magazin istoric

ANUL XVI Nr. 8 (185) AUGUST 1982

Their triumph about him

C. Smith [illegible] before to death

C. Smith taken the King of Pamaunkee prisoner 1608

Roanoack 60 miles, where was S. Walter Raleighs plantation because the people differ very little from them of Powhatan in I have inserted those figures in this place because of the convenien

How they take him prisoner in the Canibey

fight with the King of Pa[illegible] her and all his co[illegible]any, and slew[illegible] them

King Powhatan commands C. Smith to be slain Daughter Pokahontas begs his life has through and how he subjected [illegible]

Smith takes the King of Pappahcah prisoner A° 1608

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVI

Nr. 8 (185)

august 1982

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

SUMAR

Indestructibilă istorie:
Ion Popescu-Puţuri **2**

23 August 1944. În slujba ţelului suprem — lichidarea fascismului:
Eugen Preda **4**

Congresul socialist din 1912 **10**

Străveche civilizaţie românească. Mari tezaure autohtone:
Emil Condurachi **12**

Întîiul Basarab pe tronul Muşatinilor — Petru Şchiopul:
Gheorghe David **14**

Extensoare pentru inimă şi spirit:
Nicolae Titulescu **18**

Titulescu la Londra:
Cristian Popişteanu **22**

Capcanele misticismului. Anul 1000 — cu sau fără spaimă?:
Nicolae Minei **23**

În Mauritania, pe drumul caravanelor:
Bernard Nantet **26**

Din nou despre „Cazul Tilea" (IV):
David Britton Funderburk **33**

Royal Navy contra Kriegsmarine:
Donald McLachlan **36**

La vînătoare de criminali nazişti:
Joe Heidecker, Johannes Leeb **41**

Ţara cucerită de sub unda amară a mării **49**

De la Hipocrat la doctorul Davila:
Ioan Dragomirescu **53**

În Bucureşti, acum 50 ani **56**

• **Cîştigătorii Concursului** Magazin istoric... **30** • **Cărţi sosite la redacţie...** **31** • **Poşta** Magazin istoric... **62**

COPERTELE NOASTRE

① Făurirea unor piese de orfevrărie din aur are tradiţii multimilenare în ţara noastră, ilustrînd vechimea şi nivelul înalt de civilizaţie al strămoşilor noştri. În imagine, detaliu de pe o piesă de aur incrustată cu pietre preţioase din timpul domnitorului Ţării Româneşti, Constantin Brîncoveanu (**Mari tezaure autohtone,** p. 12)

② Aventurile căpitanului John Smith în Virginia. Gravură dintr-o lucrare apărută la Londra în 1627 (**Anul 1000 — cu sau fără spaimă?,** p. 23)

③ Imagine dintr-un manuscris miniat pentru prinţesa Anicia Iuliana din Bizanţ (sec. VI e.n.) după cartea de medicină scrisă în sec. I de Pedonios Dioscoride. Fotografie de la expoziţia de facsimile din Austria, găzduită — în martie, anul acesta — de Muzeul de istorie al municipiului Bucureşti (**De la Hipocrat la doctorul Davila,** p. 53)

④ Viaţa de zi cu zi a olandezilor, aşa cum este înfăţişată de un artist anonim pe o placă decorativă din ceramică, confecţionată într-un atelier din sec. XVII (**Ţara cucerită de sub unda amară a mării,** p. 49)

INDESTRUCTIBILĂ ISTORIE

ION POPESCU-PUŢURI

Acum, în preajma celei de-a 38-a aniversări a revoluţiei de eliberare socială şi naţională a poporului român din august 1944, privind retrospectiv evoluţia societăţii româneşti, vedem clar că perioada celor aproape două decenii, care au trecut de la Congresul IX, de cînd în fruntea partidului şi a poporului a fost ales tovarăşul Nicolae Ceauşescu, s-a impus ca epoca celor mai durabile şi îndrăzneţe realizări din toată istoria românilor. Congresul IX al Partidului Comunist Român a înrîurit profund întreg ansamblul vieţii societăţii noastre, a deschis noi dimensiuni evoluţiei istorice a României. Ritmul şi amploarea dezvoltării forţelor de producţie, perfecţionarea continuă a relaţiilor sociale, implicarea adîncă a ştiinţei şi tehnicii în activităţile cotidiene ale omului, transformarea întregii ţări într-un uriaş laborator de muncă şi creaţie au înscris cu fermitate România pe drumul progresului.

În aceşti 17 ani scurşi de la Congresul IX, istoria s-a bucurat de o permanentă şi stăruitoare atenţie din partea tovarăşului Nicolae Ceauşescu, care a deschis prin opera sa teoretică şi practică noi orizonturi în înţelegerea şi interpretarea momentelor fundamentale din istoria românilor în conexiune cu cea universală. Ca militant cu un îndelungat stagiu în partid, ca istoric format în rîndurile partidului, am trăit de multe ori în aceşti 17 ani o mare bucurie ascultînd omagiul pe care secretarul general al partidului l-a adus gloriosului trecut al poporului nostru. Înţelepciunea şi experienţa coborîte din milenii au înzestrat poporul nostru cu vocaţia de a-şi alege de fiecare dată omul potrivit la timpul potrivit, oameni de glorie la vremuri de glorie. Întregul nostru front istoric datorează gratitudine şi recunoştinţă secretarului general al partidului, care prin opera şi activitatea sa neobosită, a restituit poporului român glorioasa sa istorie, adăugîndu-i strălucirea şi valenţele epocii contemporane a societăţii noastre socialiste. Gîndirea tovarăşului Nicolae Ceauşescu privind istoria patriei a pus în evidenţă, la dimensiuni reale, raportul dialectic între trecut, prezent şi viitor.

Apelul repetat al secretarului general al partidului la trecutul de lupte şi jertfe al poporului a redat naţiunii noastre demnitatea şi atît de firească mîndrie a unei existenţe istorice care îi dă libertatea de a privi cu încredere prezentul şi de a-şi croi viitorul pe măsura propriilor sale aspiraţii. Şi din acest unghi de vedere, Expunerea prezentată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu la Plenara lărgită a Comitetului Central al partidului din 1-2 iunie este extrem de edificatoare. Ea cuprinde idei şi orientări de o însemnătate excepţională în perspectiva evoluţiei societăţii româneşti, a înţelegerii omenirii, în ansamblul ei. Mutaţiile care s-au produs în ultimele decenii pe plan economic şi social-politic impuneau asemenea analize temeinice pentru a găsi orientările cele mai corespunzătoare noilor cerinţe ale societăţii noastre.

În noua imagine în care este proiectat trecutul poporului şi partidului, marile probleme ale istoriei noastre, începînd cu originea poporului român şi sfîrşind cu glorioasa epopee a făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate din zilele noastre, sînt definite şi apreciate într-o viziune unitară, în spirit

revoluționar, în lumina materialismului dialectic și istoric, în concordanță cu adevărul istoric.

De fiecare dată, istoricii români au găsit în opera secretarului general o extrem de bogată sursă de gîndire și înțelegere a fenomenelor din trecut. Dezvoltarea societății omenești, în concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu, are un profund caracter legic, ea este rezultatul dezvoltării forțelor de producție, a relațiilor sociale, a luptei de clasă, împotriva stăpînirii străine, a luptei pentru apărarea ființei naționale, pentru libertate și dreptate socială. În această concepție cartea de istorie dobîndește un rol major în educația patriotică, revoluționară a tineretului, a maselor largi populare, slujind, totodată, cauzei apropierii popoarelor, dezvoltării înțelegerii și colaborării internaționale, triumfului păcii.

Opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, documentele partidului nostru au pus în evidență rolul științei istorice în descoperirea civilizațiilor din trecut, în sublinierea aportului pe care acestea l-au adus la constituirea lumii moderne, la configurația actuală a popoarelor lumii. De bună seamă, românii nu au trăit izolat, nu au o istorie ruptă de istoria popoarelor vecine, ei s-au dezvoltat împreună cu acestea, cu ele au schimbat neîncetat, cum schimbă și astăzi, experiență de viață, bunuri materiale și spirituale, alături de aceste popoare s-au ridicat la luptă împotriva imperiilor cotropitoare și asupritoare.

Pornind de la aceste adevăruri, deosebit de importantă este precizarea pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu a făcut-o în Expunerea din cadrul Plenarei din 1-2 iunie privind modul de a concepe scrierea istoriei partidului. Se știe că, în urma indicațiilor secretarului general, s-au abandonat multe scheme străine, moștenite de partid din practicile Internaționalei Comuniste care se străduia să detașeze partidele din cadrele lor naturale, naționale și să le subordoneze unui centru conducător din afară. Această concepție cu privire la cunoașterea și studierea istoriei nu permitea relevarea, în lumina adevărului istoric, a rolului mișcării muncitorești în societatea modernă românească — rezultat firesc al acestei societăți. Istoria clasei muncitoare, a mișcării socialiste, a partidului comunist — cum s-a precizat în Expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu — trebuie văzută și prezentată așa cum a fost și este, respectiv în contextul vieții economice și sociale a țării, integrată în istoria generală a poporului, în strînsă legătură cu activitatea celorlalte forțe revoluționare, democratice și progresiste care au contribuit la dezvoltarea societății. Această viziune științifică izvorăște din însăși natura unitară a obiectului supus cercetării, a faptului că, așa cum arăta secretarul general, nu avem două istorii, ci una singură — istoria poporului român. Noi vedem acest mod de a aborda, studia și interpreta fenomenele istorice nu doar ca o cerință metodologică, ci *ca o expresie a realității istorice a dezvoltării mișcării muncitorești din România, apărută mai de timpuriu în țara noastră decît în alte țări europene*. Acestui obiectiv științific de însemnătate națională i se asigură deci și formele organizatorice cuprinzătoare pentru traducerea lui în viață.

Cu același spirit izvorît din profunda înțelegere a legităților dezvoltării istorice, tovarășul Nicolae Ceaușescu a definit, pe bună dreptate, că Partidul Comunist Român, prin întreaga sa luptă și activitate, a întruchipat idealurile cele mai înalte ale poporului de a trăi într-o societate clădită pe dreptate, de a fi liber și independent în patria lui, moștenită de la străbuni, de a se bucura de dreptul la muncă, de binefacerile științei și culturii.

Definind evenimentele din august 1944 ca început al revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, tovarășul Nicolae Ceaușescu a pus în evidență legătura dintre lupta clasei muncitoare pentru revoluție socială, luptă anunțată încă de la crearea partidului clasei muncitoare, în 1893, și anii tumultuoși ai bătăliilor pentru cucerirea puterii și construcției socialismului. Se realizează, astfel, o unitate organică, dialectică între fapte petrecute într-un timp mai îndelungat, dar aparținînd unui proces istoric unic — lupta clasei noastre muncitoare pentru victoria orînduirii socialiste în România, luptă inaugurată cu aproape nouă decenii în urmă prin crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România.

Cunoașterea originii poporului român, a continuității existenței sale constituie și va constitui fundamentul activității ideologice, al educației patriotice, revoluționare, socialiste a maselor. Înțelegînd comandamentul acesta suprem, istoricul vede în Expunerea secretarului general din cadrul Plenarei din 1-2 iunie un adevărat mesaj uman, național și internațional, un vibrant îndemn la gîndire creatoare în folosul omului, al societății.

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

Ce alte documente de epocă emanînd de la forurile militare și politice din țările occidentale membre ale coaliției antihitleriste și care se referă la evenimentele petrecute în august-septembrie 1944 în România au devenit accesibile cercetării istorice în ultimul timp?

23 August 1944

ÎN SLUJBA ȚELULUI SUPREM: LICHIDAREA FASCISMULUI

Dr. EUGEN PREDA

„Luptele terestre desfășurate între forțele germane și cele române după 23 august au fost mult mai intense decît s-a putut ști din afară". Această observație ar putea apare banală azi, dacă nu ar fi însoțită de precizarea că ea aparține unui document secret american ai cărui autori au început să-și culeagă constatările la fața locului, cînd înfruntări violente continuau încă în zona petroliferă și pe Dunăre, și chiar în aceeași zi în care presa bucureșteană publica un comunicat al Marelui Stat Major român, consemnînd în prima frază: „După 5 zile și 5 nopți de lupte foarte îndîrjite, trupele române ale Capitalei au reușit să înfrîngă pe deplin încercarea perfidă a conducerii Germaniei de a pune stăpînire pe Capitala țării"

Prin victoria insurecției naționale, România a adus o însemnată contribuție la prăbușirea frontului hitlerist în Balcani, la dezvoltarea ofensivei armatelor eliberatoare spre Europa centrală, la grăbirea înfrîngerii depline a Germaniei hitleriste. România a intrat în războiul antihitlerist cu întregul său potențial uman, militar și economic, cu toate forțele, alături de Uniunea Sovietică, de întreaga coaliție antifascistă. Poporul nostru a demonstrat astfel, prin nenumărate fapte de vitejie și înalt eroism, că aspirația sa vitală, țelul său suprem erau lichidarea fascismului — cel mai mare dușman al libertății și independenței popoarelor, al civilizației umane, asigurarea independenței patriei, dreptul la dezvoltare liberă.

NICOLAE CEAUȘESCU

Documentul american menționat, elaborat în temeiul faptelor culese la fața locului între 29 august și 12 septembrie 1944, continua astfel: „*Există toate dovezile că în această luptă armata română a dat un excelent raport despre ea însăși și a impus serioase pierderi germanilor. Atît în zonele Ploiești și București cît și de-a lungul marii șosele dintre ele, multe epave de echipament german, incluzînd artilerie, autotransportoare blindate și camioane care au fost distruse în luptă pot fi încă văzute. În zona Ploiești au putut fi văzute cadavrele a numeroși germani. Forțele antiaeriene române și germane din zona Ploiești și-au îndreptat bateriile unele împotriva altora în tragere directă. Germanii n-au putut evacua numeroasele baterii antiaeriene pe care le aduseseră în România și o mare parte dintre ele, inclusiv bateriile antiaeriene grele pe cale ferată, au fost capturate intacte*". Dealtfel, încă în cursul zilei de 24 august 1944, un ofițer superior al serviciilor secrete britanice eliberat în ajun de insurecție și care în zori plecase cu un avion românesc la Istanbul, raportase Comandamentului Teatrului de Operații din Mediterana: „*Simțămîntul popular în România este puternic în favoarea unei acțiuni imediate împotriva naziștilor*".

Desigur, pe măsură ce curgerea implacabilă a timpului ne îndepărtează de măreața epopee a insurecției, investigațiile pentru completarea modului cum a fost perceput în actualitatea fierbinte a epocii actul de la 23 August și implicațiile lui ne apropie și mai mult grandoarea evenimentului. Pe măsura editării și cunoașterii documentelor și a mărturiilor trăite românești, epopeea insurecției s-a completat an de an, luminînd tot mai mult tabloul. Interesul se menține la fel de intens și față de documentele din arhivele străine. Deși multe dintre ele continuă să fie inaccesibile, un mare volum de documente de peste hotare, aduse prin grija Direcției generale Arhivelor statului, pot fi astăzi cercetate. Din această ultimă categorie face parte și documentul mai sus citat, parvenit de la Arhivele naționale S.U.A., care prezintă interes, îndeosebi, prin faptul că adaugă date necunoscute public despre contribuția românească 1 efortul de război al coaliției antifasciste, la grăbirea înfrîngerii militare a nazismului[1].

Dezorientare, furie, dorință de imediată răzbunare — în tabăra nazistă; satisfacție, espectativă, căutare înfrigurată a clarificării tabloului pentru a se profita de noua situație — în rîndul coaliției antihitleriste, căreia România considera că îi aparține. Astfel s-ar putea sintetiza reacția celor două tabere în război în momentul în care Bucureștii au anunțat *marea veste*. Ceea ce a fost însă comun poate fi rezumat într-un cuvînt: *surpriza*. Această stare a fost, poate, cel mai bine surprinsă în titlul editorialului unui ziar britanic, apărut la puține ore după aflarea electrizantelor evenimente din România: *Un fulger din senin (News Chronicle*, 25 august 1944).

Eventualitatea răsturnării situației din România a fost examinată în alte capitale, îndeosebi de la începutul primăverii 1944, și, mai ales, după ce linia frontului se instalase pe teritoriul românesc. Ea a constituit desigur o preocupare și pentru organele diplomatice, militare și ale spionajului german, dar la acestea a prevalat opinia că situația în spațiul românesc o vor menține sub control. La Washington, amiralul W.D. Leahy, șeful de stat major al comandantului șef al armatei și flotei (președintele S.U.A.) comunica secretarului de stat la 21 martie 1944: „din punct de vedere militar, retragerea României din Axă și asumarea de către ea a statutului de cobeligerantă cu Aliații ar constitui un eveniment de importanță cardinală în conducerea mai departe a războiului". În aceeași lună, un document al Foreign Officeului, aprobat de premierul W. Churchill, arăta că fie și „numai o retragere [a României din război] va adăuga din belșug noi poveri militare și administrative Germaniei și există unele motive de a gîndi că [această retragere] va fi urmată rapid de defecțiunea Ungariei și

---

[1] Arhivele statului București, colecția Microfilme S.U.A., rola 635, cadrele 579-602, Office of Strategic Services, Research & Analysis Branch, *R & A nr. 2 610, Report on the O.S.S. (R and A) Bucharest Mission, Sep ember 1944*, Description. A report by two members of the mission operational intelligence for the Air Forces secured on the trip, with comments on the evacuation of captured Allied airman and general political relations, 2 october 1944. [Oficiul Serviciilor Strategice, Ramura Cercetare și Analize, *R și A nr. 2 610, Raport asupra misiunii O.S.S. (R și A) la București.* Conținut. Un raport a doi dintre membrii misiunii în culegere operațională de informații militare pentru forțele aeriene obținute în călătorie, cu comentarii asupra evacuării aviatorilor aliați capturați și relațiile generale politice, 2 octombrie 1944.]

Bulgariei. În acest caz, cramponarea germană de Balcani va deveni imposibilă şi România va aduce o valoroasă contribuţie directă la cîştigarea războiului". Posibilitatea ieşirii României din război a fost evocată şi de I.V. Stalin, la 31 iulie, la consfătuirea privind operaţia Iaşi-Chişinău de la Marele Cartier General sovietic.

Dacă la 29 februarie, Statul major american lua în considerare posibilitatea ca „retragerea României din război" să ia forma unei „insurecţii interne", la începutul verii *Comitetul combinat* (anglo-american) *pentru informaţii secrete* aprecia că o „revoluţie socială este improbabilă", iar numai cîteva zile înainte de 23 august punea exclusiv pe seama ofensivei armatei sovietice „retragerea Germaniei" din România şi alte ţări ale Europei de Sud-Est.

Trăznetul de la *23 August* risipind calcule întemeiate pe astfel de evaluări, luminînd orizontul românesc a imprimat desfăşurării războiului o turnură cu mari efecte în însăşi scurtarea lui, accelerînd victoria coaliţiei antihitleriste[1]. Aceasta a fost urmarea activităţii tenace a Partidului Comunist Român, primul şi, o bună bucată de timp, singurul partid politic din România care considera *cheia de boltă* a salvării naţionale, prin mijloace proprii, prin făurirea în ţară a unei cuprinzătoare alianţe antihitleriste şi împotriva dictaturii militaro-fasciste, prin lupta poporului român împreună cu ansamblul statelor coaliţiei antihitleriste, împreună cu toate popoarele ce înfruntau agresiunea Axei.

Chiar din primele ore ale declanşării evenimentelor de la 23 August 1944, care au luat prin surprindere întreaga lume, obiectivele pentru care militase consecvent P.C.R. au fost însuşite de noul guvern. S-a realizat astfel şi o ruptură totală cu politica externă catastrofală, în care fusese antrenată ţara de regimul dictaturii antonesciene, lichidîndu-se dependenţa de imperialismul german. Odată cu 23 August şi intrarea în războiul antihitlerist, din propria voinţă a României, s-a născut şi o nouă politică externă în centrul căreia se afla ideea restabilirii independenţei şi suveranităţii naţionale. Declaraţia Comitetului Central al P.C.R. a indicat clar această perspectivă, cuprinsă dealtfel şi în Declaraţia guvernului — din care P.C.R. făcea parte — şi în Proclamaţia regală, la a cărei redactare partidul comunist contribuise prin reprezentantul său.

În încleştarea pe viaţă şi pe moarte cu forţele hitleriste, pentru alungarea lor de pe pămîntul ţării şi eliberarea Transilvaniei de Nord, guvernul, prin declaraţia din seara zilei de 23 august sublinia că „România consideră de azi înainte Naţiunile Unite ca naţiuni prietene". Armatele acestor ţări erau socotite în proclamaţia şefului statului din aceeaşi seară ca „armatele aliate". Apelul C.C. al P.C.R., publicat la 26 august, aprecia Naţiunile Unite drept „aliaţii noştri fireşti".

Demersurile întreprinse în acele zile, de către noul guvern român, prin intermediul ministrului său la Ankara, pe lîngă ambasadele U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii, subliniau că „guvernul român care de acum este de facto în poziţia de cobeligerant speră că Naţiunile Unite îl vor recunoaşte ca aliat". În vederea „coordonării acţiunii împotriva duşmanului comun", guvernul român a informat, prin acelaşi canal, guvernul sovietic că va trimite un ofiţer superior pentru a lua contact cu comandamentul militar sovietic şi „ar dori să primească, în schimb, o misiune militară sovietică. Aceasta ar putea ateriza oricînd pe aeroportul Popeşti-Leordeni". Între timp, Bucureştii, care, din 24 august ora 10 dimineaţa şi pînă în 26 august, fuseseră sălbatic bombardaţi de Luftwaffe[2], erau curăţaţi, pînă în dimineaţa de 26 august, după lupte grele, de forţele germane, care se mai menţineau doar la limita de nord a Capitalei. În aceeaşi zi de 26 august, în cursul dimineţii, la cererea comandamentului român, care

În p. 4: *unităţi ale armatei române se îndreaptă spre liniile frontului (septembrie 1944)*

Infanterişti români în luptele pentru eliberarea Ungariei de sub ocupaţia hitleristă

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 8/1981; 7/1974.

furnizase și datele asupra obiectivului, avioane americane au bombardat zona Băneasa-Otopeni, unde se aflau puternice poziții germane[1]. În ședința Consiliului de Miniștri din 27 august, șeful Marelui Stat Major român, generalul Gh. Mihail declara: „Orice primejdie asupra Capitalei este definitiv înlăturată. Efectul bombardamentului de ieri a fost pentru nemți ca să fugă...“ În aceeași ședință, guvernul a respins cererea legației Reichului ca, în schimbul încetării ostilităților, trupele germane să fie lăsate să se retragă.

La 28 august, un comunicat al Marelui Stat Major român anunța completa deblocare a Capitalei și capturarea a 8 000 prizonieri, între care 7 generali, în cursul celor cinci zile de lupte de la București. La sfîrșitul aceleiași zile, Corpul 5 teritorial raporta că „garnizoana Ploiești, deși nu dispunea decît de unități slabe, a făcut față și în cursul zilei de 28 august numeroaselor atacuri date de formațiuni germane, sprijinite de artileria antiaeriană amplasată în zona Ploiești și de tancuri (la bariera Bucov). Pătrunderi locale au fost contraatacate, capturîndu-se prizonieri și material de război. Garnizoana a avut pierderi în morți, răniți și dispăruți. Prizonierii s-au transportat auto la Slănic. Rafinăriile sînt ținute de gărzi. Infiltrările inamice la rafinăria Columbia au fost lichidate“.

Aventuri rocambolești și realitatea

Prezența misiunii O.S.S. la București, asociată cu operațiunea de evacuare a aviatorilor americani și britanici prizonieri în România și care fuseseră eliberați de insurecție, este cunoscută din literatura americană de mai bine de trei decenii. Încă din 1951 volumul al treilea al istoriei oficiale *Forțele armate aeriene* [*S.U.A.*] *în al doilea război mondial* o menționase. E drept că antecedentele, pentru consumul epocii marcată de „războiul rece“, fuseseră puse pe seama stării de „confuzie“ de la București și nu se pomenea vreun cuvînt că, în reușita evacuării, autoritățile românești ar fi avut vreun rol, deși un lector mai atent și-ar fi putut pune întrebarea cum s-ar fi putut realiza altfel, mai ales că 56 „fortărețe zburătoare“[2] au putut ateriza și decola, în decurs de mai multe zile, pe un aeroport de lîngă București. O legendă demnă de personajul Rocambole a fost pusă în circulație mai largă de autorii americani J. Duggan și C. Stewart în cartea asupra raidului de la Ploiești din 1 august 1943, a cărei primă ediție a apărut în 1962. Pentru cei doi autori, în România „armata se dizolvase în apatie“, I. Antonescu fusese chemat la Palat unde i s-a arătat o colecție filatelică și, în timp ce privea exemplarele într-un seif, ușa a fost închisă. Chiar americanii din O.S.S., veniți la București, au aflat unii de alții aici, iar în îndeplinirea misiunii lor parcă s-ar fi aflat în Vestul Sălbatic, descurcîndu-se singuri, păcălind în dreapta și în stînga.

Situația prizonierilor de război era urmărită de organisme secrete speciale, la britanici — M.I.9, iar la americani M.I.S. — X. M.I. (Military Intelligence) 9 a fost creat încă în decembrie 1939 și avea ca misiune, printre altele, să faciliteze evadarea prizonierilor de război, strîngerea de informații asupra inamicului prin intermediul prizonierilor, negarea informațiilor către inamic, menținerea moralului prizonierilor de război aflați în lagărele dușmanului. M.I.9 își avea proprii săi agenți secreți care acționau în spatele liniilor germane. În luna mai 1944 guvernul britanic a anunțat guvernul sovietic de intenția de a trimite agenți ai M.I.9 pe teritoriul României. Astfel de agenți fuseseră parașutați încă de la 1 octombrie 1943 și mai mulți dintre ei fuseseră arestați.

Într-o lucrare consacrată activității M.I.9, în subiectul pe care îl tratăm, se arată: „Forțele aeriene S.U.A. au reacționat foarte prompt cînd *România a devenit un aliat* [subl. *E.P.*]; avioane de transport au zburat la București și pînă la 20 octombrie au preluat 1 274 oameni“, fiind, de asemenea, „recuperați fără risc toți agenții lăsați în România“ (M.R.D. Foot, J.M. Langley, *M.I. 9 Escape and Evasion 1939-1945*, The Bodley Head, London, 1979, pp. 231-232).

Magazin istoric a prezentat antecedentele și desfășurarea primei acțiuni militare comune româno-americane. Cum o înfățișează documentele americane?

Raportul reprezentantului personal al președintelui S.U.A. și consilier politic al comandantului suprem aliat al Teatrului de Operații din Mediterana, Robert Murphy, datat 30 august 1944, către secretarul de stat, comunica: *„Ofițerul de aviație român, însoțit de ofițerul de aviație american, pînă recent prizonier la București, a sosit aici* [la Caserta] *într-un avion românesc în seara de 28 august. Călătoria lor, efectuată cu acordul guvernului român, a fost întreprinsă cu scopul de a raporta asupra situației la București și a stabili legătura pentru operațiuni aeriene aliate împotriva germanilor în România. Ei au raportat că, la București, guvernul român ține situația în mînă destul de bine, deși rezistențe germane pot fi încă găsite în cîteva pungi izolate. Comandantul suprem aliat a dat dispoziții* — continua R. Murphy — *ca la 29 august, un grup O.S.S. să plece cu ofițerul român pentru a aranja evacuarea pe calea aerului a 1 000 de aviatori americani, care au fost prizonieri“.*

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1974.

[2] Denumirea avionului de bombardament cu rază mare de acțiune B-17 G.

Prima parte a grupului O.S.S.[1] a sosit la 29 august. Era după ce operaţiile de curăţire a inamicului din Capitală şi din nordul acesteia fuseseră terminate, iar în cursul după-amiezii, cînd unităţile române s-au reîntors în Bucureşti, „pe întregul parcurs al Căii Victoriei, oastea română eliberatoare a fost viu ovaţionată" (*România liberă*, 31 august 1944). La Ploieşti, garnizoana română ţinea ferm în mînă oraşul, luptele continuînd în jurul lui, iar la ora 18.30 un vîrf blindat sovietic a intrat, împreună cu subunităţi române dinspre est. La aceeaşi oră, la bariera Colentina staţiona o formaţiune motorizată sovietică şi în Bucureşti se semnalaseră primele grupuri de ostaşi sovietici, care „au primit ordin să se regrupeze în afara oraşului, în scopul ca mîine, de acord şi în prezenţa autorităţilor române, să facă intrarea oficială în Bucureşti" (*Documente privind istoria militară a poporului român*, vol. 3, p.. 225).

Raportul O.S.S., pe care îl prezentăm în continuare, a fost alcătuit de locotenenţii Russell Dorr şi Philipp Coombs. Desigur, în arhivele americane există mai multe rapoarte asupra situaţiei din acele zile, luîndu-se în considerare că aceştia s-au ocupat numai de unele aspecte, că întregul grup era format din 14 ofiţeri şi 7 ostaşi, care au fost urmaţi de alte grupuri de ofiţeri ai forţelor aeriene şi chiar de generalul Ira Eacker[2], comandantul forţelor aeriene aliate din Mediterana. Să ne rezumăm la documentul care a putut fi cercetat.

Sosirea grupului. „Problema delicată a relaţiilor misiunii [americane] cu ruşii s-a bazat pe înţelegeri la care a ajuns cu ei generalul Donovan. Grupul a fost transportat la aeroportul Bucureşti-Popeşti cu o «fortăreaţă» a celei de-a 15-a Forţe Aeriene, cu o escortă de avioane de luptă. Primul grup a sosit la 29 august şi al doilea la 1 septembrie. Nu era dinainte clar dacă grupul nu va întîlni opoziţia inamicului, dat fiind că situaţia militară la Bucureşti era obscură. Pentru a se asigura aterizarea în siguranţă, un pilot român... a fost trimis înainte, din Italia, într-un avion de luptă P-51 pentru a ateriza şi verifica [situaţia] cu oficialităţile române. El a transmis un semnal «de siguranţă» şi aterizarea s-a desfăşurat fără incidente".

Evacuarea aviatorilor anglo-americani. „În timpul următoarelor două zile după sosirea grupului iniţial, peste 1 000 aviatori aliaţi au fost identificaţi, transportaţi la Popeşti şi trimişi în Italia în avioane B-17 ale celei de-a 15-a Forţe Aeriene. Această evacuare a fost realizată cu cooperarea armatei române şi poliţiei şi a diferitelor agenţii locale. În următoarele zece zile, alţi peste 200 aviatori au fost evacuaţi... Comandanţii militari ruşi au dat ordine să se acorde asistenţă deplină aviatorilor americani pentru a ajunge la Bucureşti. Un exemplu dramatic al rezultatelor acestui ordin a fost apariţia la Bucureşti, la 13 septembrie, a unui pilot de avion P-38, silit să coboare în apropierea liniilor ruseşti, în vestul României, în timp ce revenea de la un atac asupra Vienei întreprins cu două zile înainte. Cîţiva ţărani l-au extras din avionul sfărîmat, l-au remis autorităţilor militare ruse, care, într-un camion Ford, cu gardă rusească, l-au trimis cu echipamentul său grupului american din Bucureşti...

Aviatorii americani au primit un tratament bun în timpul prizonieratului în România. Lucrul cel mai important a fost că românii au insistat să-i ţină ei pe toţi aceşti oameni ca prizonierii lor, decît să-i predea germanilor.

... A fost plăcut în cel mai înalt grad şi cam surprinzător să fie găsită o asemenea proporţie de aviatori «dispăruţi»... încă în viaţă... *Reîntoarcerea acestui mare număr de aviatori a dat avînt echipajelor din Italia şi, în mod sigur, o mare satisfacţie familiilor de acasă ale aviatorilor*".

Relaţiile româno-germane. „Starea actuală indică faptul că relaţiile germano-române au fost foarte delicate de o lungă perioadă de timp şi puterea germană de control în România a fost mult mai mică decît se presupusese... Comportarea generală a românilor pare să fi urmat politica de a se supune cît mai puţin cererilor germane... Rezultatul net a fost că românii au reuşit să sustragă germanilor o considerabilă parte a două dintre cele mai importante resurse ale ţării — alimentele şi petrolul...

Părerea [observatorilor O.S.S.] este că bombardarea de către germani [a Bucureştilor] trebuie să fie caracterizată ca pură răzbunare. Deşi, în mod clar, comandamentul german a intenţionat să captureze Bucureştii, modul în care a fost folosită forţa aeriană germană cu greu ar fi putut fi calculată să contribuie în mod apreciabil la atingerea acestui obiectiv.

Luptele terestre, desfăşurate între forţele germane şi cele române după 23 august au

---

[1] În iarna 1940-1941, William J. Donovan, avocat din New York şi prieten al lui F.D. Roosevelt, folosit de preşedinte în misiuni delicate, a întreprins din însărcinarea acestuia un turneu în Anglia şi în ţările din perimetrul Mediteranei, inclusiv din Balcani. Ulterior a primit gradul de colonel şi a devenit şeful Oficiului Coordonatorului Informaţiilor (secrete), organism care la 13 iunie 1942 s-a scindat în Oficiul Serviciilor Strategice (O.S.S.) în frunte cu Donovan (devenit între timp general) şi Oficiul Informaţiilor de Război (O.W.I.), însărcinat cu propaganda şi războiul politic. Pînă în 1943, O.S.S. a fost dependent în mare măsură în privinţa activităţii de spionaj şi subversiune în Europa de serviciile secrete britanice. Cînd în octombrie 1943 Roosevelt i-a cerut lui Churchill ca toate operaţiunile secrete în Balcani să fie puse sub comanda lui Donovan, premierul britanic a refuzat. Reacţia americană, stimulată şi de fricţiuni tot mai intense a constat în transferarea activităţilor O.S.S. privind Bulgaria şi România, de la Cairo la Istanbul. Oficial O.S.S., precursorul C.I.A., a fost dizolvat la 1 octombrie 1945, personalul fiind dispersat între Pentagon şi Departamentul de Stat.

[2] *Magazin istoric*, nr. 5/1976.

fost mult mai intense decît s-a putut ști din afară. Există toate dovezile că în aceste lupte armata română a dat un excelent raport despre ea însăși și a impus serioase pierderi germanilor".

Contribuție valoroasă la cauza libertății și democrației

În cele aproape nouă luni de participare la războiul antihitlerist, armata română, cu un efectiv de peste o jumătate de milion de ostași, susținută de eforturile întregului popor mobilizat de chemarea P.C.R., *Totul pentru front, totul pentru victorie*, de întregul potențial al țării, s-a acoperit de glorie, iar România a înscris o nepieritoare pagină de istorie universală[1]. Cînd în iulie 1945, șefului statului român i s-a conferit de către Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. Ordinul „Victoria", decretul preciza: „Pentru actul curajos al cotiturii hotărîte a politicii României spre ruptura cu Germania hitleristă și alinierea cu Națiunile Unite în clipa cînd încă nu se precizase clar înfrîngerea Germaniei". Doi ani mai tîrziu, decretul de decorare cu „Legion of Merit", semnat de președintele H. Truman, aprecia actul de la 23 August ca o „dreaptă și întreprinzătoare acțiune...", ca o „contribuție valoroasă cauzei libertății și democrației... Răspunsul poporului român a fost imediat și însuflețit el avînd drept rezultat ca în decurs de cîteva zile, cea mai mare parte a teritoriului României să fie eliberat de controlul nazist și ca linia principală de rezistență pe frontul de sud-est să fie retrasă către nord-vest pe o distanță de mai mult de 500 km" (*Scînteia*, 14 mai 1947).

Deși în raport cu ansamblul contribuției României la războiul antihitlerist, unele elemente prezentate în documentul O.S.S. apar de o întindere mai restrînsă, valoarea lor nu poate fi subestimată. Ele, după cîte știm, devin publice acum pentru prima oară. Documentul arată că cei cinci ofițeri R și A repartizați să procure informații militare secrete pentru forțele aeriene „au avut acces la ele datorită cooperării departamentului poliției române și Statului major [român]". Raportul subliniază că numeroasele informații referitoare la Germania, dintre care cele cu semnificație operativă imediată au fost transmise pe loc Cartierului General al Forțelor Aeriene Aliate din Mediterana, au putut fi strînse numai datorită concursului Marelui Stat Major român, Ministerului aerului și al altor ministere. Numeroase materiale au fost găsite la comandamentele, misiunile și alte organisme germane din București, ele nemaiputînd fi distruse sau evacuate datorită impetuozității acțiunii forțelor insurecționale românești și realizării unei totale surprinderi a inamicului.

[1] *Magazin istoric*, nr. 1-6/1980 și 8/1981.

Petrol. „Din hîrtiile [firmei] Schencker & Co[2] s-a putut reconstitui o listă a punctelor finale de destinație a produselor petroliere... [care listă] nu numai că a confirmat informațiile despre multe obiective petroliere în Germania, dar a furnizat indicații asupra cîtorva posibile [ținte] noi. O importantă uzină la Moosbierbaum, Austria, a fost stabilită categoric pentru prima oară că produce combustibil de avion și a fost clasificată acum ca o țintă aeriană prioritară... Prelucrarea petrolului, în cel puțin o uzină de hidrogenare a cărbunelui a fost stabilită".

Aviația inamică. Marele Stat Major român a furnizat date „indicînd că mari forțe aeriene germane și ungare sînt concentrate pe cîteva aeroporturi ungare considerate anterior ca neimportante. Aceste informații au fost prompt transmise la a 15-a Forță Aeriană (cu bazele în Italia), care a făcut imediat fotografii de recunoaștere a terenurilor. *Fotografiile au confirmat informațiile și, prompt, a 15-a Forță Aeriană a atacat, distrugînd 20 avioane inamice pe (baza) ordinei de bătaie terestră, care după aceea a fost transmisă regulat celei de-a 15-a Forțe Aeriene, Cartierului General al Forțelor Aeriene Aliate din Mediterana și Cartierului General al Forțelor Aliate*".

Din documentele găsite la Misiunea germană a aerului s-a aflat că avionul F.W. 190 este asamblat la Wiesmar și informația a fost transmisă imediat celei de-a 8-a Forțe Aeriene (din Marea Britanie); de asemenea, au fost obținute liste cu depozitele de piese de schimb și pentru reparații, care urmau să reprezinte noi ținte de atac pentru aviația aliată.

Apărarea antiaeriană inamică. „Informații au fost furnizate de autoritățile române însărcinate cu asigurarea acestei apărări (ceață artificială, perdele de fum) asupra modului de funcționare și a modalităților care pot fi de ajutor în depășirea unor astfel de obstacole în atacarea altor ținte... Informații au fost furnizate de comandanții români de artilerie antiaeriană asupra existenței unui nou procedeu radar pentru contracararea efectelor procedeelor folosite de Aliați pentru a depăși controlul instrumentelor radar".

Sînt numai unele din rezultatele cunoscute. Salvarea totalității prizonierilor americani și britanici de către insurecție și asigurarea promptei lor repatrieri, punerea la dispoziție a unor importante informații, fără nici o ezitare și fără a se urmări o compensație, ci doar în interesul efortului comun militar al întregii coaliții antihitleriste, informații care și-au adus contribuția lor la victorie, la economisirea de vieți în rîndurile armatelor aliate, rămîn și ele la activul marelui act de la 23 August 1944, se integrează locului și rolului insurecției române în istoria europeană și universală.

[2] Firmă de expediție și transport a cărei filială din București servea și de cuvertură uneia dintre cele mai importante oficine de spionaj naziste.

1912
(29-30 iunie, 1 iulie)

Al XI-lea Congres al mişcării

(CONGRESUL II AL PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT

DELEGAŢI PARTICIPANŢI

La congres au participat 126 delegaţi (91 cu drept de vot şi 35 fără drept de vot), între care s-au aflat membrii Comitetului Executiv al P.S.D. din România (5), ai Comisiei Generale a Sindicatelor din România (5), ai redacţiei şi administraţiei ziarului *România muncitoare* (2) şi Cercului de editură socialistă (1), precum şi 78 reprezentanţi ai 46 cluburi social-democrate şi sindicate. Delegaţi cu drept de vot: Bucureşti — 51 (Clubul social-democrat — 5, Cercul „Tineretul muncitor" — 4, Sindicatul metalurgiştilor — 25, Sindicatul mixt — 5, Sindicatul cizmarilor — 3, Sindicatul ţesătorilor — 3, Sindicatul chelnerilor — 2, Sindicatul croitorilor — 2, Sindicatul cioplitorilor — 2); Bacău — 3 (Sindicatul tăbăcarilor); Brăila — 10 (Clubul social-democrat — 4, Sindicatul din port — 2, Sindicatul de la docuri — 2, Sindicatul mixt — 1, Sindicatul frînghierilor — 1); Galaţi — 2 (Clubul social-democrat — 1, Sindicatul cizmarilor — 1); Ploieşti — 9 (Clubul social-democrat — 1, Cercul „Tineretul muncitor" — 1, Sindicatul cizmarilor — 2, Sindicatul lucrătorilor în fier şi metal — 3, Sindicatul tăbăcarilor — 2); Roman — 1 (Sindicatul mixt); Tulcea — 1 (Clubul social-democrat); Turnu Severin — 1 (Clubul social-democrat, sindicatele croitorilor şi cizmarilor).

Delegaţi fără drept de vot: Bucureşti — 13 (Sindicatul tîmplarilor — 3, Sindicatul funcţionarilor comerciali — 3, Sindicatul tăbăcarilor — 3, Sindicatul călcătorilor — 3, Sindicatul tapiţerilor — 1); Bacău — 2 (Sindicatul funcţionarilor comerciali — 1, Sindicatul tăbăcarilor — 1); Botoşani — 3 (Sindicatul mixt); Brăila — 1 (Sindicatul asistenţilor); Călăraşi — 3 (Cercul cultural şi Sindicatul mixt); Cîmpina — 1 (Sindicatul lucrătorilor în fier şi metal); Focşani — 1 (Cercul cultural); Galaţi — 1 (Sindicatul de la Fabrica de cuie); Iaşi — 3 (Sindicatul mixt — 1, Sindicatul tîmplarilor — 1, Sindicatul brutarilor — 1); Piatra Neamţ — 2; Ploieşti — 3 (Sindicatul tîmplarilor — 2, Sindicatul zugravilor — 1); Piteşti — 1 (Sindicatul mixt); Roman — 1 (Sindicatul funcţionarilor comerciali).

Pe baza stenogramei congresului, au fost identificaţi toţi participanţii la lucrări (unii dintre ei posedînd mai multe mandate de delegaţi).

Au fost identificate fotografiile următorilor 36 participanţi la congres

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

muncitorești din România

DIN ROMÂNIA ȘI CONGRESUL SINDICAL)

LA CONGRES

Comitetul Executiv al P.S.D. din România: **I.C. Frimu, dr. Cr. Racovski, Al. Constantinescu, N.C. Georgescu, C. Vasilescu.**

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **Gh. Cristescu, Iordan Ionescu, I. Oprescu, Ap. Niculescu, C. Popovici.**

Redacția și administrația ziarului *România Muncitoare:* **T. Iordăchescu, Sp. Calu.**

Cercul de editură socialistă: **I. Moscovici.**

Cercul „Tineretul Muncitor" din București: **C. Angelescu, B. Davidovici, Paul Frimu, I. Marinescu.**

BUCUREȘTI: **C. Dobrogeanu-Gherea, D. Pop, dr. Ecaterina Arbore, T. Dragu, Al. Nicolau, Al. Pătrușescu, N. Damian-Bălănescu, N. Mihăilescu, Camelia Petrescu, Pîrvănescu, Sorescu, Cristea Andrei, N. Apostol, Gh. Minone, Harmelin, Șoșu, Moraru, T. Hanea, M. Bălineanu, Șt. Georgescu, C. Ionescu, N. Ionescu, Gh. Niculescu, D. Macri, Pandele Bechianu, I. Georgescu, D. Popescu, Ed. Sainson, N. Costescu, Gh. Petrescu, D. Petrescu, Sacoș Ianoș, M. Constantinescu, Gh. Săndulescu, N. Tănăsescu, Al. Stănescu, Silvestru Ionescu, Mitică Constantinescu, Dudaș, Șt. Vagner, Gh. Niculescu-Mizil, Gh. Iacobescu, Drăgănescu, Șerbănescu, Chiriac Cristescu, Mitică Georgescu, C. Stoicescu, I. Iarca, Potoceanu, Ana Comănescu, B. Adrian, Mirea, Spirescu, I. Tănăsescu, Gh. Oprescu, M. Cornea, N. Ștefănescu, Gh. Miclescu, P. Stănescu.**

BACĂU: **Gh. Umbrărescu, Pfeferman, C. Hălăucescu.**

BOTOȘANI: **N. Radu, I. Ornstein, U. Nadler.**

BRĂILA: **Șt. Gheorghiu, I. Sion, C.C. Petrescu, Nicu Marinescu, I. Manolescu, Gh. Dumitru, V.N. Teodorescu, V. Ciocan, G. Stanislav, Eremia Nichiforescu.**

CĂLĂRAȘI: **Gh. M. Vasilescu, Th. Georgescu, I.V. Nițescu.**

CÎMPINA: **C. Mănescu.**

FOCȘANI: **Panait Popescu.**

GALAȚI: **D. Stoiculescu, C. Velclanov, N. Auneanu.**

IAȘI: **Manole Stanciu, C. Baciu, B. Vecsler.**

PIATRA NEAMȚ: **P. Mihai, V. Moldoveanu.**

PITEȘTI: **Cristache Cristescu.**

PLOIEȘTI: **Costică Ionescu, Nae Georgescu, Șt. Georgescu, D. Jianu, Sternberg,**

(Continuare în p. 29)

Străveche civilizație românească

MARI TEZAURE AUTOHTONE

Acad. EMIL CONDURACHI

Cu o frecvență devenită periodică, paginile publicațiilor de mai largă sau restrînsă circulație anunță, atît marelui public, cît și lumii științifice, descoperirea — într-unul sau în altul din colțurile țării — a unui nou tezaur. Dincolo de caracterul spectaculos al unor asemenea știri, se cuvine evidențiat faptul că fiecare nou tezaur scos la iveală se adaugă unui șir de excepționale descoperiri făcute de-a lungul vremurilor, îngăduindu-ne să ne făurim o imagine cît mai completă asupra istoriei și civilizației străvechilor locuitori ai țării noastre.

Bogată în zăcăminte de metal prețios (aur și argint) sau arămă — necesară pentru fabricarea, în aliaj cu cositorul, a bronzului — țara noastră a constituit, încă din epoci foarte îndepărtate, un centru de prelucrare a unor piese din aur, argint sau bronz ce merită întreaga noastră atenție, atît din punct de vedere tehnologic, cît și artistic. Și dacă nu este locul aici să stăruim asupra unor procedee tehnologice în extragerea și prelucrarea acestor metale, trebuie, în schimb, să insistăm asupra măiestriei cu care artiștii acelor vremi au știut să transforme metalul în adevărate opere de artă, care — prin formă și decor — merg paralel cu ornamentația altor piese, în special cu cele din ceramică și, foarte probabil, din lemn și textile.

Prelucrarea metalelor prețioase a început din vremuri foarte vechi. Într-adevăr, cele dintîi piese care pot fi înscrise într-o necesară și așteptată „istorie a tezaurelor din România" sînt, după toate datele de care dispunem, idolii de aur de la Moigrad (județul Sălaj) — datînd încă din mileniul IV î.e.n. — în plină epocă neolitică, deci cu mult înaintea începutului propriu-zis al epocii metalelor. Făurite într-o vreme cînd pe cuprinsul unei mari întinderi a României înflorea cultura ceramicii pictate, piesele din acest tezaur, deși în aparență simple ca decor, denotă o tradiție în prelucrare și cunoștințe tehnologice înaintate precum și interesante interferențe cu arta ceramică a vremii.

Dacă am stăruit asupra acestui tezaur este pentru faptul că el deschide seria excepționalelor realizări de orfevrărie din epoca bronzului. Odată cu apariția metalurgiei propriu-zise, prelucrarea podoabelor din aur și argint, dar cu deosebire din aur, a căpătat o extensiune cu totul deosebită. Din această perioadă — cu precădere din mileniul II î.e.n. — datează fastuoasele tezaure descoperite la Ostrovul Mare și Hinova (Mehedinți), Perșinari (Dîmbovița), impresionante prin diversitatea podoabelor (coliere, brățări, diademe, arme de paradă) ca și prin varietatea decorurilor și finețea execuției.

Sfîrșitul epocii bronzului a fost marcat de mari mișcări de populații în această parte a Europei, ceea ce i-a determinat pe oamenii pămîntului să încerce să-și pună la adăpost bunurile din fața urgiei migratorilor. Așa a fost ascuns, de pildă, tezaurul de la Hinova, recent scos la iveală prin săpăturile arheologice[1].

După marile transformări pe care omenirea le-a cunoscut odată cu începutul epocii fierului, asistăm, din nou, în cursul primelor secole ale mileniului I î.e.n. la o perioadă de înflorire a tehnicii prelucrării aurului. O dovedesc din plin brățara de aur de la Hodiș (Bihor), vasul găsit la Biia (Alba) sau o altă brățară descoperită la Dipșa (Bistrița-Năsăud).

O adevărată cotitură în prelucrarea metalelor prețioase și în decorarea unor piese de mare valoare artistică se înregistrează la jumătatea mileniului I î.e.n., odată cu apariția tezaurelor princiare, alcătuite din piese specifice războinicilor: coifuri, pectorali, cnemide (apărătoare pentru picioare) etc. Tezaurele din această categorie, precum cele de la Coțofenești (Prahova), Cucuteni-Băiceni (Iași)[2], Agighiol (Tulcea) sau Peretu (Teleorman), atrag atenția prin fastul pe care-l demonstrează cît și prin decorul specific, predominant animalier, dovedind interesante interferențe culturale cu regiunile grecești și nord-pontice, constituind — așa cum apreciază majoritatea specialiștilor — un punct culminant în evoluția prelucrării metalelor prețioase dacice de pe teritoriul României.

Ultima fază a acestor tezaure poate fi nu-

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1981; 4/1976.

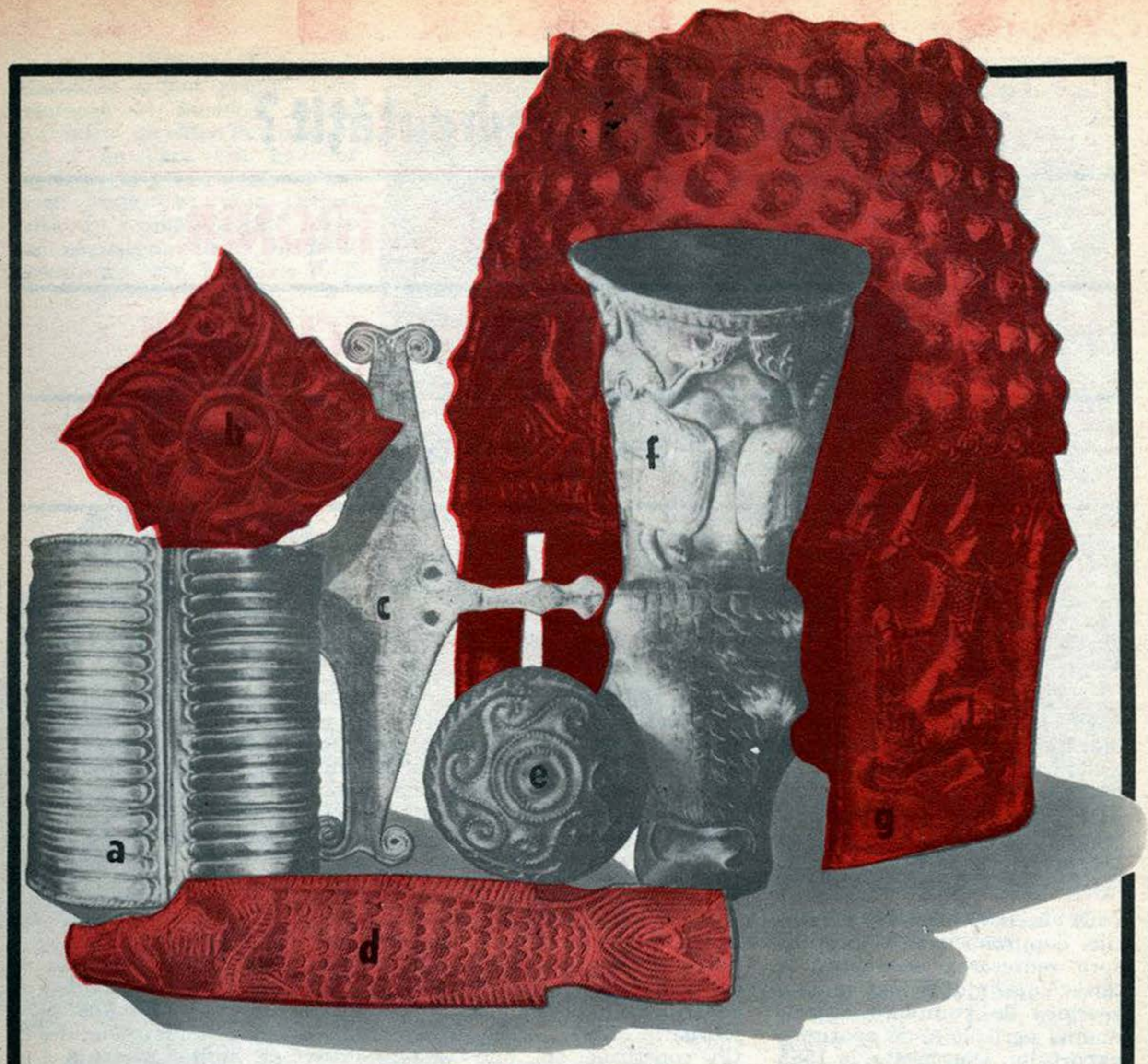

Piese de orfevrărie din diferite tezaure descoperite în țara noastră: a) brățară cilindrică (epoca bronzului); b) aplică descoperită la Cucuteni-Băiceni (sec. V-IV. î.e.n.); c) figurină antropomorfă de la Moigrad (epoca neolitică); d) reprezentare zoomorfă de la Stînceşti, Botoşani (sec. IV-III î.e.n.); e) faleră găsită la Ostrovul Mare, Mehedinți (epoca bronzului); f) ritonul de la Poroina Mare, Mehedinți (sec. V-IV î.e.n.); g) coiful princiar de la Poiana-Coțofenești, Prahova (sec. V-IV î.e.n.)

mită, *stricto sensu*, cea dacică. Seria lor, de un interes excepțional pentru studierea civilizației dacice în întregul său, din perioada formării statului independent și centralizat al lui Burebista și pînă la cucerirea romană, este ilustrată de valoroase descoperiri care dovedesc — toate la un loc și fiecare în parte — o perfectă cunoaștere a tehnologiei metalelor prețioase și o largă gamă de procedee artistice. Elementele tradiționale zoomorfe sînt însoțite de motive geometrice, repartizate cu pricepere și grijă pe marginea exterioară a acestor piese. Este, de fapt, o nouă sinteză (ilustrată, dealtfel, de întreaga artă dacică), care reflectă cultura materială și spirituală a statului dacic, în ultima fază a dezvoltării sale.

Pe lîngă valoarea lor intrinsecă, tezaurele au și o covîrșitoare valoare istorică. Cunoașterea lor ne este necesară pentru reconstituirea pe multiple planuri a vieții strămoșilor noștri. Prin bogăția lor, tezaurele constituie *mărturii ale puterii economice* a înaintașilor. Prin desăvîrșirea artistică a pieselor, ele sînt *dovezi ale gradului de civilizație spirituală* al acestor strămoși. În sfîrșit — aparținînd unor vîrfuri ale societății omenești din vremurile cînd ele au fost create — ele sînt *indicii ale vechimii organizării politice* a vechilor locuitori ai țării. Semnificația lor pentru cercetătorul (și, în genere, pentru iubitorul de istorie de azi) este, așadar, întreită. Privită prin această prismă, retrospectiva asupra marilor tezaure ale românilor, inițiată începînd cu acest număr de *Magazin istoric*, revistă care și cu alte prilejuri a semnalat marile comori și evenimente cruciale ale trecutului, se constituie deci ca un veritabil act patriotic și în egală măsură, de cultură.

Un voievod nedreptăţit?

ÎNTÎIUL BASARAB PE TRONUL MUŞATINILOR — PETRU ŞCHIOPUL

GHEORGHE DAVID

În anul 1574, Petru vodă Şchiopul îşi începea prima din cele două domnii în Moldova (1574-1579; 1582-1591). Evenimentul — cum arătam şi în numărul trecut al revistei — a marcat un moment deosebit de important în istoria principatelor româneşti: prin urcarea primului Basarab (familia domnitoare din Ţara Românească) pe tronul moldovenesc al Muşatinilor se realiza întîia uniune dinastică dintre cele două ţări, conştiinţa unităţii de neam a românilor căpătînd noi orizonturi. În decursul celor peste 12 ani de domnie, noul volevod s-a confruntat cu o seamă de probleme, atît interne cît şi externe, pe care a ştiut însă să le biruie, dovedindu-se un bun gospodar şi un domn devotat intereselor ţării.

De la bun început, eforturile domnului s-au îndreptat spre redresarea economică a ţării. Voievodul a luat măsuri energice de stimulare a producţiei agricole şi de sporire a exportului. Din păcate, în 1585 asupra ţării s-a abătut o secetă cumplită „de au secat toate izvoarăle, văile, băltile şi unde mai nainte prindea peşte, acolo ara şi piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de secită, dobitoacile n-au fostu avîndu ce paşte vara, ci le-au fostu dărămînd frunză. Şi atîta prafu au fostu, cîndu să scorniia vîntu, cît s-au fost strîngîndu troieni la garduri şi la gropi de pulbere ca de omet. Iar dispre toamnă, deaca s-au pornitu ploi, au apucat de au crescut mohoară şi cu acelea s-au fostu oprind sărăcimea foamea, că-i coprinsese pretutinderea foametea" (Grigore Ureche).

Monopolul turcesc asupra unor produse româneşti contribuia, pe de altă parte, în chip considerabil la îngreunarea situaţiei economice.

Pentru a stăvili într-un fel haosul financiar, Petru Şchiopul a dispus întocmirea unui catastih privind categoriile de contribuabili. Terminat la 20 februarie 1591, acest catastih constituie cel mai vechi izvor statistic, demografic şi fiscal cunoscut pînă azi pentru istoria Moldovei. Un alt catastih, încheiat la 12 mai 1591, privind gorştina (darea) oilor, precizează că într-un singur an, cei 47 198 contribuabili au furnizat Porţii 141 400 oi, la un preţ derizoriu.

Dar cea mai de seamă preocupare economică a lui Petru Şchiopul a constituit-o atragerea în ţară a cît mai mulţi negustători străini, atît pentru a-şi aduce mărfurile lor, cît, mai ales, pentru a prospecta şi a găsi desfacere pentru produsele ţării. Mărturii dintre cele mai diverse — ungureşti, englezeşti, polone — atestă grija cu care negustătorii erau primiţi în ţară. Interesat de tot ce se întîmpla în lume, domnul nu ezita să primească, el însuşi, la palatul domnesc pe negustorii mai de seamă. De pildă, cînd englezul Henry Cavendish a ajuns la Iaşi „stăpînul meu — scrie servitorul lui Cavendish, Fox — a fost trimis la curte, unde domnul l-a primit cu multă prietenie, l-a luat de mînă şi i-a vorbit timp de o jumătate de oră cu ajutorul tîlmaciului... Acest domn a dăruit stăpînului meu, în prima noapte [a şederii în Iaşi] un sac de ovăz pentru caii noştri, un coş cu pîine, patru sticle de vin, o tipsie de pere şi o oaie grasă şi ceva tain [pentru] tot timpul cît am stat la Iaşi". „Domnul Moldovei — notează la rîndul său ungurul Lestar Gyulafi — ne-a primit cu ospitalitate, dîndu-ne la fiecare popas doi boi de tăiat, 15 oi şi un butoi de bere şi, pe deasupra, un butoi de vin".

Unul din efectele acestei politici economice s-a concretizat în privilegiul comercial acordat de Petru Şchiopul, la 27 august 1588, negustătorilor englezi cu prilejul trecerii prin Moldova a fostului ambasador englez la Constan-

tinopol — William Harborne[1]. Harborne a fost primit, cum relatează el însuși, „foarte curtenitor de către Petru domnul..., cu care am încheiat înțelegerea potrivit căreia supușii Majestății Sale [Elisabeta I, regina Angliei] care fac negustorie acolo [în Moldova], nu vor plăti decît 3

la sută [și nu] 12 la sută", cum plăteau ceilalți negustori.

Prin intensificarea exportului pe diferite piețe, Petru Șchiopul a reușit o redresare simțitoare a stării locuitorilor țării. Pășind pentru prima oară pe pămîntul Moldovei, Henry Cavendish făcea constatarea că „moldovenii sînt gospodari buni..., căci imașurile lor sînt bine înzestrate cu vite, boi, vaci, cît și oi și au o rasă bună de cai. Țara are un pămînt bun și roditor, bine împădurit și cu apă foarte bună..."

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1978.

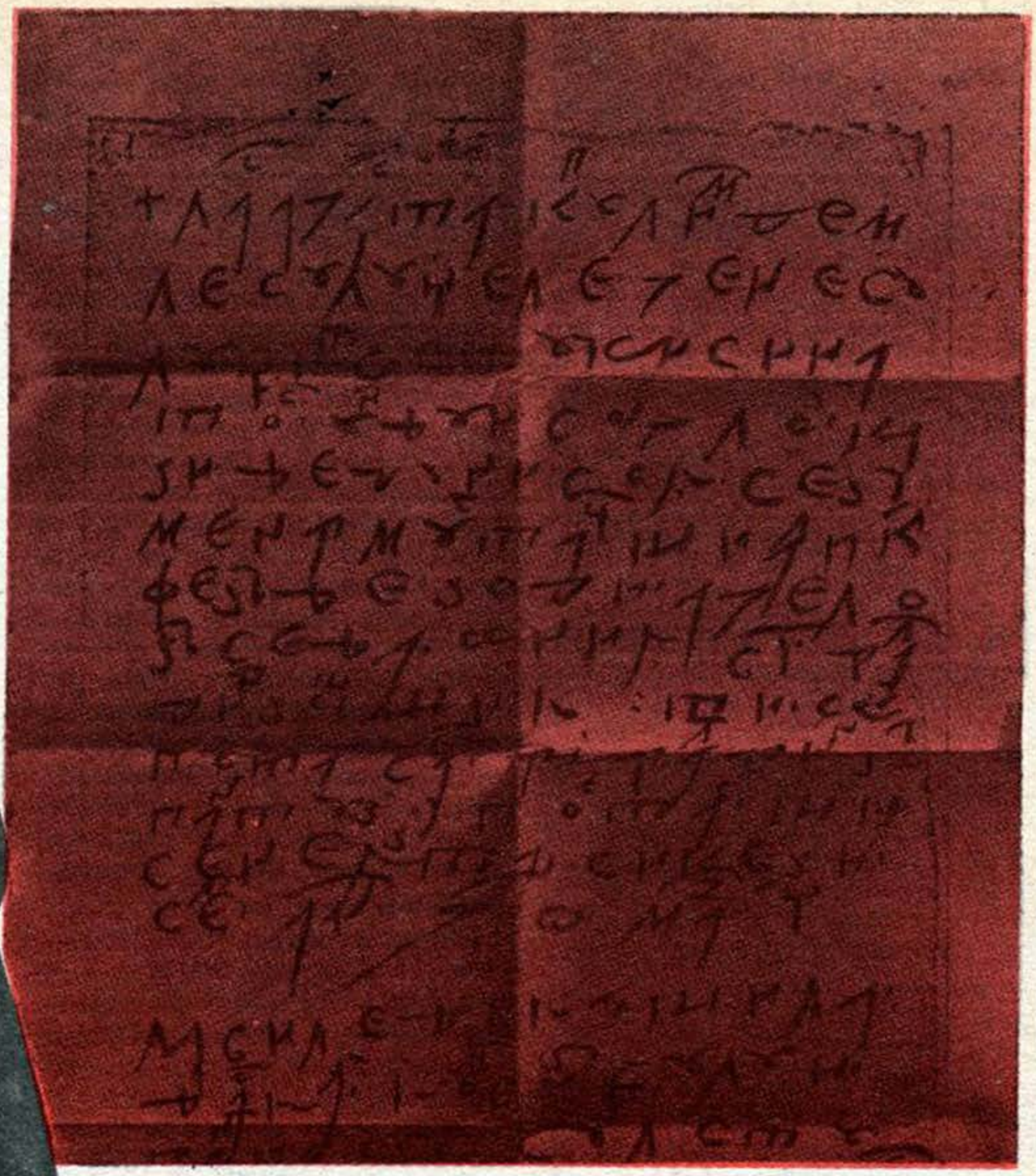

Ștefan, fiul voievodului (tablou păstrat la Muzeul Castelului Ambras, în Tirol) și facsimilul unui document scris de Petru Șchiopul

Prosperitatea țării a atras atenția nu numai negustorilor. Iezuiții au trimis, o misiune, cu scopul (desigur, nemărturisit) de a prospecta terenul în vederea convertirii populației, mizînd pe influența dregătorului favorit al domnului, Bartolomeo Brutti. După ani de prospectare, în 1588, raportul primei misiuni iezuite din Moldova era însă dezamăgitor pentru mai marii ordinului, poporul fiind circumspect la infiltrarea catolicismului: „Și totuși nu pătrunzi în sufletul poporului, mai mult șiret decît simplu".

Nuntă la Tecuci

Trăind pînă în preajma vîrstei de 40 ani la Constantinopol, Petru vodă s-a instruit temeinic. Despre solida sa pregătire culturală vorbește în termeni elogioși patriarhul ecumenic al Constantinopolului Ieremia II: „[Petru vodă] — notează el în 1588, în urma călătoriei făcute în Țara Românească și Moldova — era om dulce la cuvînt, sever la purtări, îndemînatic la fapte. Știa limba turcească, cea grecească și cea românească... Și nu numai aceste daruri le avea, dar era și foarte încercat la orice meșteșug și la litere și-i plăcea de oamenii învățați, și-i întreba în tot chipul despre astronomie, despre zodii și alte lucruri subțiri. Îi plăcea mult de cîntăreți și avea un preot cu meșteșug, îndemînatec [adică bun muzician]".

Ca și Alexandru II Mircea, ca și fiul acestuia, Mihnea, Petru vodă a fost un mare oblăduitor al culturii. La porunca și din îndemnul său, călugărul Azarie a continuat opera lui Macarie, de redactare a cronicii țării, în slavonă — act cu semnificative valențe patriotice. Dar Petru Șchio-

pul a fost, în primul rînd, unul dintre promotorii limbii române. Este primul domn de la care ne-au rămas texte românești autografe: liste cuprinzînd averile sale și ale fiului său, un contract de căsătorie, o împuternicire acordată lui Antonio Bruni în judecata pe care domnul o avea cu venețianul Ioan de Marini Polli. Cum se vede, este vorba în primul rînd de documente personale, ceea ce sporește mult semnificația lor, deoarece ne arată, că, în ciuda anilor petrecuți la Constantinopol, în pofida unei mentalități a vremii care făcea din greacă și slavonă limbi sacre, cei mai înalți demnitari în frunte cu domnul *gîndeau românește*, adică în graiul locuitorilor țării. Desigur, stilul acestor acte este greoi, cuvintele își caută tiparul potrivit, dar momentul este semnificativ: de acum înainte, chiar dacă documentele în slavonă vor continua să aibă o anumită pondere în diplomatica românească, actele scrise în românește vor fi din ce în ce mai numeroase.

Spiritul umanist al voievodului s-a răsfrînt și asupra altor oameni de cultură de la curtea domnească: unul dintre cei mai remarcabili reprezentanți ai noului curent a fost Luca Stroici. Dintre „inovațiile" acestuia, două merită deosebită atenție: în calitatea sa de logofăt, el a semnat pe multe documente, dar nu cu litere chirilice, ci cu litere latine; tot el, la cererea enciclopedistului polonez Stanislav Sarnicki, a scris, în românește, cu litere latine, rugăciunea *Tatăl nostru*, pe care cărturarul polon a inclus-o, în 1593, într-o lucrare a sa.

Petru vodă a avut și preocupări în domeniul arhitecturii. În timpul domniei sale, Iașul a fost împodobit cu una din cele mai frumoase construcții arhitectonice: mănăstirea Galata. Înălțarea construcției nu a fost lipsită de peripeții. Mai întîi, în prima domnie, ea a fost ridicată în vale, dar, cum nota jumătate de veac mai tîrziu Grigore Ureche, „nu după multă vreme s-au risipit, care loc și pînă astăzi să cunoaște". În 1582, venind din nou la domnie, „Pătru vodă... nu vru să lase în deșert pomana sa, care o zidisă întăi, mănăstirea Galata din vale, care apoi să risipisă, ci cu toată nevoința au silit și cu toată osîrdia au zidit Galata în deal, carea trăiește și pînă astăzi".

O remarcă a lui Grigore Ureche merită, și ea, un plus de atenție din partea cercetătorului de azi. „Pătru vodă — spune cronicarul — toate [datinele Moldovei] pre izvod le-au ținut ca să nu să zmintească". Această afirmație oferă cheia deplinei reușite a acestei prime domnii muntenești în Moldova. Prin înțelepciunea și cumpătarea sa, prin grija de a nu știrbi cu nimic prestigiul moldovenilor, Petru Șchiopul a dovedit deplina identificare de aspirații și năzuințe dintre munteni și moldoveni.

După moartea lui Alexandru II Mircea, în Muntenia petrecută în 1577 și urcarea pe tron a lui Mihnea, la vîrsta de aproape 11 ani, Petru vodă a simțit nevoia ca, pe timpul celor două domnii ale nepotului său (1577-1583 și 1585-1591) să dea el tonul acțiunilor comune moldo-muntene: tot în spiritul caracteristic lui, de bună înțelegere, de împăcare, de conviețuire pașnică. Două momente sînt în această privință semnificative. Mai întîi, la 15 august 1586, cei doi voievozi — unchi și nepot — s-au întîlnit în satul Bogdănești pe Prut „amîndoi cu curte multă și cu gloate mari, s-au ospătat împreună cu mare cinste" (Ureche). Întîlnirea avea pe de o parte scopul să serbeze noua unire dinastică a Moldovei și Țării Românești și, de asemenea, să pregătească terenul unui eveniment memorabil în relațiile dintre cele două ramuri ale familiei Basarabilor. Acest al doilea eveniment a avut loc în anul următor, la 10 iunie, cînd, spune Ureche, „Pătru vodă făcu nuntă nepotului său Vladul vodă, ficiorul lui Miloș vodă [fratele lui Petru și Alexandru II Mircea], de au luat fata [de fapt, nepoata] Mircii vodă [Ciobanul] și au chematu la nuntă, pe Mihnea vodă, domnul muntenescu. Nuntă domnească au făcut cu multă cheltuială și jocuri și mulți din vecini au venitu, de le-au înfrumusețat masa. Această veselie au fost în Tecuciu" Se punea astfel, capăt unei discordii ce dura de mai bine de trei sferturi de secol între cele două ramuri ale familiei Basarabilor.

Portretul lui Tepeș vodă

Pentru un om care a copilărit și a trăit vreme îndelungată în capitala Imperiului otoman, atitudinea filootomană a lui Petru Șchiopul poate apărea, într-o anumită măsură, firească. Pe de altă parte, exemplul sfîrșitului tragic al lui Ioan Vodă cel Viteaz, ori al lui Petru Cercel[1], constituiau argumente care arătau că Imperiul otoman era încă foarte puternic. Aceasta nu înseamnă însă — așa cum s-a acreditat într-o vreme ideea — că Petru Șchiopul, ca și fratele său din Țara Românească, ar fi fost supuși pînă la obediență sultanului. Dimpotrivă, așa cum a relevat N. Iorga, pe baza unei corespondențe din 1581, din perioada exilului lui Petru Șchiopul la Alep, domnul știa să adopte — în cererile adresate dregătorilor otomani — un ton demn, fără umilire.

Gîndind astfel, domnul nu putea aproba actele abuzive ale sultanului, acte de natură să încalce stipulațiile tratatelor existente între Moldova și puternicul imperiu euroasiatic. Un prim moment al degradării relațiilor lui Petru cu Poarta a fost devalorizarea asprului, dictată de sultan în 1584, devalorizare care a constat în reducerea la jumătate a conținutului său de argint, astfel încît galbenul și zlotul și-au dublat valoarea față de moneda otomană. În aceste condiții, otomanii au avut totuși pretenția ca haraciul și celelalte dări să se plătească în monedă veche, nedevalori-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1978; 1/1967.

zată. În 1591 s-a petrecut un nou abuz: otomanii au cerut — numai pentru acel an, ziceau ei — un tribut mult sporit față de cel obișnuit. În fața acestei cereri, Petru a făcut sfat cu boierii, pentru a stabili atitudinea ce trebuia adoptată. Boierii, în unanimitate, l-au sfătuit să accepte sporirea, motivînd că de împotrivit nu se pot împotrivi, și, dacă el nu va plăti, atunci viitorul domn tot va accepta darea sporită. Argumentele boierilor nu l-au convins însă pe Petru vodă. Relatînd episodul, Ureche arată că domnul le-a spus că nu era vorba atît de dificultatea de a plăti o nouă dare, ci de faptul că otomanii o vor transforma într-o dare perpetuă, așa cum se mai întîmplase și cu alte prilejuri. De aceea domnul a hotărît să părăsească tronul și „nici într-un chip nu vru să se apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa".

Însoțit de o seamă de boieri (între care logofătul Stroici, vornicul Ieremia Movilă, paharnicul Simion Movilă și alții), Petru vodă a trecut în Polonia și de aici în Imperiul habsburgic, renunțînd la tron numai pentru a nu îngreuna cu o dare în plus poporul. Gestul — unic pînă atunci în istoria Moldovei — vădea deosebita grijă a domnului față de soarta țării și a locuitorilor ei, dovedind, o dată în plus, că nu se considera un străin de țara pe care o stăpînea.

Înainte de a părăsi scaunul domnesc de la Iași, Petru vodă a mai făcut încă o dovadă a frumuseții sale morale. La sfîrșitul anului 1587 sau începutul anului următor, doamna Maria, soția voievodului, a murit, fiind înmormîntată la mănăstirea Galata. La curtea domnească — poate doică a copiilor lui Petru — trăia o femeie de origine modestă, Irina Botezat, cu care domnul a avut un fiu, Ștefan. Pînă la acest punct, evenimentele au urmat tipa ul normal. Nu era pentru prima dată cînd domnul țării avea o soție nelegitimă, și Moldova nu constituia, nici pe departe, un exemplu negativ în comparație cu alte curți europene. Apropiindu-se momentul părăsirii tronului, Petru s-a hotărît să reglementeze această problemă, legitimînd legătura sa cu Irina. La 17 ianuarie 1591, în toiul nopții, la ora 3, mitropolitul Gheorghe Movilă a oficiat cununia domnească. „Cartea de cununat", scrisă chiar de Petru Șchiopul, mărturisește emoționant: „duminică seara, 3 ceasuri m-am cununat cu mama lui Ștefan vodă, anume Irina Botezat. Adevăr am zis: pînă sîntem [în țară] să nu sipui cuiva... să fie [acest eveniment] ascunsu, se nu știi nimele de casa a Iași; [după plecarea în] altă țara, atunci să știe toți, cum am cununat sîntem, să știe toți".

Însoțit de boierii săi cei mai credincioși, de fiul său Ștefan vodă și de Irina Botezat, acum Doamna Irina, Petru a ajuns la curtea lui Rudolf II de Habsburg, care l-a primit „în chip prietenos și demn de o personalitate nobilă", stabilindu-i reședința la Bolzano, în Tirol, în apropiere de Innsbruck.

Aici, înconjurat de curtea sa, care se rărea treptat, boierii întorcîndu-se în patrie, și-a petrecut Petru vodă ultimii ani ai vieții. Conform previziunii boierilor din sfatul domnesc din 1591, noul domn, Aron vodă, a acceptat plata tributului sporit, a adăugat, pentru a-și consolida domnia, noi sume de bani și a dezlănțuit în rîndul boierilor o teroare cumplită, din care pricină a și fost supranumit Tiranul. (Afirmația lui Grigore Ureche în privința severității lui Aror vodă, trebuie totuși, privită cu oarecare circumspecție, deoarece printre cei năpăstuiți de noul domn se număra și tatăl istoricului, Nestor Ureche). De aceea, amintindu-și zilele de liniște din vremea lui Petru vodă, boierii trimiteau scrisori peste scrisori (7 mai, 10 iulie 1593) în Austria, implorîndu-l să revină pe tronul țării. Însuși sultanul Murad III i-a „acordat" iertarea, pentru actul de nesupunere comis, cerîndu-i în iunie 1593, să se așeze în insula Chios, iar Sinan Pașa îi comunica, cu același prilej, că a obținut iertarea sultanului. Ultima intervenție pentru reînscăunarea lui Petru a făcut-o, în noiembrie 1593, Ieremia II, patriarhul Constantinopolului.

La început, Petru Șchiopul s-a arătat dispus să dea curs acestor insistențe. Bătrîn, hărțuit de procesele cu venețianul Ioan de Marini Polli (unul din creditorii care-l finanțaseră la obținerea domniei), întristat de moartea Doamnei Irina (la 3 noiembrie 1592, „în al 25-lea an al vieții", cum glăsuiește piatra de pe mormîntul ei), Petru vodă s-a îmbolnăvit în 1594, murind în vara aceluiași an. A fost înmormîntat la Bolzano, departe de țara căreia îi slujise cu devotament, dar cu gîndul la ea. Ultimele lui cuvinte, din testamentul scris puțin înainte de moarte, cuprind rugăminții sale către boierii Luca Stroici și Ieremia Movilă de a nu-i lăsa copilul în țări străine, ci să-l ajute să urce în scaunul domnesc al strămoșilor săi.

Petru vodă Șchiopul a inaugurat o epocă în istoria țărilor române. În chiar anul 1591, în care își încheia domnia în Moldova avea să-și înceapă domnia, în Țara Românească, mușatinul — deci moldoveanul — Ștefan Surdul (fiul lui Ioan vodă cel Viteaz), urmat la tron de Alexandru, „fiul marelui și preabunului Bogdan [Lăpușneanu] voievod". Dornic să lase un nume bun în urma sa și o amintire cît mai frumoasă, Petru Șchiopul a fost, neîndoielnic, conștient de drumul deschis de el. Mîndru de gloria strămoșilor săi, el purtase cu sine, în exilul său autoimpus, alături de portretul său și al fiului său, pe cel al strămoșului Vlad vodă Țepeș (tablou ajuns ulterior la muzeul castelului Ambras) al cărui moștenitor și continuator — pe alt plan — se considera.

MICROFIȘIER

Gr. Ureche, **Letopisețul Țării Moldovei**, București, 1978; A.D. Xenopol, **Istoria românilor din Dacia Traiană**, vol. V, București, f.a.; C.C. Giurescu, D.C. Giurescu, **Istoria românilor**, București, 1973; Ștefan Andreescu, **Restitutio Daciae**, București, 1980; C. Gane, **Trecutevleți de doamneși domnițe**, vol. I, Iași, 1971; **Călători străini despre țările române**, vol. II, III, București, 1970, 1971; N. Iorga, **Istoria românilor prin călători**, București, 1981; M. Berza, **Vlad Tepeș, ses regnes et sa légende...** în **Revue des études sud-est européennes**, 2/1977; N. Stolcescu, **O singură patrie — aceiași dregători**, în **Magazin istoric**, nr. 9/1978.

Nicolae Titulescu inedit

EXTENSOARE PENTRU INIMĂ ŞI SPIRIT

Lucid şi critic, Nicolae Titulescu recunoştea limitele structurale şi funcţionale ale Societăţii Naţiunilor, dar nu pentru a-i reduce competenţele şi pentru a slăbi încrederea în ea, ci pentru a stimula acţiunea consacrată perfecţionării ei, eliminării tuturor elementelor divergente şi găsirii mecanismelor de acţiune directă, reală, constructivă, de interes general chemate să răspundă împlinirii obiectivelor sale primordiale. El a insistat adesea asupra caracterului şi esenţei politice a Societăţii Naţiunilor, respingînd opinia acelora care vedeau în ea doar o instituţie cu caracter tehnic şi care intenţionau să o facă să funcţioneze ca atare.

Subliniind în mod frecvent că rostul fundamental al Societăţii Naţiunilor era apărarea şi consolidarea păcii, ferirea umanităţii de repetarea dezastruoasei experienţe a primului război mondial, Nicolae Titulescu are meritul de a fi integrat ideii de acţiune internaţională, înţeleasă realist şi cuprinzător, toate acele domenii şi demersuri în măsură să contribuie la împlinirea unei asemenea misiuni, fie că era vorba de chestiuni politico-juridice, de aspecte economice, sociale, culturale sau umanitare. Diplomatul român a gîndit problemele aduse în faţa Societăţii Naţiunilor şi soluţiile preconizate de aceasta prin prisma necesităţii eliminării surselor de neîncredere, tensiune şi conflict, a eliberării vieţii internaţionale de manifestările de forţă, în scopul consolidării înţelegerii, conlucrării şi păcii.

Dînd expresie intereselor propriei ţări, membră fondatoare, dealtfel, a Societăţii Naţiunilor, Nicolae Titulescu avea să se facă, în acelaşi timp, exponentul de marcă al intereselor marii majorităţi a statelor mici şi mijlocii, ţări care sperau că întemeierea Societăţii Naţiunilor va inaugura o etapă nouă în viaţa internaţională.

Nicolae Titulescu a gîndit organizaţia internaţională ca o construcţie largă şi profund democratică, ca o structură în care statele să se exprime cu drepturi egale şi în care drepturile lor să fie apărate de legea internaţională, respingînd categoric tentativele unora sau altora dintre marile puteri ale vremii sale de a controla orientările, preocupările şi activităţile Societăţii Naţiunilor şi de a rezolva unele probleme prin aranjamente de culise. El a pledat pentru o dezbatere largă, deschisă, a problemelor complexe ale epocii, desfăşurată cu participarea tuturor celor interesaţi, state membre sau nu ale organizaţiei de la Geneva.

Conştiinţa indivizibilităţii securităţii şi păcii în epoca contemporană, intuirea corectă a procesului de mondializare a problemelor internaţionale, înţelegerea faptului că, în această sferă, trecerea timpului făcea să devină mereu mai numeroase şi complexe legăturile dintre state, l-au făcut pe Nicolae Titulescu să susţină vocaţia de universalitate a unei asemenea organizaţii şi să acţioneze pentru deschiderea porţilor ei tuturor celor interesaţi.

Cerînd ca punctele de vedere şi deciziile Societăţii Naţiunilor în problemele complexe cu care era confruntată să aibă o cît mai solidă fundamentare, Nicolae Titulescu a susţinut necesitatea coordonării eforturilor oamenilor politici cu acelea ale oamenilor de ştiinţă; reliefarea acestui deziderat exprima profunda sa convingere că politica a încetat de mult să fie doar o artă şi că ea şi-a accentuat şi consolidat caracterul de ştiinţă.

Toţi cei care, într-un fel sau altul, în perioada interbelică, şi-au desfăşurat activitatea sub auspiciile Genevei, au înscris în memoria lor afectivă — dincolo de cronica timpului — întîlnirea cu Titulescu: un român, un european care a fost şi va rămîne unul din simbolurile Societăţii Naţiunilor.

Nicolae Titulescu poate fi considerat ca unul din fondatorii şi constructorii Societăţii Naţiunilor. Omul politic şi diplomatul român a închinat organizaţiei internaţionale, idealurilor care au patronat constituirea acesteia, cea mai mare parte a vieţii sale publice, consacrîndu-le o inteligenţă de excepţie şi o energie tumultuoasă. Fără nici o exagerare putem spune că Societatea Naţiunilor reprezintă un capitol distinct al biografiei politice a lui Nicolae Titulescu, după cum Nicolae Titulescu reprezintă un capitol inconfundabil al istoriei Societăţii Naţiunilor.

Publicăm, aici pentru prima dată, fragmente din discursul pronunţat de Nicolae Titulescu, în calitatea de delegat al României pe lîngă Societatea Naţiunilor, la 28 septembrie 1923, în faţa membrilor Asociaţiei ziariştilor acreditaţi pe lîngă Societatea Naţiunilor, text ce relevă cu pregnanţă substanţa gîndirii titulesciene despre instituţia de la Geneva.

Textul reprodus mai jos este tradus din limba franceză; întreruperile au fost marcate prin puncte de suspensie.

George G. POTRA

Nicolae Titulescu în mijlocul ziariştilor. Fotografie aflată în fondurile Bibliotecii Centrale de Stat

Domnule preşedinte,

Domnilor,

Întrucît ziariştii trebuie să ştie totul, doresc să vă aduc la cunoştinţă că se află astăzi printre noi un om de temut.

Îl rog să se prezinte singur! Dacă totuşi ezită, îl voi numi eu: este Pierre Comert, directorul Secţiei de informaţii din Secretariatul Societăţii Naţiunilor.

— N-aţi vrea să asistaţi la reuniunea săptămînală a ziariştilor acreditaţi pe lîngă Societatea Naţiunilor?, mi-a spus, acum cîteva zile, Pierre Comert, pe un ton îmbietor.

— Desigur, cu plăcere, am răspuns, imprudent.

Imprudent, pentru că ieri Pierre Comert a adăugat:

— Ştiţi, trebuie să luaţi cuvîntul la această reuniune a ziariştilor despre care v-am vorbit zilele trecute.

— Să le vorbesc ziariştilor? Sper că nu vorbiţi serios!

— Trebuie să vorbiţi ziariştilor, m-a întrerupt, sec, Pierre Comert.

— Să le vorbesc ziariştilor? Dar nu ştiţi că diplomaţii sînt profesioniştii tăcerii? Nu ştiţi că am fost nevoit să fac uz de o întreagă ştiinţă pentru a nu fi obligat să iau cuvîntul în faţa Adunării?

— Trebuie să vorbiţi ziariştilor, a continuat, implacabil, Pierre Comert.

— Să le vorbesc despre ce? Să le vorbesc despre politică? N-aş putea. Să le vorbesc despre impresiile mele personale? N-aş îndrăzni!

— Trebuie să vorbiţi ziariştilor — a conchis rece Pierre Comert.

De data aceasta, mi s-a părut că recunosc în vocea lui o inflexibilitate aproape anglo-saxonă; nu puteam decît să mă înclin şi iată-mă!

Dar despre ce să vă vorbesc?

Impresiile mele politice le-am încredinţat telegrafului.

Impresiile personale?

Pentru a îndrăzni să vă vorbesc despre acestea, lăsaţi-mă să-mi închipui — imaginaţia latină este nemărginită — că ne aflăm la Bucureşti, că în locul domnului de Jouvenel[1] se află ministrul nostru al afacerilor străine, că sînteţi cu toţii români, că mi-am terminat raportul asupra problemelor politice şi că un prieten îmi cere: „Şi acum, spuneţi-ne

---

[1] Henry de Jouvenel (1876-1935) — jurnalist şi om politic francez, redactor şef al publicaţiei *Le Matin*; în 1924, ministrul instrucţiunii publice, iar între 1922-1924 delegat al Franţei la Societatea Naţiunilor.

și cîteva dintre impresiile dv. personale privind Geneva!"

Dacă așa ar sta lucrurile, iată cam ce v-aș spune.

Mai întîi și înainte de toate, Geneva este un oraș unde se muncește, unde se muncește serios, de dimineață pînă seara! Mi-a fost dat, în cariera mea, să intru în contact, în diverse țări, cu diverse medii: cu mediul universitar, cu mediul diplomatic, cu baroul, cu mediul conferințelor internaționale. Nicăieri ca la Geneva nu am avut impresia unei munci continue și făcute cu grijă. Acest lucru nu se prea știe: acest lucru ar trebui mai bine știut.

Ziua unui delegat la Geneva este, dealtfel, foarte obositoare. Întregul organism trebuie pus la contribuție pentru a o încheia cu bine. În primul rînd, mușchii, pentru a te transporta dintr-un loc într-altul, căci un delegat trebuie să fie prezent pretutindeni; apoi, ochii, care trebuie să parcurgă, zilnic, kilometri de litere tipărite sau scrise, care acoperă nenumăratele pagini ale rapoartelor și documentelor elaborate de Secretariat și de Comisii; după aceea, creierul, care trebuie să caute să înțeleagă toate acestea, să claseze, să explice acțiunea sau să justifice inacțiunea; în sfîrșit, stomacul, care trebuie să fie rezistent pentru a îndura toate dovezile de simpatie internațională pe care un delegat le primește, în numele țării sale.

Dar dacă delegatul la Adunare lucrează mult, ce să mai spunem despre Consiliu, care, pe lîngă muncă, mai are și grijile conducerii și răspunderile; ce să mai spunem despre Secretariat, care, pretutindeni prezent și nicăieri vizibil, ca și aerul, asigură cu succes respirația, însăși viața acestei mașinării complicate și delicate care este Societatea Națiunilor?...

Dar Geneva nu este numai un oraș în care se muncește, Geneva este un oraș în care se face o muncă deosebită: munca ce constă în lărgirea granițelor înțelegerii noastre.

Cunoașteți, cu toții, acele aparate de gimnastică numite *extensoare?* În pagina a patra a ziarelor — acolo unde dv. nu colaborați — abundă reclame: *extensoare pentru brațe, extensoare pentru picioare!*

Ei bine, după părerea mea, Societatea Națiunilor este pe cale să instaleze, la Geneva, fără ca cineva să-și dea seama, o mare fabrică de aparate de gimnastică: *extensoare pentru inimă și spirit...*

Dar Geneva este mai mult decît atît: este nu numai un oraș în care se muncește, un oraș în care fiecare își dezvoltă capacitățile, Geneva este și un oraș în care se purifică și se întăresc caracterele.

Priviți pe fereastra unei săli în care-și desfășoară lucrările o comisie. În jurul unei mese, stau oameni cu nume ilustre, oameni de acțiune, destinați nemuririi, fiind asociați cu evenimente devenite istorice. Ei sînt cei care au declarat războiul, ei sînt cei care au decis pacea. Timp de mulți ani, viața omenirii a depins mai mult de hotărîrile lor, de părerile lor asupra lucrurilor, decît de factorii care creează și determină în mod natural această viață.

Ce fac la Geneva toți acești miniștri vestiți și toți acești ambasadori renumiți?

Studiază! Citesc! Gîndesc, discută, pentru a elabora simple proiecte ce vor fi supuse spre avizare guvernelor lor. Geneva a înfăptuit acest miracol. Oameni de acțiune consimt de bunăvoie să nu acționeze decît ca experți, nume ilustre topindu-se în anonimatul colectiv și nivelator.

Există aici, sub aceste aparențe fără importanță, începutul unui drum spre o schimbare de metodă în munca politică și, de asemenea, spre o schimbare a criteriilor în aprecierea efectelor pe care trebuie să le producă munca politică. Geneva pune preț pe valoarea efortului fără efect imediat și fără perspectiva unor avantaje personale.

Dacă aș vrea, prin urmare, să rezum într-un singur cuvînt impresiile mele asupra Societății Națiunilor aș spune deci că ea este: *o disciplină a muncii fără recompensă personală; o școală a înțelegerii în acțiune, o religie a modestiei, anihilînd orgoliul, dar nu personalitatea.*

A gîndi astfel, înseamnă a admite că Societatea Națiunilor înfăptuiește o operă de lungă perspectivă. Dar admițînd acest lucru nu plasăm oare Societatea Națiunilor în domeniul teoriei și al idealului?

Nu, domnilor! Societatea Națiunilor înseamnă, cu siguranță, *acțiune.* Binele pe care l-a făcut o dovedește; răul, care se spune despre ea, o dovedește și mai bine.

Au trecut abia patru ani de cînd există și în acest răstimp a fost acuzată, rînd pe rînd, ba că se amestecă în treburile interne ale statelor pînă la violarea principiului suveranității naționale, ba că a dus așa de departe respectul acestei suveranități naționale încît acțiunea ei a fost paralizată.

Ce dovadă mai bună a existenței în domeniul acțiunii, ce demonstrație mai strălucită ar putea fi decît faptul că, evitînd extremele, Societatea Națiunilor păstrează dreapta cale de mijloc?

Fără îndoială, Societatea Națiunilor înseamnă *acțiune.* Dar faptul că acțiunea ei este considerată drept insuficientă, dovedește că Societatea Națiunilor este mai mult decît ceea ce face și mai puțin decît ceea ce ea aspiră să fie; că ea este, în același timp, acțiune și ideal, acțiune în perpetuă mișcare, în slujba unui ideal în perpetuă devenire.

De la acest dublu punct de vedere trebuie pornit întotdeauna, atunci cînd judeci Societatea Națiunilor, pentru a-i defini îndatoririle, pentru a o înarma împotriva dificultăților.

În ceea ce mă privește, voi spune: Societatea Națiunilor nu putea să facă mai mult decît a făcut pînă azi; Societatea Națiunilor trebuie să facă în viitor mai mult decît a făcut în trecut; în tentativele ei de a-și consolida dreptul la viață, ea trebuie să evite două pericole: în domeniul acțiunii — precipitarea; în domeniul idealului — descurajarea. Oricît de mari ar fi dificultățile, să acționăm: oricît de mici ar fi rezultatele, să sperăm.

Dar, în domeniul acţiunii, nu cereţi de la Societatea Naţiunilor să facă ceea ce nu este încă în stare să facă! Nu uitaţi că toată acţiunea sa trebuie să fie subordonată necesităţilor dezvoltării sale! Nu uitaţi că acordul unanim privind existenţa sa îi este mai necesar astăzi decît o acţiune anume, oricît de legitimă ar părea ea.

În domeniul idealului, nu vă înfrînaţi speranţele!

Ce contează că realizarea este inferioară dorinţei? E în firea lucrurilor să fie aşa! Cu cît mai mare va fi dorinţa noastră, cu atît mai frumoasă va fi şi acţiunea. Nu uitaţi că orice idee nu este decît un fapt în stare virtuală şi că puntea ce uneşte ideea de realizarea ei în practică este timpul.

Societatea Naţiunilor nu are nevoie, pentru a triumfa, decît de un singur aliat: alianţa cu timpul!

Daţi-mi voie să-mi îndrept gîndul spre patria mea, spre întinsele cîmpii ale Dunării, unde, exact în această clipă, ţărani aspri aruncă în brazdele adînci sămînţa care va deveni grîul de mîine. Ce ştiu ei oare, aceşti ţărani aspri, despre legile germinaţiei, pe care gesturile lor, din tată în fiu, le pun în mişcare de secole? Ei nu ştiu nimic despre asta şi totuşi produc! Şi, ignorînd marele mister la împlinirea căruia participă, dar plini de credinţă, ei ar răspunde celor care i-ar întreba de ce-şi aruncă grîul în bătaia vîntului: *veniţi mai tîrziu şi veţi vedea!*

Asemeni lor, să nu încercăm să înţelegem chiar totul, să nu încercăm să explicăm totul şi, plini de credinţă, să aruncăm, din abundenţă, sămînţa noastră! Şi celor care ne denigrează, celor care ne ironizează, celor care cad pradă disperării, să le spunem, simplu: *aşteptaţi ziua de mîine şi veţi vedea.*

Iată cam ce aş spune dacă aş fi la Bucureşti şi dacă, în locul domnului de Jouvenel, s-ar afla ministrul nostru al afacerilor străine şi dacă dv. aţi fi cu toţii români. Iar dacă ceea ce v-am spus nu v-a satisfăcut, trăgeţi-l la răspundere pe Pierre Comert. O merită!

Despre adevărul istoric cu profesorul DING WEIZHI

Prezent la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, desfăşurat la Bucureşti, în august 1980, profesorul chinez Ding Weizhi redactor-şef adjunct al revistei Lishi Yanjiu (Studii de istorie), s-a aflat printre oaspeţii de peste hotare care au vizitat şi redacţia noastră. Cu acest prilej, Ding Weizhi ne-a împărtăşit cîteva dintre gîndurile sale despre adevărul istoric.

Căutarea adevărului istoric este sarcina de căpătîi a oricărui istoric. Desigur, acest adevăr poate fi găsit numai prin eforturi susţinute. În cazul unor evenimente istorice care s-au petrecut demult, cercetările sînt îngreunate de numărul redus de izvoare, de caracterul fragmentar al documentelor, de preluarea unor concepţii tradiţionale, eronate, de interpolări. Chiar noi, cercetătorii de azi, evităm cu multă dificultate apariţia unor păreri părtinitoare sau situarea pe poziţii care întorc spatele adevărului istoric. Existenţa acestor dificultăţi nu dovedeşte însă nici incapacitatea istoricilor, nici neputinţa istoriei de a fi o ştiinţă, ci, dimpotrivă, necesitatea ştiinţelor istorice.

Adevărul istoric există în mod obiectiv. În consecinţă, el trebuie căutat. Risipirea negurii vremurilor, regăsirea înfăţişării iniţiale a istoriei, iată misiunea istoricului. În această privinţă, Mesajul adresat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu participanţilor la al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice este profund şi magistral.

Pentru căutarea adevărului istoric este necesară adoptarea unor metode riguros ştiinţifice de cercetare; altfel, greşelile ivite în domeniul metodologiei duc inevitabil la concluzii eronate. Semnificative în acest sens sînt cercetările întreprinse în ţara noastră în domeniul istoriei gîndirii. Desigur, înainte de pătrunderea marxismului în China, printre oamenii de ştiinţă de la noi au existat numeroşi cercetători care au studiat, cu rezultate remarcabile, evoluţia gîndirii chineze. În ansamblu însă aceste cercetări sînt viciate de subiectivism şi abordări unilaterale. Aproximativ acum o jumătate de secol, o serie de învăţaţi progresişti din ţara noastră au început să folosească metodologia marxistă în studiul istoriei gîndirii chineze. Eu consider că în prezent trebuie să ne concentrăm atenţia asupra studierii caracteristicilor proprii istoriei ţării noastre, pentru că, aşa cum se ştie, în cadrul civilizaţiei universale, cultura chineză are în mod evident culori specifice. Respectiv, studiul istoriei acestei gîndiri trebuie să pornească de la realităţile istorice ale Chinei. Evident, în acelaşi timp, numai printr-un studiu comparativ între evoluţia gîndirii în ţara noastră şi dezvoltarea gîndirii în alte regiuni ale lumii pot fi precizate deosebirile şi analogiile care există între cele două fenomene.

Istoria fiecărei ţări s-a desfăşurat şi dezvoltat într-o strînsă legătură cu a celorlalte. Prin urmare, pentru cunoaşterea adevărurilor istorice ale oricărui popor este necesar ca, în acelaşi timp, să se cunoască liniile generale ale dezvoltării istorice a altor popoare. Acest obiectiv poate fi atins cu succes numai prin străduinţa comună a istoricilor din toate ţările. Ca să nu mai spunem că numeroase evenimente istorice majore au ele însele un caracter universal, încît cercetarea lor se poate desfăşura eficient numai prin colaborarea şi contactele dintre istoricii lumii.

În româneşte de Tatiana ISTICIOAIA-BUDURA

TITULESCU LA LONDRA

CRISTIAN POPIȘTEANU

La distanță de peste șase decenii de la prima sa acreditare ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României pe lîngă Curtea de la Saint James, Nicolae Titulescu reintra în atenția capitalei britanice. De astă dată ca o personalitate a istoriei românești al cărei centenar era celebrat sub auspiciile Universității din Londra. Și astfel, timp de trei zile (26, 27, 28 aprilie 1982), fie în incinta lui School of Slavonic and East European Studies, la etajul al treilea al corpului central universitar din Russel Square, fie în cochetele aule din vechea clădire de pe Malet Street, patru istorici britanici (Maurice Pearton, D.C. Watt, Zara Steiner și Philip Windsor), împreună cu Dinu C. Giurescu și semnatarul însemnărilor de față, au evocat din multiple unghiuri de vedere atît personalitatea lui Titulescu în politica externă și în viața politică românească cît și strînsele sale legături cu lumea politică, economică, științifică britanică de-a lungul deceniului cît a reprezentat interesele românești în Marea Britanie, precum și cadrul internațional în care și-a desfășurat el activitatea la Societatea Națiunilor și în afara ei. S-au dezbătut circumstanțele interne și internaționale ale îndepărtării lui Titulescu din guvern, acțiunea sa fermă pentru respectarea independenței și egalității tuturor statelor, mari și mici, pentru pace, dezarmare, securitate colectivă, împotriva agresiunilor fasciste și a revizionismului. Colegii de la London University, ca și cei de la Universitatea din Cambridge, de la London School of Economic Studies și de la King's College au vorbit despre relațiile româno-britanice din epoca interbelică, aducînd o bogată informație asupra aspectelor lor economice, ca și asupra tendințelor, deseori divergente și în orice caz sensibil diferențiate, din cadrul Foreign Officeului în anii din preajma celui de-al doilea război mondial. Ei au subliniat contrastele dintre politica militară a puterilor fasciste și cea a Angliei și Franței. Am luat cunoștință de o viziune foarte nuanțată asupra fenomenului securității internaționale în vremea noastră, în care am putut constata, de pildă, o puternică argumentare în favoarea stabilizării intereselor de securitate națională ale statelor printr-un echilibru la nivelul cel mai coborît al înarmărilor.

Cîte două ședințe de comunicări dimineața și alte două după-amiaza au oferit posibilitatea unui intensiv program științific de discuții, la a cărui reușită au luat parte, pe lîngă autorii comunicărilor, istorici binecunoscuți în lumea universitară anglo-saxonă, cum sînt Hugh Seton-Watson (venerabil animator — asemenea tatălui său, Robert William Seton-Watson, dealtfel fondatorul din 1920 al lui School of Slavonic Studies — al răspîndirii istoriei, limbii și literaturii popoarelor sud-est europene în Anglia și America), Erich Tappe, Harry Hanak, Richard Clogg, J. Tomiak.

Prezența directorului de la School of Slavonic and East European Studies, dr. M. Branch, a decanului D. Deletant și a ambasadorului român la Londra, Vasile Gliga, la lucrările colocviului, precum și atenția și interesul cu care numeroase alte personalități din Marea Britanie (amintesc doar pe lorzii Philip Noel Baker și Wolston) au participat la întîlnirile avute în acele zile, au situat această manifestare în ipostaza unei adevărate săptămîni universitare româno-britanice, la a cărei reușită gazdele s-au întrecut în a o asigura în cele mai mici detalii.

Reluînd spusele prof. Maurice Pearton, la încheierea discuțiilor, colocviul s-a ilustrat printr-o cooperare intelectuală deschisă și competentă, extrem de profitabilă dialogului științific dintre istoricii celor două țări, el devenind în fapt un prolog la viitorul simpozion de istorie româno-britanic din 1984 care se va ține, după toate probabilitățile, la Edinburgh, fiind consacrat examinării multilaterale a perioadei interbelice.

În aceeași ambianță de solicitudine britanică, împreună cu prof. Dinu C. Giurescu, am fost, în zilele următoare, invitații Colegiului Solihull (prof. Michael Stepperton, prof. J.A. Parkinson. David Thomson) din Birmingham și ai Politehnicii Centrale din Londra (prorector John Webb). Și la aceste manifestări interesul interlocutorilor noștri s-a concentrat nu numai asupra trecutului diplomației românești și am fost literalmente asaltați cu întrebări privitoare la punctele de vedere ale României socialiste, la inițiativele de răsunet internațional ale președintelui Nicolae Ceaușescu, în probleme vitale ale contemporaneității și, în primul rînd, în cea a păcii și a războiului.

În seara de 4 mai 1982, în sala mare de conferințe a Centrului Marea Britanie - Europa de Est, de pe Knightsbridge 31, Șir Donald Logan, directorul Centrului, evoca în cîteva cuvinte, în fața unei numeroase asistențe, contribuția lui Titulescu la opera de pace, invitîndu-mă apoi să prezint activitatea ilustrului nostru compatriot în timpul misiunilor sale în Anglia.

(Continuare în p. 40)

BASPUNSURI LA INTREBARI

Capcanele misticismului

ANUL 1000 — CU SAU FĂRĂ SPAIMĂ?

NICOLAE MINEI

Pornind de la faptul că diverse secte religioase de astăzi prorocesc fie sfîrşitul lumii, fie judecata de apoi, fie şi una şi cealaltă, cîţiva cititori ne întreabă dacă asemenea speculaţii s-au mai făcut în trecut. Un răspuns îl vor găsi în paginile ce urmează, care evocă un alt moment de psihoză colectivă, exploatat de misticism.

Aşa cum am văzut în numărul trecut, eseul lui Allan Nevins din antologia The Historian as Detective **(Istoricul ca detectiv) se ocupă de documentele false a căror existenţă îi poate induce în eroare pe cercetător. Unul dintre cele mai celebre exemple îl reprezintă aşa-numita „donaţie a lui Constantin". Este vorba de un act pe care l-ar fi semnat împăratul Constantin cel Mare, imediat după convertirea sa la creştinism, act prin care îi recunoştea papei Silvestru I şi urmaşilor lui nu numai supremaţia spirituală a Romei asupra celorlalte patriarhate ale bisericii, ci şi suveranitatea foarte pămîntească asupra Cetăţii Eterne, a unor părţi din Italia şi „a tuturor locurilor şi provinciilor din partea de apus".**

Acest document a fost măsluit în ultima jumătate a sec. VIII al erei noastre. Un veac mai tîrziu, cronicarul eclezlastic cunoscut astăzi sub numele Pseudo-Isidor l-a inclus într-o culegere de acte canonice, iar papa Nicolae I s-a purtat garant pentru autenticitatea lui. De-a lungul evului mediu, susţinătorii atît ai papilor cît şi ai împăraţilor au considerat „donaţia lui Constantin" drept neîndoielnică. Papii Silvestru II şi Grigore V s-au folosit de ea pentru a-şi întemeia importante pretenţii teritoriale, iar papa Leon IX a invocat-o, în 1050, în controversa sa cu împăratul bizantin, pentru a-şi argumenta pretenţii încă şi mai mari. Începînd cu sec. XII, presupusa „donaţie" a servit din plin Sfîntului Scaun în lupta sa cu împăraţii germanici. Dante credea şi el în autenticitatea documentului, pe care-l socotea „izvor al unor rele fără de seamăn".

Abia în 1440, eruditul latinist Lorenzo Valla (1406-1457) a supus textul unui examen critic, dovedind că la mijloc era o plăsmuire. Polemica a continuat totuşi pînă la sfîrşitul sec. XVIII, deşi ieşise de mult la iveală că, departe de a aparţine lui Constantin cel Mare şi de a data deci din prima jumătate a sec. IV, „donaţia" fusese redactată, în cancelaria papală, prin jurul anului 775, deci cu peste patru veacuri după moartea aşa-zisului ei semnatar.

Tardiva bravură a lui Pocahontas

Un alt caz menţionat de Nevins este cel al scrisorilor Mariei Stuart. Aici certitudinea nu mai este deplină. Se ştie că tînăra şi frumoasa regină a Scoţiei a avut ca soţ, în a doua sa căsătorie, pe lordul Darnley, care a murit într-o misterioasă explozie. La acea dată, Maria avea şi un iubit — pe lordul Bothwell. Poate fi imputată moartea lui Darnley celor doi amanţi? Pe această temă, istoricii se contrazic de multă vreme. Cei ce cred în culpa Mariei se referă la scrisorile ei către Bothwell, mai ales la una trimisă din oraşul Glasgow.

Din păcate pentru o verificare cu adevărat ştiinţifică, originalul acestor epistole s-a pierdut (se pare că ele au fost arse din ordinul fiului Mariei, cel care avea să devină Iacob I Stuart, urmaşul Elisabetei I la tronul Angliei). Se păstrează doar nişte copii, dar cît sînt ele de autentice? În rîndurile cercetătorilor se conturează din ce în ce mai mult ideea că nu regina ar fi autoarea „scrisorii din Glasgow", ci duşmanii ei de la Curte, care i-au imitat scrisul, dar nu şi stilul. Dacă lucrurile stau aşa, înseamnă că acuzaţia ce i s-a adus Mariei Stuart, vreme de peste trei secole şi jumătate, nu are nici un fundament.

Uneori falsurile istorice pornesc din motive meschine, unul dintre cele mai frecvente fiind dorinţa de cîştig. Aşa se explică avalanşa de pretinse manuscrise ale lui George Washington, Benjamin Franklin, Abraham Lincoln etc., care inundă periodic „piaţa" americană. Aşa se explică şi cazuri mai puţin obişnuite. De pildă, *Appleton's Cyclopaedia of American Biography* (care, aşa cum îi arată şi titlul, cuprinde biografiile unor personalităţi americane sau care au avut ceva de-a face cu America) a apărut în cîteva zeci de ediţii şi continuă şi acum să fie o lucrare destul de folositoare. Cusurul ei major constă în faptul că cel puţin 47 dintre personalităţile despre care vorbeşte nu au existat niciodată. Autorul vocilor respective, plătit desigur cu bucata şi-a rotunjit veniturile, inventînd, printre alţii, un explorator, Bernhard Hiihne, care ar fi descoperit o bună parte din coasta Californiei; un botanist, Oscar Hjorn, care ar fi scris despre leguminoasele arborescente din America de Sud; un industriaş, Penanster, care, în 1755, ar fi născocit o nouă metodă de colorare a bumbacului; un savant francez, Henrion, care ar fi combătut o epidemie de holeră în America de Sud, în 1783 (adică cu exact 52 ani înainte de apariţia acolo a primului caz din această boală) ş.a.m.d. Utilizînd cartea ca lucrare de referinţă, mulţi autori s-au lăsat înşelaţi şi au reprodus, în propriile lor studii, ficţiunile anonimului şi lacomului colaborator al enciclopediei.

Nevins subliniază, pe drept cuvînt, că este mai uşor de detectat un document pe de-a-ntregul fals decît unul în care adevărul se amestecă cu minciuna. Nu rareori, o scrisoare sau o pagină de jurnal personal este „revizuită" şi „amendată" în aşa fel încît îşi pierde total sau parţial autenticitatea. Interesant este însă că, uneori, revizuirile aparţin chiar autorilor înşişi. Un exemplu în acest sens îl furnizează comparaţia dintre cele două versiuni succesive ale relatărilor căpitanului John Smith cu privire la aventurile sale în Lumea Nouă. După cum se ştie, în 1607, Smith a sosit în Virginia, împreună cu un grup de colonişti care au înfiinţat aşezarea Jamestown. Noii veniţii au întîmpinat la un moment dat mari dificultăţi şi numai energia şi capacităţile organizatorice ale lui Smith au salvat plăpînda colonie de la dezastru.

În volumul intitulat *A True Relation* (O povestire adevărată) şi apărut la Londra în 1608, Smith relatează printre altele că, într-o zi, a fost capturat de două sute de indieni. Aceştia l-au dus în faţa unui „regé", pe care căpitanul l-a impresionat favorabil arătîndu-i compasul său. Apoi prizonierul a fost dus în faţa lui Powhatan, „împărat" al pieilor-roşii, unde era cît pe-aci să fie ucis de nişte războinici care voiau să răzbune moartea familiilor lor, datorată coloniştilor englezi. L-au salvat însă paznicii cu care îl trimisese „regele". Apoi Smith i-a ţinut un lung discurs lui Powhatan, demonstrîndu-i cît de puternică era Anglia, ceea ce l-a determinat pe „împărat" să-l elibereze.

În cartea sa, John Smith face doar o fugară aluzie la *o fetiţă indiană, în vîrstă de vreo 12 ani*, pe nume Pocahontas, care a asistat la întrevederea sa cu Powhatan. Peste cîţiva ani însă, Pocahontas a sosit la Londra, ca soţie a colonistului John Rolfe. Apariţia primei indiene din Lumea Nouă a stîrnit o mare senzaţie în capitala Angliei, unde cercurile aristocratice au organizat nenumărate baluri, recepţii şi banchete în cinstea ei. Fără doar şi poate, John Smith a aflat de succesele mondene ale tinerei băştinaşe. Ceea ce l-a împins ca, în 1616, într-o scrisoare adresată reginei Anna a Angliei, să consacre o lungă frază lui Pocahontas, căreia îi atribuia acum meritul de a-i fi salvat viaţa.

Peste alţi opt ani, în 1624, Smith a publicat o altă carte, avînd ca temă aceleaşi întîmplări din Virginia. Noua versiune se deosebea în multe privinţe de cea veche. De exemplu, *numărul indienilor care îl capturaseră creşcuse cu o sută*, totalizînd acum 300. De asemenea, dintre amănuntele inedite, unul era deosebit de pitoresc şi omiterea lui din prima relatare nu putea avea decît o singură explicaţie — *că fusese născocit între timp*: indienii i-ar fi arătat un sac cu praf de puşcă, pe care aveau de gînd să-l semene pentru a cultiva... arme.

Deosebirea cea mai importantă o privea însă pe Pocahontas. *Fetiţa de 12 ani din prima versiune se transformase într-o vajnică eroină*: pentru a-l salva de execuţie pe Smith, l-a acoperit cu propriul ei trup, riscînd ea însăşi o moarte groaznică. De data

această, *nu discursul căpitanului despre forța militară a Angliei, ci ravura tinerei indiene l-a convins pe „împăratul" Powhatan să-și elibereze ostatecul.*

Așa cum comentează cu pudoare *Enciclopedia britanică* 1930, (vol. XVIII, p. 102): „Datorită faptului că acest incident nu este menționat ca atare, la data cînd a avut loc, nici de căpitanul Smith, nici de însoțitorii lui din Virginia, s-au formulat îndoieli cu privire la autenticitatea episodului... Ne temem că Smith nu a rezistat tentației de a o aduce pe scenă ca eroină pe Pocahontas, acum celebră, în strînsă legătură cu propriul lui destin..." Dar, aceste dubii nu au împiedicat-o pe Pocahontas să supraviețuiască glorios în mitologia americană, care i-a consacrat evocări în proză, ode în versuri, tablouri etc. etc. etc.

Una dintre căile de care dispune istoricul pentru a verifica faptele ce i se oferă este colaționarea. Dicționarul definește această acțiune drept confruntarea unei copii sau reproduceri a unui text cu originalul, pentru stabilirea exactității. De pildă, atunci cînd a descoperit un manuscris, și îl dă la tipar, cercetătorul îl va colaționa cu șpalturile, pînă la forma definitivă în care va apărea reproducerea. De acest aspect și de implicațiile lui se ocupă eseul lui Jacques Barzun și Henry F. Graff, ambii profesori la Universitatea Columbia din New York. Ei arată că, în cadrul procesului de colaționare, istoricul este adesea împins să întreprindă verificări mult mai aprofundate decît ar cere o simplă confruntare a originalului cu copia.

O literă care nu face impresii

Un exemplu citat de ei se referă la o scrisoare din 6 iulie 1776, adresată unei tinere admiratoare, în care ilus-

Pocahontas în costum elisabethan

În p. 23: *cum își imaginau unii graficieni din sec. XI apocalipsul, ca urmare a psihozei mistice, prevestind sfîrșitul lumii pentru anul 1000*

trul compozitor Joseph Haydn își face o scurtă autobiografie. Aceasta începe cu cuvintele: „M-am născut în ultima zi a lunii martie *1733*". Dacă am dori să scriem un volum despre viața lui Haydn nu am avea nici un motiv să ne îndoim despre corectitudinea datei menționate de compozitor. Totuși, sîntem datori *să colaționăm* afirmația acestuia cu alte elemente biografice sau, eventual, autobiografice, pentru a fi pe deplin siguri. Ne adresăm așadar prestigiosului *Grove's Dictionary of Music and Musicians*, ediția III, vol. II, p. 589, la vocea *Haydn*. Dar acolo găsim pe un alt Haydn — Johann Michael născut în 1737. Joseph ar trebui să vină după Johann. Dar uite că nu vine și, după Johann Haydn, urmează vocea *Hayes*. Să mergem deci înapoi: remarcăm că pe Johann Haydn îl precede *„Franz* Joseph, născut în noaptea de 31 martie *1732*".

E omul nostru! Dar colaționarea ne provoacă două nedumeriri: anul din dicționar nu corespunde cu anul indicat de Haydn însuși, iar noaptea de 31 martie poate să însemne fie noaptea de 30 spre 31 martie, fie cea de 31 martie spre 1 aprilie. Care e adevărul în privința anului, care e adevărul în privința nopții?

Fără doar și poate orice om este — ca să zicem așa — martor ocular al propriei sale nașteri. Și totuși, în legătură cu acest eveniment, el trebuie să se bizuie pe mărturiile altor participanți sau altor martori, chiar dacă nu direct oculari. Oricine se poate înșela, așadar, cu privire la data cînd s-a născut, ca să nu mai vorbim despre cei care o trucheză în mod intenționat din cochetărie sau din alte motive (așa au procedat Napoleon și doi dintre frații săi atunci cînd s-au căsătorit, cu rezultatul că, în registrul de stare civilă, figurează toți trei ca fiind născuți în același an).

Dar să ne întoarcem la Haydn. La sfîrșitul vocii care îi este consacrată, constatăm că ea poartă semnătura lui C. Ferdinand Pohl. E vorba de un muzicolog german din a doua jumătate a secolului trecut. Prin urmare, în ediția mai vechi ale dicționarului (1879 și 1896), tot el trebuie să fi scris despre Haydn. Și cum aceste ediții mai vechi sînt mai puțin laconice, să vedem dacă ele nu ne ajută să elucidăm misterul.

Deschizînd ediția din 1879, toate nedumeririle noastre se risipesc. La vocea respectivă, găsim: „Haydn Joseph sau, conform registrului de botezuri, Haydn Franz Joseph, părintele simfoniei și al cvartetului, s-a născut în noaptea dintre 31 martie spre 1 aprilie 1733". Descoperire care-i îndreptățește pe Barzun și Graff să exclame: „Binecuvîntată fie această limbuție! Iată în sfîrșit un cronicar care se inspiră din registrul de botezuri, o sursă incomparabil mai sigură decît epistola autobiografică a unui compozitor între două vîrste către o ti-

(Continuare în p. 32)

ÎN MAURITANIA, PE DRUMUL CARAVANELOR

BERNARD NANTET

În februarie 1981, specialişti ai UNESCO, împreună cu oameni de ştiinţă din Mauritania, au elaborat un proiect de salvare a patru oraşe mauritane, situate pe vechiul drum al caravanelor, care lega ţările Maghrebului (Maroc, Algeria, Tunisia) de Sahel. Construite într-o arhitectură originală arabă, cu influenţe africane, aceste oraşe — Chinguitti, Ouadane, Tichitt, Oualata — au fost expresia unei civilizaţii înfloritoare. Sărăcite şi părăsite de populaţie, cetăţile-miracol ale imensului deşert mauritan, cele mai importante vestigii ale vestului Saharei, sînt ameninţate cu dispariţia. Proiectul, care a stabilit deja un număr de case pentru restaurare sau întreţinere, îşi propune, totodată, să stăvilească depopularea zonei. De aceea, munca restauratorilor va merge mînă în mînă, pe de o parte, cu cea a agronomilor, care vor revaloriza culturile şi plantaţiile de palmieri, pe de alta, cu cea a tehnicienilor, însărcinaţi cu depistarea pînzelor de apă, indispensabile irigaţiilor. De curînd, Institutul de cercetări ştiinţifice din Mauritania a întocmit un inventar al manuscriselor publice şi particulare descoperite în cele patru oraşe. Recent, revista franceză L'histoire **a publicat şi ea un articol despre cele patru aşezări mauritane.**

„În acel deşert, nu apare nici o urmă; numai nisipuri purtate de vînt". Astfel descria pustiul mauritan marele călător arab Ibn-Battuta[1], înainte de a intra în cetatea Oualata, în aprilie 1352. El adăuga că este un mare deşert „luminos şi strălucitor", care îi făcea călătorului cu atît mai dorit prestigiosul oraş al Saharei. Ibn-Battuta a trebuit însă să facă un lung popas la Sijilmassa, în sudul Marocului, împreună cu caravana de negus-

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1981.

O escală în drumul pelerinilor spre Mecca: Chinguitti

Bijuterie de arhitectură: moscheea din Tichitt

La capătul cîtorva săptămîni de călătorie prin deşert: Oualata

tori căreia i se alăturase cu 45 zile în urmă. El notează, în continuare, că „taksîf" (călăuza), trimis, conform obiceiului, în oraşul Oualata, să anunţe autorităţilor sosirea drumeţilor, să rezerve locuri, să pregătească hrană pentru animale, urma să se întoarcă cu apă şi alimente. Vai lor însă dacă taksîf avea să facă singur drumul înapoi, căci „deşertul e bîntuit de o groază de demoni care îţi joacă feste şi te fascinează... În acest caz, locuitorii cetăţii nu vor şti nimic despre caravană, care va pieri în întregime sau în cea mai mare parte", încheie Ibn-Battuta.

Secole de-a rîndul, această zonă de nord-vest a Africii — ce cuprindea înfloritoarele imperii Ghana (sec. X), Mali (sec. XIV), zăcămintele aurifere din Senegalul Superior, cunoscut sub numele de „Ţara aurului" — a fost des frecventată de călători, care o denumeau „Ţara negrilor". Printre primii care şi-au îndreptat atenţia asupra acestui ţinut au fost negustorii din Maghreb. Ei au înfiinţat acolo prăvălii şi caravanseraiuri (hanuri), în care vindeau sau tranzitau piei, fildeş, pene de struţ, mei sosit din ţările sudice, sare, extrasă din pămînturile Saharei centrale, obiecte de lux, stofe, metale, venite din lumea mediteraneană şi, bineînţeles, sclavi şi aur. Dacă, după un timp, minele de aur au început să secătuiască, comerţul cu sclavii transportaţi pe drumurile întortocheate, încinse de soarele arzător, a continuat vreme de cîteva secole.

În toată această lungă perioadă, simplele halte şi centre de schimb au devenit oraşe. Ele reprezintă rădăcinile Mauritaniei actuale, rădăcini care s-au păstrat în moscheele supravieţuitoare şi în amintirile învăţaţilor. Dar legenda, mereu recreată, nu-şi încetează disputa cu realitatea. Mitul spune că un pelerin ce se întorcea de la Mecca ar fi găsit o scrisoare, ascunsă în pămînt cu mulţi ani în urmă. Pe acel loc el ar fi înfiinţat Chinguitti. Sau: un bătrîn orb, obosit de necazurile ce-i apăsau anii senectuţii, ar fi parcurs ţinutul în lung şi în lat, ajutat de servitorii săi, şi într-o bună seară s-ar fi oprit, ar fi luat un pumn de ţărînă, l-ar fi mirosit şi ar fi spus: „Ne oprim aici, aici vreau să trăiesc şi să mor". Aşa s-a născut Tichitt, un crîmpei de viaţă, pe malul unui lac secat.

Dar să nu mai ascultăm poveştile caravanelor. Să trecem înaltele praguri de piatră care nu dau voie nisipului să năvălească în aşezări şi să ne descălţăm la intrarea în moscheele cu minarete masive.

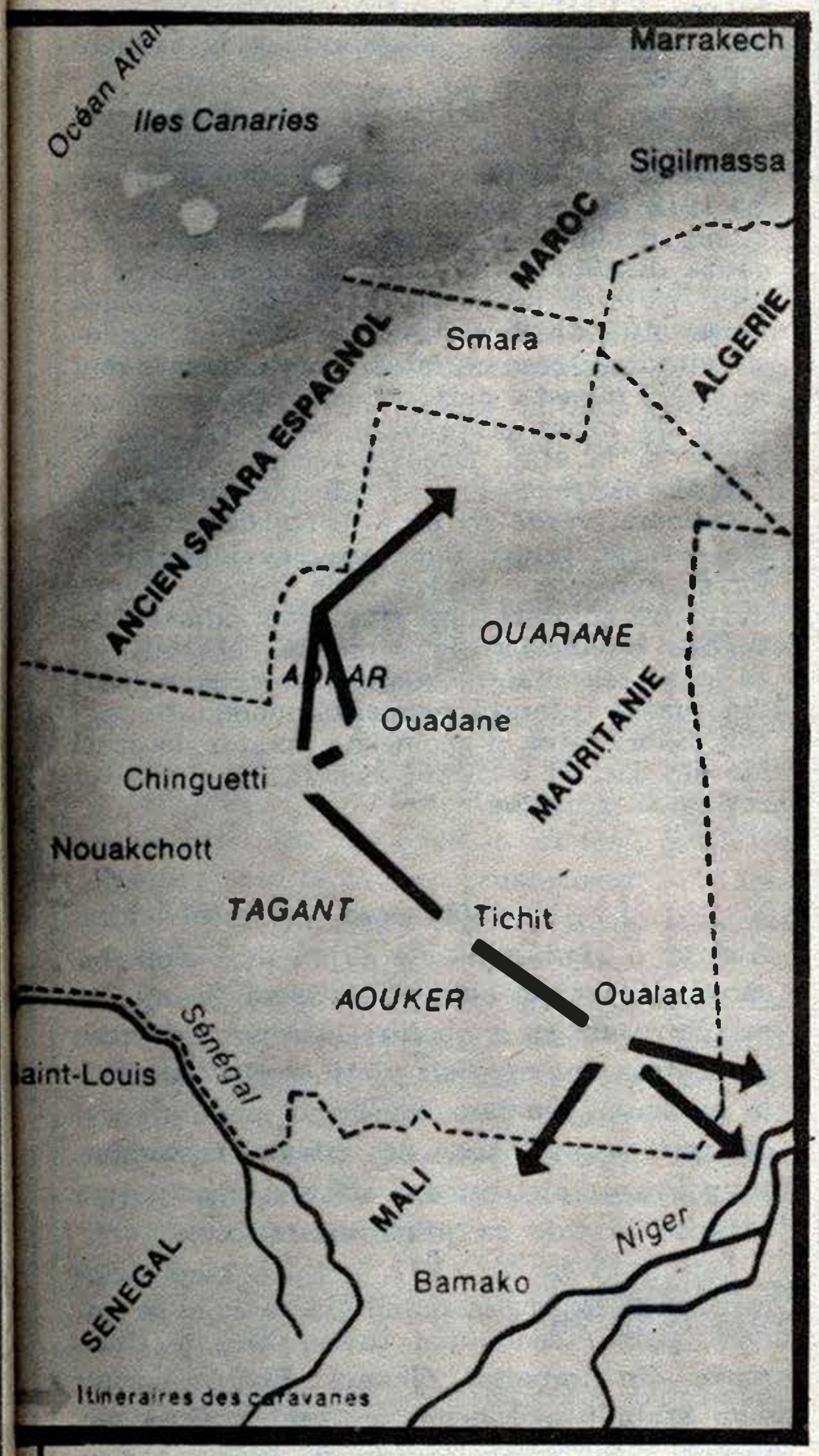

Itinerarul caravanelor comerciale din vestul Saharei (după revista L'histoire*)*

Chinguitti se află la 20 km de oraşul Atar, în podişul Adrar. Tradiţia orală îi menţionează originile în sec. XIII. Maurii îl considerau al şaptelea oraş „sfînt" al Islamului, iar pelerinii care se adunau aici în fiecare an, înainte de a lua drumul Meccăi, erau denumiţi „cei din Chinguitti", ţinutul desemnînd întreaga Mauritanie, dacă nu şi Sahara Occidentală.

Înflorirea cetăţii este legată de exploatarea salinei Idjil, aflată la nord de ea. În sec. XVII, zona a fost teatrul unui lung conflict între triburi berbere locale şi cuceritori hassani, descendenţi ai arabilor, asmuţiţi în sec. XI contra Maghrebului de califul Egiptului. Războiul, care a durat 30 ani, a marcat instalarea definitivă a arabilor în Sahara Occidentală şi crearea societăţii maure.

Adoptarea rapidă de către localnici a limbii noilor veniţi, araba „hassania", a favorizat contactele şi schimburile cu întreaga lume musulmană. Familiile de seamă şi-au alcătuit biblioteci, de acum înainte cărţile de drept şi religioase, recopiate cu sîrg, transmi-

ţîndu-se din tată în fiu. La vremuri de restriste, aceste scrieri erau îndesate într-un cufăr frumos incrustat cu aramă, care se urca apoi între cocoaşele unei cămile; în perioade liniştite, erau puse cu grijă în nişa peretelui unei locuinţe onorabile, unde le pîndeau însă termitele. Şi totuşi, un recensămînt întreprins în imobilele particulare a dat rezultate bune, deşi numeroase lucrări, împrumutate cu toată încrederea, în cursul ultimilor 50 ani, unor „cercetători" în trecere, nu au mai fost recuperate.

Cînd au început incursiunile marocane în podişul Adrar, arabii şi berberii încercau să conviețuiască şi să creeze o cultură maură specifică. Ouadane a primit primul şoc important în 1655; Tagantul, situat la sud — în 1680. În 1730, alaviţii (dinastia domnitoare a Marocului, începînd din 1666) au jefuit sistematic Chinguitti, iar 40 ani mai tîrziu au atacat Tichittul. În perioada următoare, pretenţiile alaviţilor au fost tot mai greu de satisfăcut. Sub diferite pretexte — urmărirea unei bande de hoţi, o mînă de ajutor întinsă vreunui emir împotriva altuia etc. — ei au prădat oraşele mauritane. Dar familiile din Adrar nu au acceptat niciodată să devină vasalele sultanului. Deşi ataşamentul mauritanilor faţă de Chinguitti nu a diminuat, el nu a fos suficient pentru a ţine în loc o populaţie ce trebuia să-şi caute în altă parte mijloace de subzistenţă.

În jurul moscheei din partea veche a oraşului au mai rămas un timp cîţiva bătrîni, singurii care mai însufleţeau ulicioarele, la ceasul rugăciunii. Ici-colo, ziduri sparte lasă să se vadă cîţiva pilaştri cu nişe, ce nu-şi mai pot susţine grinzile, jumătăţi de trunchiuri de palmier, armătura vreunei terase luate de ploi. Cîteva porţi joase, cu uşorii împodobiţi cu motive triunghiulare, sînt închise cu tradiţionalul zăvor de lemn, asigurat printr-un lanţ şi un lacăt de metal. În spaţele lor — depozite pentru cereale sau curmale, încă nedeteriorate complet.

Ouadane se etalează la 100 km spre est, pe o creastă de munte, într-o frescă amplă de culoare ocru. Tradiţia menţionează că vechea cetate, unde se încrucişau, se spune, izvoarele cunoaşterii cu cele ale bogăţiei, ar fi răsărit aici către sec. XII, de pe urma comerţului cu aur şi sare.

Alvise Cadamosto, navigator italian în slujba regelui Portugaliei, semnala, la mijlocul sec. XV, că aici se schimbau şi metale venite din nord. În ciuda unor repetate tentative, portughezii nu au reuşit să se instaleze aici; ei au rămas prezenţi pe coastă şi, din spatele falezelor, au furat sclavi şi au încercat să se infiltreze în comerţul transsaharian.

Astăzi, pe străzile Ouadaneului, unde altădată se precipitau savanţi şi negustori, domneşte liniştea. Plantaţiile de curmali produc, mai departe, cele mai bune curmale din Adrar. Din ruine se înalţă încă fragmente de pereţi din primul şi al doilea etaj. Cartierele coboară pînă la malul rîului care a făcut posibilă viaţa plantaţiilor. La marginea albiei nisipoase, puţuri fortificate apărau odinioară aşezarea de incursiunile duşmane.

Tichitt supravieţuieşte pe propriile-i ruine. 1 500 persoane trăiesc din subsidii sau din veniturile celor plecaţi să practice negoţul într-un centru mai important sau să conducă o caravană de cîteva cămile.

Originea oraşului este incertă. Unele izvoare menţionează sec. VIII, altele vorbesc despre 1153 ca an de fondare.

Oază indispensabilă odihnei caravanelor, Tichitt s-a născut din comerţul între Ouadane şi Oualata şi a suferit influenţa imperiilor sudaneze. Principalele conflicte au avut drept protagonişti triburile de negri şi imigranţii de origine arabă, instalaţi în regiune la sfîrşitul sec. XVIII. Cele două populaţii au pus capăt neînţelegerilor, stabilindu-se în cartiere separate.

În sec. XIX, Tichitt era una dintre cele mai mari pieţe ale Saharei Occidentale. Se spune că populaţia sa atingea 6 000 locuitori. În 1912 însă, cînd au intrat francezii în regiune, declinul economic începuse deja, din cauza deschiderii altor căi de comunicaţie şi altor pieţe de desfacere care îi făceau concurenţă. Aici s-a dezvoltat o arhitectură exclusiv citadină: case cu intrări modeste care dau în străzi înguste, curţi în care se deschid camere de locuit şi prăvălii, scări ce duc pe terase şi la etaj. Decorul recurge numai la culorile pietrelor din jur: alb pentru zidurile exterioare, verde-gri pînă la bej deschis pentru cornişe, grinzi, dale. În tencuiala pereţilor se foloseşte o piatră roşie fragilă. Un şir de pietre colorate împrejmuieşte zidurile sau susţine o consolă. Frontoanele caracterizează locuinţele mai vechi. Pătrate şi triunghiuri din piatră colorată formează modele în zigzag. Sobrietatea şi geometria acestor decoruri fac din Tichitt o cetate austeră, ca şi ţinutul căruia îi aparţine.

Oualata se înfăţişează cu totul altfel. Aici, la o săptămînă de drum de Tichitt cu cămila, tencuiala ocru ce acoperă pereţii şi marile rozete cu simboluri antropomorfe care le însoţesc sînt expresia vieţii ce cîndva a fost la ea acasă. Oualata reprezintă capătul unei călătorii istovitoare, de cîteva săptămîni, timp în care ai băut apa sălcie a unor puţuri răsărite în cale ca printr-un miracol.

Înfiinţată în sec. VII, această mică aglomerare de negri din populaţia soninke se numea, patru secole mai tîrziu, Biru şi făcea parte din imperiul Ghanei. Foarte curînd s-au stabilit aici negustori berberi, care au luat în mînă frîiele comerţului transsaharian occidental. Aurul, pieile, fildeşul au ajuns pe

la Oualata, pînă la Fez și Tlemcen, în Maroc, iar veneţienii și-au instalat depozite, plasînd o parte din produse în ţările creştine. Se ştie că o familie din Tlemcen, Maqquari, a amenajat fîntîni de-a lungul drumului care ducea în Sudan și că purta corespondenţă cu alţi membri ai familiei stabiliţi la Oualata. Cei din Oualata pregăteau și supravegheau caravanele. În acea epocă și-a întreprins periplul Ibn-Battuta, care s-a oprit aici pentru două luni, în 1352. Oraşul va dobîndi un mare prestigiu, cînd, în 1446, elita intelectuală din Tombuctu (situat la 400 km est) va găsi aici adăpost, fugind de prigoana tuaregilor[1]. Treizeci ani mai tîrziu, cetatea a devenit dependentă de imperiul Songhai din Gao[2], continuîndu-și dezvoltarea. Către sec. XVI s-a semnalat prezenţa negustorilor ambulanţi evrei, care vindeau și cumpărau orfevrărie și giuvaericale. După mărturia unui călător, „caravanele se scurgeau aici din toate ţările". Oameni bogaţi, învăţaţi, feţe bisericeşti s-au stabilit în acest loc, venind din Egipt și Libia.

Odată cu întoarcerea la Tombuctu a unor familii de învăţaţi, notorietatea cetăţii a scăzut. Sosirea triburilor arabe în sec. XVII a provocat o serie de conflicte, în urma cărora Oualata și-a pierdut autonomia. Începînd cu veacul XIX, secete devastatoare au accentuat declinul acestei capitale regionale. Și totuși, în acea epocă, un călător nota că „prelucrarea aurului la Tombuctu, deși foarte reuşită, nu era decît o palidă imitaţie a ceea ce se făcea la Oualata".

Astăzi, Oualata are înfăţișarea oricărui oraș în decădere. Lîngă ruine se înalţă case cu aspect recent. Conace altădată arătoase adăpostesc pe notabili. Tineri sînt puţini, căci au plecat să facă negoţ în valea Nigerului, în schimb sînt mulţi bătrîni, veniţi să-și sfîrșească zilele la umbra moscheelor. Casele nu au sobrietatea celor de la Tichitt. Faţadele curţilor sînt abundent ornamentate, iar motivele decoraţiunilor au ca temă esenţială femeia.

Dar viaţa se retrage din Oualata. Două fîntîni sînt suficiente pentru mia de locuitori rămași. Centrul important al regiunii este acum Nema, la 80 km sud. Noi oraşe se vor construi în zonă, dar să nu le lăsăm să piară pe cele pe care le ameninţă astăzi singurătatea izvorîtă din indiferenţă.

În românește de
Maria BERCEANU

---

[1] Populaţie care locuieşte în partea centrală a Saharei, în Munţii Ahaggar și în deșerturile din nordul Nigerului. Limba vorbită de tuaregi face parte din grupa berberă a limbilor hamito-semitice.

[2] *Magazin istoric*, nr. 1/1973.

CONGRESUL II AL P.S.D.R.

(Urmare din p. 11)

Tănase Georgescu, N. Ionel, A. Spirescu, C.L. Iorgulescu, Artur Albert.
ROMAN: **V. Georgescu.**
TULCEA: **Naumov.**
TURNU SEVERIN: **Iancu Illescu.**

Au participat, de asemenea, G. Grigorovici, reprezentant al Partidului Social-Democrat din Bucovina și al Cercului socialiștilor români din Viena, I. Creţu, reprezentant al Partidului Social-Democrat Român din Transilvania, precum și I.T. Banghereanu.

Ordinea de zi a congresului

1. Dările de seamă morale și materiale ale Partidului [Social-Democrat din România], Comisiei Generale [a Sindicatelor din România], presei și editurii, precum și reorganizarea [mișcării sindicale] — raportori, în ordine: **I.C. Frimu, N.C. Georgescu, Gh. Cristescu, Ap. Niculescu, Teodor Iordăchescu, I. Moscovici** și, din nou, **Gh. Cristescu** (coraportor: **I.C. Frimu**).

2. Tactica mișcării [muncitoreşti] — raportor: **dr. Cr. Racovski.**

3. Legea meseriilor și a asigurărilor muncitoreşti — raportori: **C. Popovici** și, respectiv, **I. Moscovici.**

4. Votul universal — raportor: **T. Dragu.**

Conducerea lucrărilor congresului

Președinte: **dr. Cr. Racovski.**
Vicepreședinţi: **T. Dragu, Costică Ionescu.**
Secretari: **I. Sion, Al. Nicolau, C.C. Petrescu.**

Organe de conducere ale mișcării muncitoreşti alese de congres

Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat din România: **I.C. Frimu, T. Dragu, Gh. Cristescu. Al. Constantinescu, N.C. Georgescu, dr. Ecaterina Arbore, dr. Cr. Racovski.**

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **D. Pop, C. Popovici, Gh. Oprescu, I. Costescu, Al. Pătruţescu.** Membrii supleanţi: **M. Cornea, Gh. Niculescu-Mizil, M. Constantinescu.**

Comisia de Control: **I. Sion, A. Măgură, Șt. Georgescu.**

Au mai fost alese: Comitetul Casei poporului: **I.C. Frimu, dr. Cr. Racovski, N.D. Cocea, D. Pop, I. Moscovici.**

Comitetul Cercului de Editură Socialistă: **Al. Constantinescu, dr. Ecaterina Arbore, I. Moscovici, I. Sion, Al. Nicolau.**

Comisia de studiere a Caselor de ajutor **I. Moscovici, D. Pop, T. Dragu, Ap. Niculescu.**

Concursul Magazin istoric 1 5 + 1

CÎŞTIGĂTORII CONCURSULUI 15 + 1

„Am aşteptat cu nerăbdare această ediţie a concursului cu nr. 15. Este adevărat că a fost mai amplu, cu întrebări care, de ce să n-o spun, mi-au dat de furcă“ (GHEORGHE GAFTONEANU, din comuna Maliuc, jud. Tulcea). „Bucuria cea mai mare este aceea că, odată cu răspunsurile pe care le-am dat la acest concurs 15 + 1, mi-am reamintit sau chiar am descoperit o serie de date legate de istoria noastră naţională, cît şi de cea universală“ (ALEXANDRU LIVADARIU, din Iaşi). „M-am zbătut mult pînă am dat de răspunsurile întrebărilor. Sînt abonată la Magazin istoric, şi, odată cu mine, încă 14 colegi din clasa mea“ (LIGIA VISAN, elevă, cl. X, liceul industrial din Mizil). „Ca participantă asiduă la concursurile ce le organizaţi, permiteţi-mi să vă transmit urări de succes în munca ce-o desfăşuraţi pentru apariţia revistei, care aduce o frumoasă preocupare şi destindere multor cititori“ (ANA I.N. ŞTEFĂNESCU, pensionară, din Bucureşti). „Concursul m-a făcut să-mi consult din nou colecţia şi să am o plăcută satisfacţie ori de cîte ori descopeream răspunsul la una din întrebări“ (LEIBU ICHIEL, din Bacău). „Abia aştept organizarea unui alt concurs Magazin istoric. E cea mai plăcută preocupare a mea“ (GHEORGHE ŞERBAN, asistent medical principal, Galaţi).

Iată doar cîteva dintre gîndurile exprimate, cu prilejul acestui concurs, de cititorii noştri care au ţinut să dea glas sentimentelor lor de apreciere faţă de revista intrată în al 16-lea an de apariţie. Numeroasa participare şi la această ediţie a concursului Magazin istoric (concurs cu un sporit grad de dificultate, avînd în vedere faptul că întrebările au fost formulate din toţi anii de apariţie a revistei) evidenţiază marele interes al celor mai largi mase de cititori, din toate colţurile ţării noastre, români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi, pentru multimilenara istorie a patriei şi poporului român.

La încheierea concursului 15 + 1 un scurt bilanţ. Au participat 7 047 concurenţi, dintre care 4 127 au dat răspunsuri corecte la toate cele 16 întrebări.

Desemnarea cîştigătorilor s-a făcut, şi de data aceasta, prin tragere la sorţi. Înainte de a prezenta numele cîştigătorilor — o constatare: premianţii sînt oameni ai muncii de cele mai felurite categorii socio-profesionale: de la Iosif Mezabrovszky, din Braşov, director ştiinţific al Institutului de cercetare şi producţie a cartofului, la Dan Lascarache, din Ploieşti, maistru chimist; de la Constantin Mirică, maistru, secretarul comitetului P.C.R. din întreprinderea de frigidere Găeşti, la Iancu Popa, din Vaslui, medic veterinar; de la Ioan Dosan, uscător la întreprinderea de prelucrare a lemnului din Cluj-Napoca, la Gavrilă Miteanu, ţăran din com. Luşca, jud. Bistriţa-Năsăud; de la Ana Dode, muncitoare din com. Modelu, jud. Călăraşi, la Olah Zoltan, elev din Piatra Neamţ; de la Maria Paşcău, din Tecuci, asistent medical, la Alexandru Gonciar, din Botoşani, profesor de matematică.

Cîteva precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 1 septembrie a.c.

— Cîştigătorii din provincie care nu se pot deplasa la Bucureşti sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pentru a delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa completă.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1983.

Şi acum iată-i pe cîştigătorii concursului 15 + 1 cărora le adresăm, ca şi tuturor participanţilor, călduroasele noastre felicitări şi urări de noi succese în activitatea ce-o desfăşoară.

PREMIUL I 1 televizor **Diamant**

1. Cercul de istorie „D. Bolintineanu“, Liceul industrial de petrol, din com. Bolintin Vale, jud. Giurgiu.

PREMIUL II 1 casetofon **Dana**

1. AUREL TIMOFTE, Bucureşti.

PREMIUL III 1 radioreceptor **Gloria 3**

1. IOAN VIJULIE, Fîlaşi, jud. Dolj.

PREMIUL IV 1 radioreceptor **Madrigal**

1. EUGEN ŞERBĂNOIU, Cîmpulung Muscel.

PREMIUL V 1 picup **GZ**

1. IOAN ISTRATE, Timişoara.

PREMIUL VI 1 radioreceptor **Expres**

1. ANA DODE, com. Modelu, jud. Călăraşi.

PREMIUL VII 1 aparat foto **Certo**

1. PAVEL SELEGEAN, Arad.

PREMIUL VIII 1 radioreceptor

1. EUGEN BOIA, Timişoara.

PREMIUL IX 1 aparat foto **Smena 8 M**

1. GABRIELA DIKTER, Brăila.

PREMIUL X 5 stilouri **Hero**

1. IRINEL GEORGESCU, Botoşani.
2. IOSIF MEZABROVSZKY, Braşov.
3. EUGEN CĂLIN, Braşov.
4. DANIELA EPURE, com. Pantelimon-Bucureşti.
5. LIVIU DOROŞ, Brăila.

PREMIUL XI 6 truse stilou **Sirius**

1. LILIANA ALEXE, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa.
2. ADOLF LECHNER, Suceava.
3. NICOLETA HODIŞ, Cugir, jud. Alba.
4. GHEORGHE V. IPATE, sat Toleşti, com. Forăşti, jud. Suceava.
5. FLORIN-ION DEACU, sat Traian, com. Cerna, jud. Tulcea.
6. DINU MIHĂILEANU, Bucureşti.

PREMIUL XII 10 albume foto

1. GHEORGHE M. BĂNICĂ, Piteşti.
2. OLAH ZOLTAN, Piatra Neamţ.
3. CONSTANTIN ANDREESCU, Bucureşti.
4. ION CIOBOTARU, Turda.
5. IOANA BADEA, sat Pădureţi, com. Ciocăneşti, jud. Dîmboviţa.
6. MARIAN TRUŢAN, Drobeta-Turnu Severin.
7. IOAN MELIANU, Cluj-Napoca.
8. MARIA SUŢU, Braşov.
9. IULIAN MOISE, Bucureşti.
10. MARIA PAŞCĂU, Tecuci.

PREMIUL XIII 20 seturi diapozitive istorice

1. AUREL BERA, Făgăraş.
2. IULIANA BUDRUGEAC, Piteşti.
3. NICOLAE PĂDURETU, Mediaş.
4. DAN LASCARACHE, Ploieşti.
5. NICOLETA MIHAELA ENE, Reşiţa.
6. ADRIAN HONCEA, com. Crasna, jud. Gorj.
7. ION SIBOROSCHI, Slatina.
8. GHEORGHE BERCEANU, Timişoara.
9. CONSTANTIN MIRICĂ, Găeşti, jud. Dîmboviţa.
10. NICULAE STAN, Bucureşti.
11. MIHAI STOICA, Bucureşti.
12. VICTOR DUMA, Oradea.
13. DANIELA GH. TĂTARU, Bucureşti.
14. DUMITRU STĂNESCU COJOCARU, Bucureşti.
15. LAURENŢIU-DRAGOŞ REMBAS, Bucureşti.
16. VALERIU POPESCU, Rîmnicu Vîlcea.
17. ALEXANDRU GONCIAR, Botoşani.
18. LAURENŢIU-NICOLAE LEMENI, Bucureşti.
19. IANCU POPA, Vaslui.
20. ELISABETA CODREANU, com. Odoreu, jud. Satu Mare.

PREMIUL XIV 40 abonamente pe un an la **Magazin istoric**

1. **EMILIAN CLAUDIU VOIVOD**, com. Silivaşul de Cîmpie, jud. Bistriţa-Năsăud.
2. **LUCREŢIA ONESCU**, Deva.
3. **MIRCEA HODREA**, Cluj-Napoca.
4. **LAURENŢIU-MIHAI ZAHARIA**, Bucureşti.
5. **BARBU ZOSIM**, Braşov.
6. **ALEXANDRINA VLAHOPOL**, Buzău.
7. **IOAN DOSAN**, Cluj-Napoca.
8. **EMIL COSTEA**, Tg. Lăpuş, jud. Maramureş.
9. **IORDAN ARSENE**, Bucureşti.
10. **GAVRILĂ MITEANU**, com. Luşca, jud. Bistriţa-Năsăud.
11. **MARIN POROJAN**, com. Greaca, jud. Giurgiu.
12. **ROZETA GHEORGHIU**, Bucureşti.
13. **SĂFTICA MIHĂILESCU**, Bîrlad.
14. **DINU SCARLAT**, Bucureşti.
15. **AURELIAN MĂRGINEANU**, Craiova.
16. **DORIN DIACONIŢĂ**, Tecuci.
17. **DORU SEVASTIN PLEŞU**, Ploieşti.
18. **LAVINIA GIOCA**, Oradea.
19. **HOREA BANEA**, Braşov.
20. **SILVIA FUDULU**, Buzău.
21. **RADU ANGHELESCU**, Bucureşti.
22. **ILIE MARIUS DUMBRAIAN**, Ocna Mureş, jud. Alba.
23. **ANA I.N. ŞTEFĂNESCU**, Bucureşti.
24. **GIULIO CENGHIA**, Zalău.
25. **ALEXANDRU JUCU**, com. Păuliş, jud. Arad.
26. **FLORIAN TOGAN**, Tîrgu Mureş.
27. **NICOLAE DĂNESCU**, Bucureşti.
28. **GREGOR MARKIEWICI**, Braşov.
29. **IOANA PLEŞ**, com. Sînandrei, jud. Timiş.
30. **CELESTIN MOROŞAN**, Tîrgu Neamţ.
31. **IOAN T. LUPU**, Focşani.
32. **ION TODIRICĂ**, Bucureşti.
33. **MIHAI BERNACEK**, Iaşi.
34. **TRAIAN GLIGOR**, com. Roşia Montană, jud. Alba.
35. **IOAN BOIŢ**, Oradea.
36. **CONSTANTIN PARASCHIVESCU**, Bucureşti.
37. **RODICA ANA STOICA**, Arad.
38. **NICOLAE LUJERDEANU**, Comarnic, jud. Prahova.
39. **VERONICA A. LĂZĂRESCU**, com. Scurtu Mare, jud. Teleorman.
40. **HRISTEA PÂSLĂ**, Corabia.

PREMIUL XV 60 abonamente pe 6 luni la **Magazin istoric**

1. **DUMITRU DĂNESCU**, Constanţa.
2. **ION BUSTIUCEL**, Bacău.
3. **ROMUL STOICA**, com. Caporal Alexa, jud. Arad.
4. **CRISTINA GHERMAN**, Satu Mare.
5. **MINA CIMPOEŞU**, Piatra Neamţ.
6. **IOAN FILIP**, com. Poiana Codrului, jud. Satu Mare.
7. **ALEXANDRU ŞCHEUL**, Bacău.
8. **LUCA ŞTEFAN**, com. Purcăreni, jud. Braşov.
9. **ION I. MĂNESCU**, Turceni, jud. Gorj.
10. **NICOLAE ŞERBAN**, Călugăreni, jud. Giurgiu.
11. **MIHAI BOGDAN**, Galaţi.
12. **ZOLTÁN FEJÉR**, Braşov.
13. **ELENA IVANOF**, Bucureşti.
14. **PAUL FAYON**, Bucureşti.
15. **IULIANA SANDU**, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa.
16. **ADINA BĂRDAŞ**, Bucureşti.
17. **EMILIAN NĂFOREANU**, Baia Mare.
18. **NICOLAE TUDOSE**, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa.
19. **KOSS I. MOTL**, Cîmpia Turzii.
20. **VILIAM A. SALIT**, Buzău.
21. **LIDIA KISS**, Cluj-Napoca.
22. **BENEDICT ROMAN**, Brăila.
23. **MIHAI RADU BUDAI**, Bucureşti.
24. **CORNEL MOGA**, com. Băiţa, jud. Hunedoara.
25. **VIOLETA C. DURA**, sat Orzeni, com. Holboaca, jud. Iaşi.
26. **NICOLAE IONAŞCU**, Tîrgovişte.
27. **ASPAZIA CÎRLAN**, Iaşi.
28. **CONSTANTIN NICOLAE**, Lugoj.
29. **DUMITRU D. MOROŞANU**, sat Buda, com. Oseşti, jud. Vaslui.
30. **GHEORGHE SIŞU**, Arad.
31. **IOAN POPA**, Beiuş.
32. **GHEORGHE FERNEA**, Sighetu Marmaţiei.
33. **OANA DIMĂNCESCU**, Constanţa.
34. **NICULAE CĂPITANU**, Bucureşti.
35. **CECILIA ILIE**, com. Modelu, jud. Călăraşi.
36. **LUCIA OPRICĂ**, Bucureşti.
37. **MARCEL MUNTEANU**, Orăştie.
38. **CĂTĂLIN BOGDAN NEGHINĂ**, Bucureşti.
39. **MIHAI AVĂDANEI**, Cîmpulung-Muscel.
40. **COSTICĂ SIMION**, Timişoara.
41. **MARIAN MIHAILOV**, Galaţi.
42. **ION DRENSCKO**, Alexandria.
43. **LUDOVIC KAPECZ**, Tîrgu Mureş.
44. **ION N. CARPEN**, Vălenii de Munte.
45. **ANA MARTIN**, Sibiu.
46. **DORINA ANDONE**, Bucureşti.
47. **GHEORGHE CRETU**, Piatra Neamţ.
48. **SIMONA HADNAGY**, Petroşani.
49. **SILVIA OROIANU**, Tîrgu Mureş.
50. **IOAN BUREACĂ**, Bistriţa.
51. **IOAN CORNELIU POPA**, Vaslui.
52. **SILVIU ORDEAN**, Sibiu.
53. **MIHAI I. RĂDULESCU**, Brăila.
54. **IOAN RUS VID**, com. Ucuriş, jud. Bihor.
55. **IOAN BEJAN**, Ineu.
56. **NICOLAE FLOAREA**, Bucureşti.
57. **IOAN NICOLAICIUC**, Suceava.
58. **RADU N. SANDU**, Dorohoi.
59. **MIRON SASU**, Făgăraş.
60. **CĂLIN R. VOICU**, Rîmnicu Vîlcea.

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

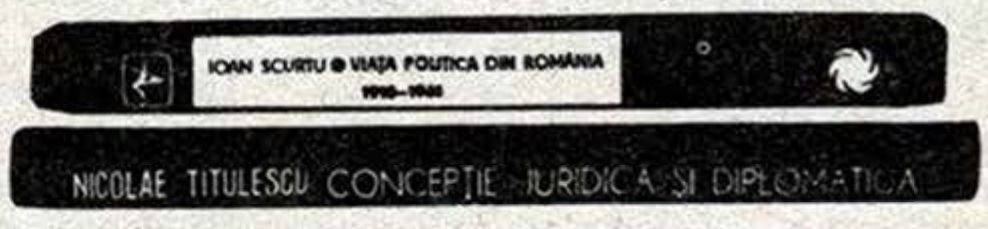

● **Teodor Pavel — MIŞCAREA ROMÂNILOR PENTRU UNITATE NAŢIONALĂ ŞI DIPLOMAŢIA PUTERILOR CENTRALE.**

Editura Facla, Timişoara, 1982, 308 pp., 21 lei: *volumul II al lucrării pe această temă, consacrat perioadei 1894-1914.*

● **Ion Grecescu — NICOLAE TITULESCU. CONCEPŢIE JURIDICĂ ŞI DIPLOMATICĂ** *(cuvînt înainte de* **Ştefan Andrei**).

Editura Scrisul românesc, Craiova, 1982, 300 pp., 23,50 lei: *sinteză monografică la centenarul marelui diplomat român.*

● **S.A. Tokarev — RELIGIA ÎN ISTORIA POPOARELOR LUMII.**

Editura politică, Bucureşti, 1982, 488 pp., 22 lei: *ediţia a III-a a lucrării (traducere* **I. Vasilescu-Albu**).

● **Gh. Muşu — DIN MITOLOGIA TRACILOR.**

Editura Cartea românească, Bucureşti, 1982, 196 pp., 8,50 lei.

● **Ilie Corfus — AGRICULTURA ÎN ŢĂRILE ROMÂNE. 1848-1864.**

Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1982, 436 pp., 27 lei: *istorie agrară şi comparată.*

● **Ioan Scurtu — VIAŢA POLITICĂ DIN ROMÂNIA. 1918-1944.**

Editura Albatros, Bucureşti, 1982, 336 pp., 13,50 lei: *sinteză pe baza unei bogate investigaţii în presa, memorialistica şi documentele vremii.*

● **Elena Mureşan — NEOFASCISMUL EUROPEAN ŞI STRATEGIA DESTABILIZĂRII** *(sub egida Institutului de studii istorice şi social-politice).*

Editura politică, Bucureşti, 1982, 182 pp., 11 lei: *evoluţia curentelor neofosciste în unele ţări occidentale.*

ANUL 1000 — CU SAU FĂRĂ SPAIMĂ?

(Urmare din p. 25)

nără admiratoare".

În eseul lor, cei doi profesori universitari relevă că cercetătorul trebuie să pornească la drum cu o bogată zestre de cunoştinţe. El trebuie să ştie, printre altele, cum trăiau şi cum se comportau oamenii în trecut, în ce credeau ei, cum îşi gospodăreau treburile de zi cu zi ş.a.m.d. Aceste informaţii prealabile îl vor ajuta să combată legende care, deşi lipsite de temei, se bucură încă de mare popularitate.

Pentru a ilustra această teză, Barzun şi Graff citează, într-o lucrare apărută în 1955, un pasaj ce se referă la o „binecunoscută" generalitate istorică, care de fapt e un mit: „Cînd primul mileniu al erei noastre se apropia de sfîrşit, oamenii din apusul Europei au fost cuprinşi de spaimă... Se credea că va veni sfîrşitul lumii şi al umanităţii. Pe măsură ce se apropia cel de-al doilea mileniu se răspîndea convingerea că zilele omului sînt numărate..."

Or, încă la începutul secolului nostru, un istoric american, George L. Burr, a demonstrat că faimoasa „spaimă a anului 1000" este un mit. El a descoperit că prima relatare despre această psihoză colectivă a apărut abia în 1690, deci cu şapte veacuri după ce ar fi avut loc fenomenul. Deşi era greu de presupus că, la un asemenea interval de timp, povestea putea fi luată în serios, numeroşi istorici din sec. XVIII şi XIX au îmbrăţişat-o cu fervoare şi au brodat înfloriturі pe canavaua ei. Iată ce scria, în 1881, autorul german Heinrich von Sybel: „În anul 999, oamenii erau atît de desnădăjduiţi încît unii îşi risipeau averea, benchetuind la nesfîrşit, alţii o dăruiau mănăstirilor şi bisericilor, pentru a-şi mîntui sufletele. În jurul altarelor se îngrămădeau mulţimi, gemînd zi şi noapte de groaza că cerurile se vor prăbuşi asupra lor".

Pe ce bază poate istoricul autentic să combată un tablou atît de impresionant, pe ce bază poate el să afirme că totul e fantezie? Răspuns: pe baza unei serioase cunoaşteri a evului mediu.

În primul rînd, ştim că sfîrşitul lumii fusese prorocit atît de frecvent şi în atîtea rînduri, încît nimeni nu mai putea crede, prin jurul anului 1000, în astfel de profeţii. În al doilea rînd, încă de mult biserica catolică se străduia să convingă pe credincioşi că nimeni nu putea cunoaşte dinainte intenţiile lui Dumnezeu şi că nimeni nu avea cum să stabilească data sfîrşitului lumii. În al treilea rînd, numerele rotunde pe baza sistemului decimal (10, 100, 1 000), oricît de impresionante ar fi ele astăzi, nu spuneau nimic omului medieval. Pe vremea aceea, în Occidentul continentului nostru, se mai foloseau cifrele latine: V, X, L (50), C (100), D (500), M (1000). Nimeni nu considera *anul M* drept o formulă magică, capabilă să ascundă cine ştie ce primejdii.

În al patrulea rînd, calendarul creştin unificat nu s-a generalizat decît cu mult după anul 1000 şi, pînă şi atunci, au existat controverse. Mai mult decît atît: cînd începea anul 1000? La 1 ianuarie (ca în Spania) sau la 1 septembrie (ca în Imperiul bizantin unde socoteala se ţinea de la facerea lumii). La echinocţiul de primăvară (ca în Rusia) sau de Crăciun, de Paşte sau de Buna Vestire (ca în alte părţi ale continentului)?

În al cincilea rînd, pentru omul obişnuit (adică analfabet) din evul mediu, datele calendaristice ca atare nu însemnau mai nimic. El nu-şi organiza viaţa ca noi, după agende în care sînt înscrise lunile, zilele săptămînii, ba chiar şi orele de dimineaţă şi după-amiază, el nu avea ceas de mînă la care se uita clipă de clipă. Punctele sale de reper erau sărbătorile religioase şi, în funcţie de acestea, se făcea şi datarea întîmplărilor. Omul de rînd spunea, de exemplu: „Copilul meu s-a născut cu cîteva zile înainte de postul Paştelui". Pentru populaţia de atunci, revelionul anului 1000 nu însemna absolut nimic.

Concluzia se desprinde de la sine: a proiecta înapoi cu sute sau chiar mii de ani în urmă obiceiuri, comportări şi feluri de a fi din ziua de astăzi constituie un periculos banc de nisip, pe care poate să eşueze corabia istoricului. Antologia alcătuită de Robin Winks are meritul de a fi semnalat cîteva dintre aceste capcane, uneori greu de distins la prima vedere.

Ar fi interesant şi mai mult decît util dacă — în problemele abordate de autorii menţionaţi sau în altele de o factură similară — s-ar pronunţa şi istorici ai noştri.

PLANSELE NOASTRE

Fotografi din România în secolul XIX. Imagini de la expoziţia cu acest titlu, organizată de Biblioteca Academiei R.S.R. (aprilie-mai 1982): **1)** Divizionul de lăncieri moldoveni (1859); **2)** Garda civică (1866); **3)** Eleve ale aşezămîntului bucureştean „Elena Doamna" (1889); **4)** Manifestaţie de solidaritate a studenţilor din Capitală cu luptătorii memorandişti (24 iunie 1892); **5)** Pompieri care au luptat în Dealul Spirii la 13 septembrie 1848, fotografiaţi după 50 ani de la memorabilul eveniment; **6)** Corul din Şomcuta Mare; **7)** O excursie la Babele la sfîrşitul veacului trecut; **8)** Vestitul taraf „Barbu Lăutaru"

1.

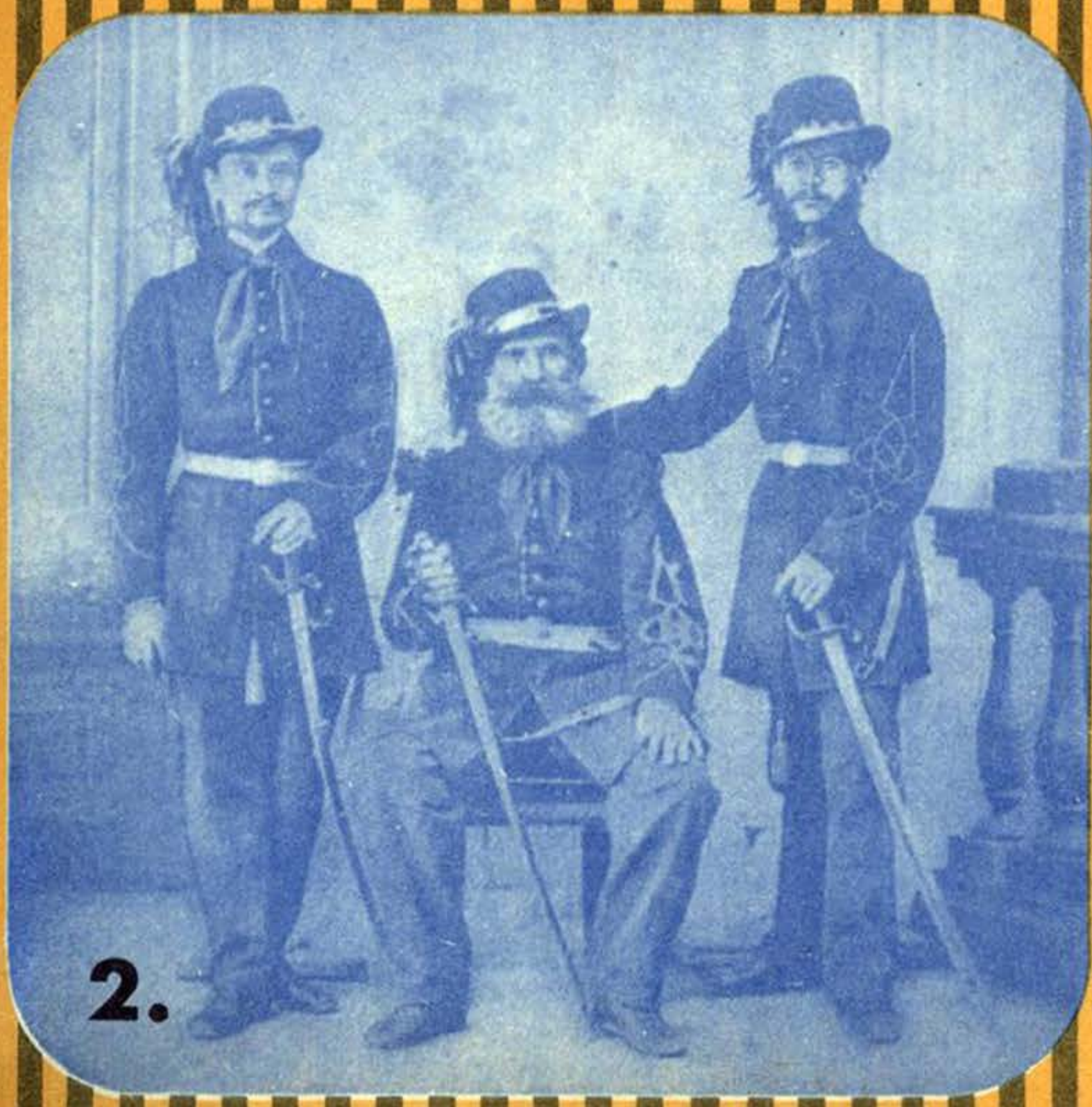

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

Timpul
Prim-Redactor: MIRCEA GRIGORESCU

Declarațiile d-lor Chamberlain și Daladier

Garanțiile Angliei și Franței pentru GRECIA și ROMÂNIA

DIN NOU DESPRE „CAZUL TILEA" (IV)

Prof. dr. DAVID BRITTON FUNDERBURK,
Campbell University, Buies Creek, North Carolina—
Statele Unite

Rezolvarea problemei poloneze le produsese românilor o mare ușurare. O condiție preliminară pusă de englezi fusese dependența garanției lor de valabilitatea pactului polono-român, în sensul apărării împotriva unor atacuri de la vest, adică din partea Germaniei sau Ungariei. Beck nu se arătase dispus să modifice pactul polono-român existent, în așa fel încît să menționeze în mod precis că se aplică și contra Germaniei sau Ungariei, iar românii nu voiseră să insiste în această chestiune. Ei aveau în schimb convingerea că pactul putea fi interpretat astfel chiar așa cum era formulat. De aci și ușurarea lor cînd acordarea garanției britanice românilor n-a mai fost condiționată de angajarea în mod automat a Poloniei de partea României, chiar dacă această angajare era de presupus.

Cît despre sprijinul pe care declarația engleză l-a constituit pentru Gafencu, în apropiata sa călătorie la Berlin, trebuie spus că ea i-a oferit o poziție mai favorabilă pentru negocieri, fără a se cere nimic în schimb din partea României. Gafencu a fost apreciat ca un ministru al afacerilor externe de o extraordinară perspicacitate și dibăcie diplomatică. El a călăuzit România „printre Scylla pactului comercial german (23 martie) și Charybda garanției engleze (13 aprilie)", evenimente urmate de vizite pe care le-a făcut în cele mai importante capitale europene. Fie că merită sau nu un asemenea compliment, Gafencu era în poziția dificilă a omului care trebuia să fie, în toate, pe placul tuturor. Anglia i-a mai ușurat sarcina, oferind o garanție pe care el o putea prezenta la Berlin ca fiind inițiată de Londra și Paris și avînd un caracter unilateral. Deși agresiunea germană ocupa un loc de prim plan în preocupările părților implicate în garanție, atît ale englezilor, cît și ale românilor, Gafencu le putea spune germanilor că temerile se refereau la „vecini" cu intenții iredentiste și țeluri revizioniste. După cum afirmau istoricii Macartney și Palmer, românii „le spuneau rîzînd atît nemților, cît și italienilor, că garanția anglo-franceză le fusese impusă, fără ca ei să o dorească". Germanii erau, în parte, înclinați să creadă explicațiile date de români, avînd în vedere că garanția se referea la agresiunea din partea Ungariei, ceea ce „le convenea perfect". Primirea cordială făcută lui Gafencu la Berlin și rezultatele lipsite de importanță ale vizitei au dovedit „succesul acrobațiilor diplomatice ale lui Gafencu și înțelepciunea politicii occidentale de anunțare a sprijinului pentru independența României".

Semnificația imediată a garanției acordată României de către englezi se reflectă, parțial, în reacția față de ea și în felul în care a fost primită la București. Deși, retrospectiv, mulți istorici români și occidentali și-au exprimat păreri diferite despre garanție, este

important să se remarce reacţia pe care a determinat-o la acea vreme.

După cum era de aşteptat, la Bucureşti nu a fost o unanimitate de vederi dar reacţia generală la garanţie a fost favorabilă. Au existat, totuşi unele diferenţe între atitudinea oficială şi aceea a publicului, a cărui replică a fost atît de surprindere, cît şi de aprobare. După cum s-a relatat în *Universul*, angajamentul a fost primit cu „satisfacţie" de către poporul român, care l-a privit ca pe o recunoa tere a integrităţii teritoriale a României şi ca o mai mare asigurare că pacea va fi menţinută. Opinia publică românească a fost într-o anumită măsură influenţată în legătură cu această problemă de principalele ziare din Bucureşti, care — toate, cu excepţia unuia[1] — au întîmpinat garanţia ca pe „o contribuţie de preţ la menţinerea păcii şi la securitatea României".

Pe de altă parte, reacţia oficială a fost, la început, rezervată şi în defensivă. Adică, Ministerul afacerilor externe s-a străduit să explice că garanţia nu a fost cerută, ci că era atît spontană, cît şi unilaterală, fără obligaţii din partea României. Cu excepţia acestei explicaţii, date pentru liniştirea germanilor, atitudinea oficială românească era de recunoştinţă şi de satisfacţie. Unele oficialităţi de la Bucureşti o apreciau ca fiind o contribuţie la reducerea posibilităţilor de război şi, în special, ca un avertisment menit să descurajeze caracterul agresiv al cererilor iredentiste făcute de vecinii României. În luări de poziţie oficiale, primul ministru Călinescu şi ministrul afacerilor externe Gafencu au apreciat declaraţia engleză ca fiind o preţioasă contribuţie la pace, care merită profunda apreciere a românilor.

Un temporar sentiment de securitate

Poate că principala ei valoare practică imediată a fost întărirea poziţiei de negociere a lui Gafencu în timpul călătoriei sale la Berlin. Faptul că reuniunile la care a participat acolo n-au avut drept rezultat noi concesii făcute de România pare să dovedească valoarea ei în acea împrejurare. Garanţia a fost privită şi ca un indiciu semnificativ al solidarităţii democraţiilor occidentale împotriva ameninţării Europei răsăritene de către Germania. Românii au văzut în ea o reafirmare a prieteniei şi sprijinului occidentului care, atrăgînd atenţia asupra consecinţelor pe care le-ar fi avut continuarea agresiunii în acea zonă, nu putea decît să contribuie la pace. În plus, atitudinea adoptată de Germania indică eficacitatea acţiunii engleze. Întrucît, ca urmare a garanţiei, speranţa şi optimismul fuseseră în mare măsură restabilite la Bucureşti, părea să se justifice convingerea lui Tilea că „într-o situaţie de tensiune, factorul psihologic era cel mai important". Sublinierea valorii psihologice nu este exagerată, deoarece „ea i-a redat României o parte din acea securitate morală de care se bucurase pe vremea cînd sistemul de securitate colectivă părea încă în plină putere". Şi — după cum consemnează Cretzianu — excesul de optimism predomina la Bucureşti, unde se aprecia că simpla anunţare a garanţiei comune anglo-franceze „se va dovedi suficientă pentru a preîntîmpina ameninţarea care apăsa asupra României". De aceea, din punct de vedere românesc, importanţa ei pare să fi constat în bună parte din crearea unui sentiment de securitate, cel puţin tem-

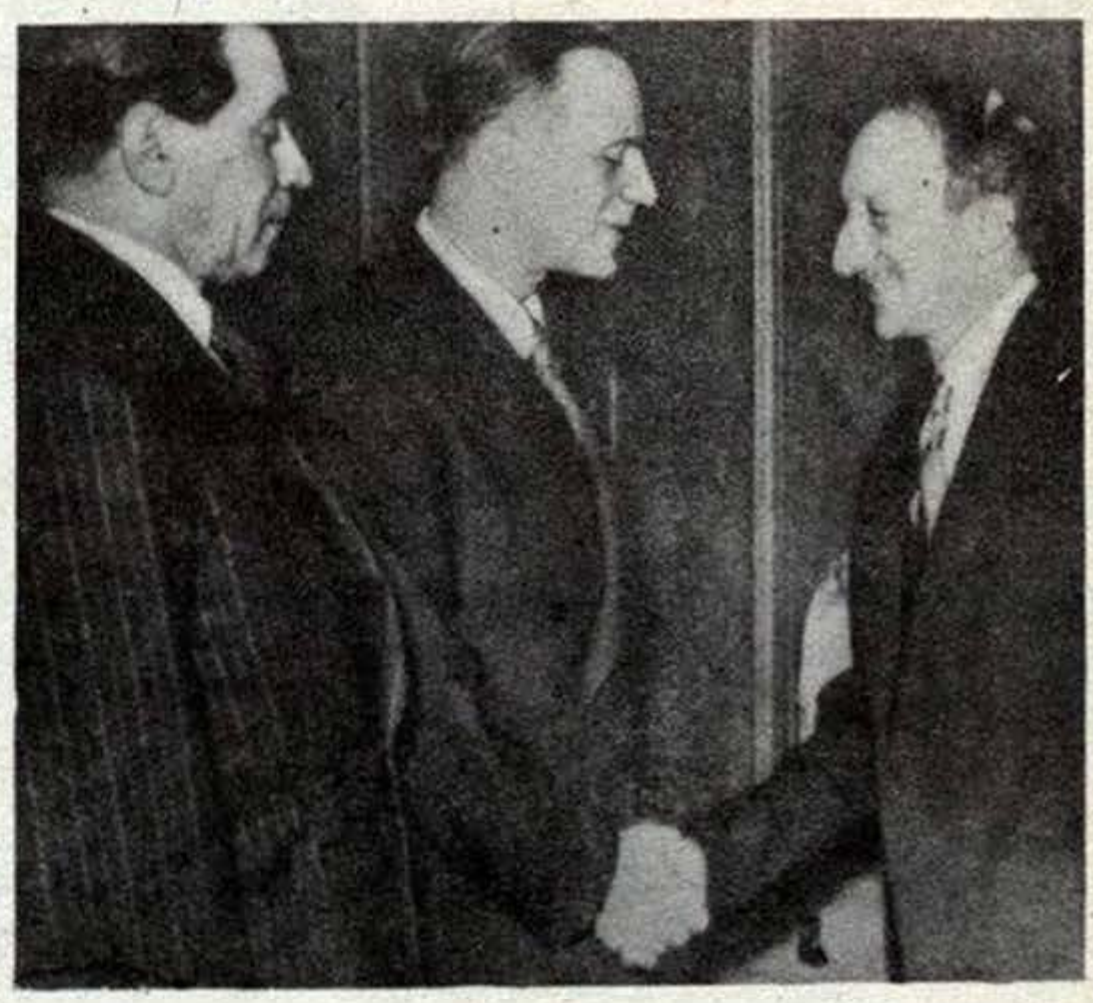

Grigore Gafencu se întîlneşte la Paris cu ministrul de externe francez Georges Bonnet

porar, chiar dacă acest sentiment era exagerat.

În interpretarea actuală a unor istorici români, precum şi în aceea din relatări scrise mai tîrziu de români care au ocupat funcţii oficiale în epoca respectivă, se scoate în evidenţă faptul că valoarea practică a garanţiei a fost redusă. După opinia noastră, aceasta se datora mai ales sentimentului că ea nu era aplicabilă la toate frontierele României şi îndoielii că englezii puteau ajunge cu forţele lor în România, în eventualitatea unui război.

Atît capacitatea militară a Angliei cît şi voinţa ei de a veni în sprijinul României la nevoie au fost puse sub semnul întrebării. Cu toate că aceasta era o concepţie tipic germană, unele personalităţi din Bucureşti au aderat la ea. Sfatul germanilor era ca România să nu se bizuie pe „adăpostul umbrelei" [aluzie la umbrela pe care Chamberlain o purta în toate împrejurările], care nu le fusese de ajutor Austriei şi Cehoslovaciei. Întrebarea: „la ce bun să faci o alianţă cu Anglia, îndepărtată din punct de vedere militar, cu «Albionul proverbial perfid»?" era un argument folosit de cîţiva oameni de stat de la Bucureşti. Potrivit unui alt argument, garanţia nu era un mijloc efectiv de apărare a României împotriva agresiunii germane, întrucît ea rămînea la nivelul unei declaraţii politice lipsite de eficacitate. În general, conducătorii români au supraestimat

[1] Singura excepţie a fost *Curentul* — *n.a.*

poate, valoarea practică a garanției, avînd în vedere dificultatea probabilă a menținerii contactului cu îndepărtata Anglie, în cursul unui război cu Germania. Poate că s-a luat un respiro și s-a cîștigat timp pentru români. Totuși, garanția era considerată de germani ca un element de confruntare internațională și un semn provocator, de rea voință din partea englezilor, care nu voiau să accepte compromisuri cu privire la Polonia sau la Balcani. De aceea, s-ar putea ca ea să fi contribuit la pregătirile de război germane și la atmosfera de tensiune. Pe lîngă aceasta, garanția a fost condamnată de germani ca fiind un aspect al „politicii engleze de încercuire", folosită ca „propagandă engleză împotriva Germaniei".

Apărarea propriilor interese

Din punct de vedere românesc, valoarea garanției engleze, precum și eficacitatea ei în fapt constituie o problemă importantă. Atitudinea germană față de declarația engleză este, de asemenea, un aspect semnificativ al acestei chestiuni. Dar tot atît de grăitoare au fost și intențiile engleze care au stat la baza acordării garanției, felul cum o priveau englezii și ce însemna ea pentru politica externă a Angliei.

Rolul jucat de acest act în politica engleză ajută să se scoată la lumină semnificația reală pe care o avea ea pentru România. Din punctul de vedere al politicii britanice, de continuă prezență în România, garanția era, numai în parte, o încercare a Angliei de a-și restabili poziția de influență pierdută, în perioada de neglijare relativă a acestei țări în cursul deceniului trei și, în mare parte, în cel următor. Influența engleză a fost fără îndoială știrbită de aranjamentul de la München și de soarta ulterioară a Cehoslovaciei. Totuși Anglia, în ciuda micșorării prestigiului său, și-a continuat eforturile pentru a menține sau spori comerțul cu România, păstrîndu-și în același timp partea dominantă a investițiilor de capital în petrolul românesc. Cu toate acestea, în pofida creșterii schimburilor cu Anglia, comerțul altor democrații occidentale — în special al Franței — cu România a înregistrat, între 1938 și 1939, o scădere, lăsînd un vid care a fost, în mare măsură, umplut de germani și italieni.

Întrevederea, la Londra, dintre ministrul de externe român și omologul său britanic, lordul Halifax

Menținerea intereselor economice ale democrațiilor occidentale, îndeosebi referitoare la petrol, și totodată stăvilirea controlului german par să fi fost o preocupare principală aflată la baza acordării garanției, la care, desigur, se adăugau evenimentele de la Praga, din cursul lunii martie 1939. Aceasta se poate deduce din aprecierea lucidă a francezilor cu privire la „obiectivul primordial al politicii franco-engleze, și anume să nu lase România cu resursele sale de petrol să cadă în mîinile lui Hitler". Garanția a fost mai mult decît „un gest melancolic" sau „o cacialma diplomatică, lesne de dat în vileag și demnă de dispreț". Cu toate acestea, nu încape îndoială că Angliei i-ar fi fost greu să împlinească de îndată obligațiile asumate prin garanție, dînd un sprijin militar masiv.

Principala semnificație a garanției constă însă în ceea ce a reprezentat ea din punctul de vedere al politicii engleze, al intențiilor sau motivelor care se ascundeau în spatele acesteia. În conformitate cu concepțiile Londrei, s-a dat prioritate unei politici independente, atît a Antantei Balcanice, cît și a fiecărui component al acesteia, ca, de pildă, România. În ochii Angliei, o asemenea politică nu însemna una de înțelegere cu englezii și cu francezii. Desigur că un asemenea acord nu ar fi avut nici un rezultat practic dacă n-ar fi existat interese, atît politice, cît și economice, care să lege între ele părțile respective. Garanțiile jucau un rol important în această politică, întrucît ele „puseseră capăt ideii, care devenise predominantă după München, că Marea Britanie și Franța i-au abandonat Germaniei Europa răsăriteană și de sud-est". Prin proclamarea politicii de garanție, s-a scos însă în evidență, în mod mai mult decît simbolic, că Anglia intenționa să-și apere interesele — predominant economice — pe care le avea în România. Garanția, împreună cu tratatul comercial anglo-român, semnat o lună mai tîrziu, au avut un efect foarte pozitiv asupra poziției internaționale a României. Aceasta este admis de istoricii români care, în plus, consideră că politica engleză a avut calitatea de a stimula poziția de rezistență față de puterile fasciste. A renăscut în special speranța că există posibilitatea reorganizării unui sistem de securitate regională, sprijinit și garantat de unele dintre marile puteri occidentale. Precumpănitoare pentru englezi era apărarea propriilor lor interese, nu încercuirea sau provocarea Germaniei, ceea ce totuși s-a întîmplat într-o oarecare măsură. Asemenea rezultate erau, dacă se poate vorbi despre așa ceva, întîmplătoare și neintenționate, întrucît politica engleză era îndreptată spre menținerea *statu-quo*-ului, inclusiv împiedicarea dominației economice a Germaniei în acea regiune.

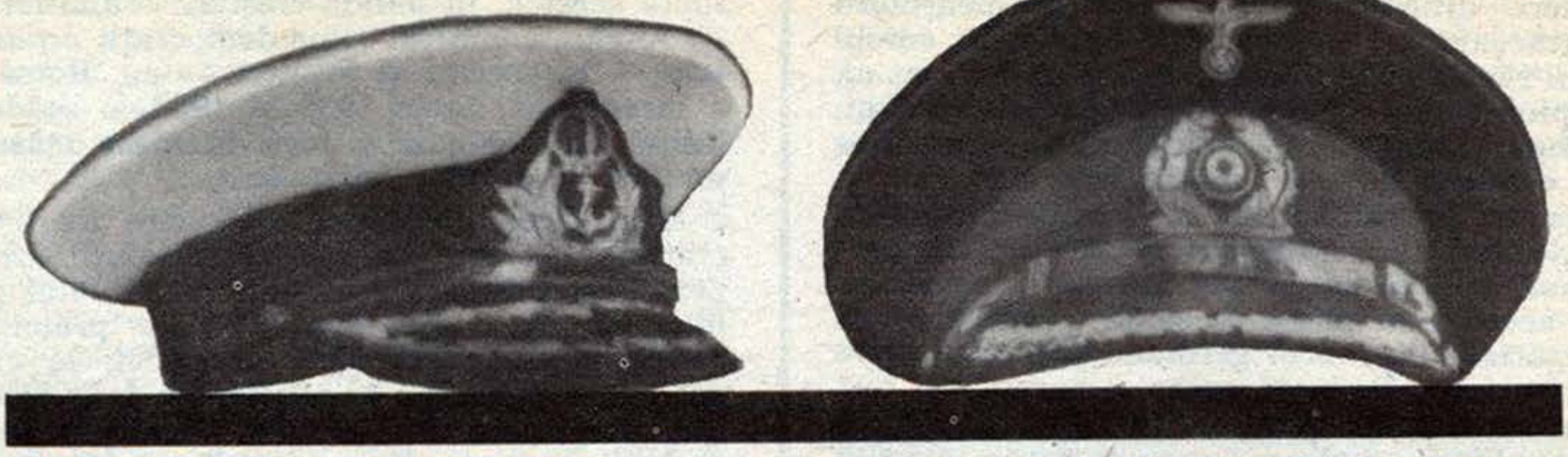

ROYAL NAVY CONTRA KRIEGSMARINE

DONALD MCLACHLAN

Camera 39 este o încăpere subterană a Amiralităţii de la Londra. În timpul celui de-al doilea război mondial, un grup de zece-doisprezece oameni a condus de acolo Serviciul de informaţii din Royal Navy (marina britanică). După cum se ştie, acest serviciu este complet independent de M.I.-5 (Serviciul de contrainformaţii, depinzînd de Ministerul de interne) şi de M.I.-6 (faimosul Secret Intelligence Service, aflat în subordinea Ministerului de externe). Spre deosebire de ele, N.I.D. (Naval Intelligence Division) s-a ocupat, aşa cum era şi de aşteptat, de securitatea maritimă a Marii Britanii, ceea ce implica, pe de-o parte, apărarea convoaielor care aduceau arme, muniţii şi alimente, pe de altă parte, dejucarea tuturor proiectelor agresive elaborate de marina de război hitleristă (Kriegsmarine).

A fost o luptă grea, extrem de grea, care a cunoscut multe şi răsunătoare succese (unul dintre cele mai memorabile fiind scufundarea cuirasatului Bismarck) dar şi deziluzii, eşecuri, planuri la care a trebuit să se renunţe, iniţiative care au fost abandonate la jumătatea drumului şi, în general, întregul cortegiu de decepţii şi frustrări pe care îl aduce o conflagraţie de asemenea proporţii.

În cartea care poartă chiar numele încăperii respective, Room 39, apărută la Londra în Editura Weindenfeld and Nicodson, Donald McLachlan face nu un istoric al N.I.D-ului în 1939-1945 — pentru aceasta nu ar fi fost suficient un volum de doar 400 pagini—, ci o relatare a cîtorva dintre acţiunile sale şi o prezentare a unora dintre metodele utilizate. Am ales pentru cititorii noştri capitolul consacrat prizonierilor de război, pe care îl prezentăm într-o formă întrucîtva concentrată. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

O conversaţie mondenă

Situaţia în care se găseşte un prizonier de război este umilitoare şi, pentru cel care are o fire mai sensibilă, de-a dreptul dramatică. A exploata această situaţie pentru a-i smulge informaţii care ar putea pune în primejdie viaţa foştilor săi camarazi este, în anumite privinţe, o treabă murdară. Şi, într-adevăr, unii ofiţeri din N.I.D. care aveau misiunea de a interoga prizonierii se simţeau prost, în conflict cu propria lor conştiinţă. Or, tocmai ei obţineau rezultatele cele mai bune. Bizar? Nu, deoarece reacţia celui aflat în captivitate era în raport direct proporţional cu maniera rezonabilă şi inteligentă în care se desfăşura interogatoriul. Atunci cînd anchetatorul nu se sfia să arate că, pentru el, războiul este o împrejurare tristă, care impune o comportare contrară regulilor umane, prizonierul răspundea cu o spontaneitate şi o sinceritate pe care nu le-ar fi avut dacă ar fi fost tratat cu brutalitate, dacă ar fi fost supus torturii, drogurilor etc.

Întrebările nu aparţineau anchetatorului. Ele erau formulate de secţiile germană, italiană, japoneză etc. ale N.I.D.-ului, pe baza problemelor ridicate de Amiralitate, de comandanţii diferitelor flote, escadre, unităţi navale ş.a.m.d. La aceleaşi secţii se întorceau datele căpătate, care apoi erau prelucrate şi transmise celor ce le solicitaseră.

Ofiţerii care îi „descoseau" pe prizonieri ştiau că aceştia fuseseră pregătiţi din timp pentru a face faţă interogatoriilor. De pildă, un marinar german căzut în mîinile englezilor cunoştea perfect drepturile pe care i le conferea Convenţia de la Geneva. El avea dreptul să nu spună nimic altceva decît numele, gradul, matricola şi data naşterii. Superiorii săi îl preveniseră că orice conversaţie cu un vecin de celulă poate fi înregistrată de inamic sau că însuşi vecinul poate fi un om al inamicului (la urma urmelor, în Anglia se aflau numeroşi refugiaţi germani antifascişti, capabili să joace la nevoie rolul unor prizonieri de război care să stimuleze confidenţe). Să nu uităm, de asemenea, că naziştii reuşiseră să convingă o mare parte a trupelor lor de inevitabilitatea victoriei celui de-al treilea Reich: prizonieratul devenea astfel o situaţie provizorie, la capătul căreia cel în cauză urma să dea socoteală despre comportarea sa. Teama de sălbaticele represalii naziste avea o mare pondere în amuţirea prizonierilor.

Să ne imaginăm un marinar de pe un submarin hitlerist, culeş de un torpilor britanic dintr-o barcă de salvare şi adus în faţa ofiţerului care îl ancheta. Primul lucru pe care prizonierul îl remarca era faptul că avea de-a face cu un om cam de vîrsta sa, care vorbea o germană perfectă şi care nu avea aerul feroce al unui călău din Gestapo. Englezul nu se răstea la prizonier, nu îi punea întrebări directe şi agresive, nu îl lovea şi nu îl ameninţa cu schingiuirea, nu lua nici măcar notiţe. La această primă întrevedere, tot ce încerca el era să afle numărul U-Boot-ului respectiv şi, mai ales, să vadă dacă interlocutorul său este un fanatic încăpăţînat sau un om abordabil şi doritor să co-

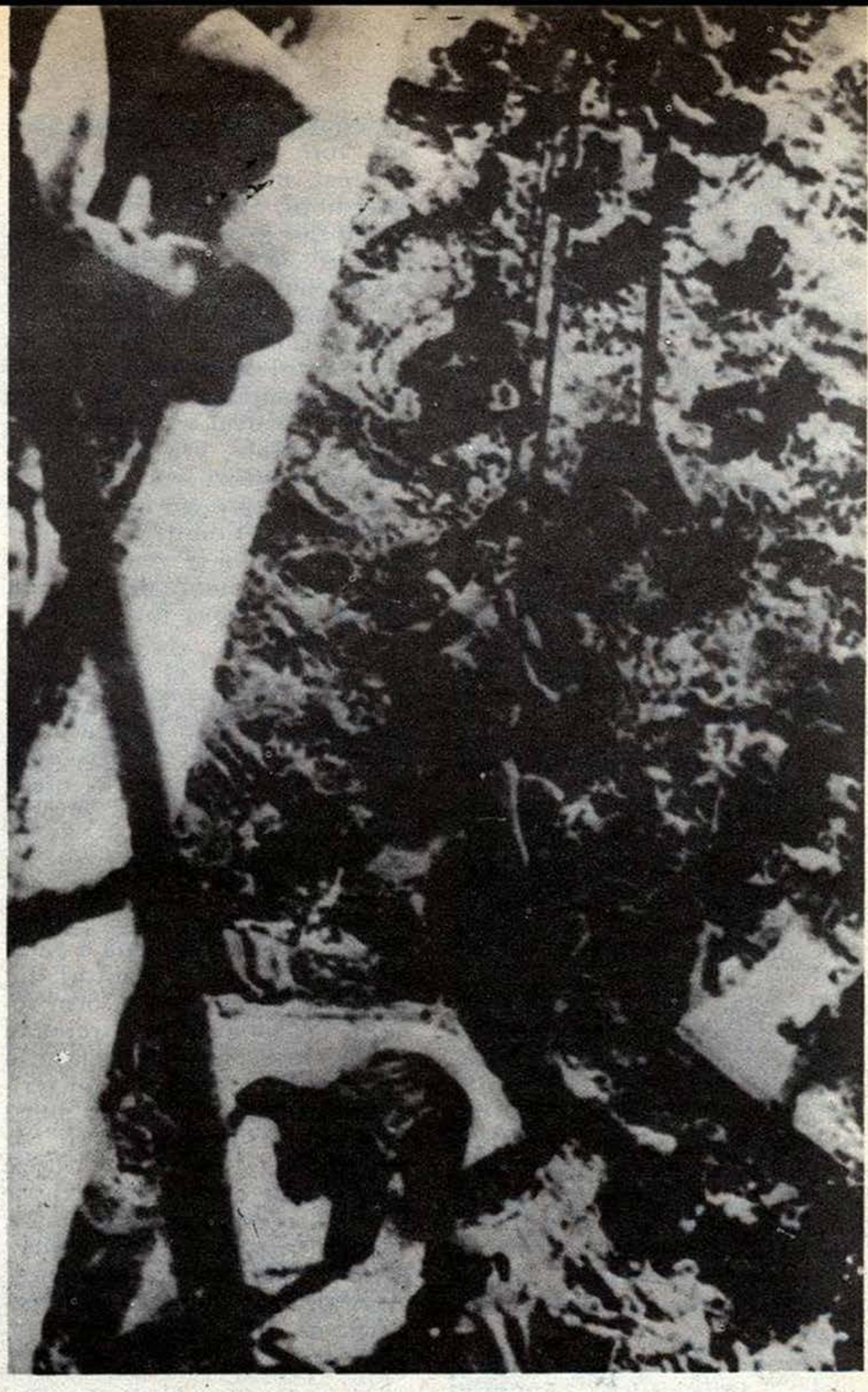

Marinari de pe cuirasatul german Bismarck, distrus de englezi, sînt salvaţi de nave britanice ↑

Comandantul unui submarin german scufundat este debarcat într-un port din Anglia →

opereze. Din clipa cînd afla unitatea căreia îi aparţinuse prizonierul, ofiţerul britanic arunca în joc toate informaţiile pe care N.I.D.-ul i le pusese la dispoziţie. Pe un ton degajat, de conversaţie mondenă, aproape fără să mai întrebe nimic, el îşi stupefia „oaspetele", vorbindu-i despre vîrsta şi ticurile căpitanului, despre data la care fusese construită nava, despre ultimele bîrfe care circulau pe socoteala camarazilor săi, despre bucuriile şi nemulţumirile echipajului etc. etc. etc. Prizonierul căpăta astfel impresia că englezii ştiau atît de multe, încît ceea ce mai avea el de spus nu mai prezenta nici o importanţă sau chiar că erau lucruri deja cunoscute.

„Zi după zi, săptămînă după săptămînă, lună după lună — îşi aminteşte un membru al vechii echipe de anchetatori de la N.I.D. — ne cufundam, pînă peste cap, în probleme de efective, grade şi unităţi ale marinei germane, astfel încît, pînă la urmă, ştiam mult mai multe despre ea decît despre propria noastră *Royal Navy*. Aproape că făceam parte şi noi din flota nazistă. Era suficient să dai o cifră între 1 şi 1 000, şi oricare dintre noi, fără nici o clipă de şovăire, îţi spunea ce navă hitleristă corespunde acelei cifre, cum îl cheamă pe căpitan, pe secundul lui şi foarte deseori şi pe ofiţerul mecanic".

După război unul dintre aşii U-Boot-urilor, căpitanul Kratschmer, căzut şi el în captivitate britanică, avea să mărturisească: „Englezii erau extrem de bine informaţi. Pentru ei, *Kriegsmarine* nu era o simplă etichetă, ci o entitate vie. Pentru noi, dimpotrivă, inamicul era o masă anonimă şi amorfă".

Dată fiind înalta calificare a specialiştilor din N.I.D., dată fiind metodologia lor, în acelaşi timp umană şi sofisticată, celor mai mulţi prizonieri germani li se părea inutil să recurgă la răspunsul stereotip pe care fuseseră dăscăliţi să-l dea la interogatoriu: „Ich darf es nicht sagen" (Nu am voie să vă spun asta). Ce rost mai aveau astfel de interdicţii, atunci cînd englezul din faţa ta îţi povestea, pufnind în rîs, despre aventurile chelneriţei roşcovane de la cafeneaua din portul Lorient? Cum să negi că comandantul Z se temea ca de foc de minele marine, în vreme ce comandantul Y, actualmente în captivitate, era mare amator de băuturi spirtoase? Şi astfel, din aproape în aproape, cum să nu admiţi posibilitatea că, pînă a-ţi veni ţie rîndul, toţi camarazii tăi au vorbit şi au spus tot ce ştiau?

În repetate rînduri, ocupanţii Camerei 39 din subsolurile Amiralităţii au constatat că interogatoriile bruscate nu dădeau rezultate. Un exemplu în această direcţie îl oferă cele întîmplate cu crucişătorul greu nazist Scharnhorst, scufundat în decembrie 1943, de Duke of York, nava amiral a flotei metropolitane *(Home Fleet)*. Acesta din urmă a cules la bord 36 supravieţuitori din echipajul german. Conform regulii, prizonierii nu trebuiau supuşi nici unui interogatoriu înainte de debarcarea pe teritoriul Angliei. Dar, pe bună dreptate, ofiţerul de tir de pe Duke of York, voia cu orice preţ să ştie care dintre salvele sale silise pe Scharnhorst să-şi reducă viteza. Printr-o radiogramă s-a cerut aprobarea Amiralităţii. Aceasta a considerat că întrebarea era legitimă şi că, peste o săptămînă, cînd ar fi ajuns în Marea Britanie, prizonierii riscau să nu-şi mai amintească exact informaţia dorită. Ofiţerul de tir a căpătat autorizaţia să-şi satisfacă curiozitatea, dar n-a putut scoate nimic de la marinarii germani: aceştia erau atît de zdruncinaţi de experienţa prin care trecuseră şi de moartea marii majorităţi a echipajului, încît au dat răspunsuri confuze şi contradictorii de pe urma cărora nu s-a putut trage nici o concluzie.

Cînd avea de-a face cu un „musafir" căpătea taciturn, ofiţerul anchetator întorcea oarecum foaia. El atrăgea atenţia prizonierului că nimeni nu reuşise încă să evadeze de pe insulele britanice, că şederea în captivitate avea şanse să dureze mulţi ani şi că era în interesul lui să-şi facă acest sejur mai confortabil, dovedind mai multă bunăvoinţă. Un efect deosebit de salutar îl avea anunţul, strecurat cu indiferenţă, că prizonierul va fi transferat într-un lagăr din Canada. Pentru un marinar german, aceasta echivala aproape cu o condamnare la moarte, deoarece propaganda lui Göbbels îl convinsese că U-Boot-urile făceau ravagii în Atlantic şi că foarte puţine nave britanice reuşeau să scape de atacurile lor; aflat la bordul unei astfel de nave, avea perspectiva de a fi scufundat de fraţii săi camarazi.

Dar bogăţia de informaţii de care dispunea anchetatorul se dovedea uneori o armă cu două tăişuri. El risca să pună în capul prizonierului o idee sau un fapt care nu corespundeau realităţii. De exemplu, ofiţerul britanic, la curent cu inovaţiile tehnice ale unor nave din *Kriegsmarine*, întreba: „De cîtă vreme s-a instalat la bordul vostru un aparat de tip C?" De bună credinţă, prizonierul răspuudea: „De trei luni". În realitate, aparatul la care se referea marinarul german nu era cel pe care îl avea în vedere ofiţerul britanic. Un asemenea rezultat era de natură să-i inducă în eroare pe cei din *N.I.D.*

Într-o primă perioadă, personalul anchetator din Serviciul de informaţii al marinei militare britanice se interesa mai mult de motoarele şi blindajele navelor hitleriste decît de armamentul şi sistemele lor de navigaţie. Abia din 1942-1943, interogatoriile s-au ameliorat pe plan tehnic, ceea ce a dus la noi şi importante succese. Astfel, un anchetator a putut obţine de la un prizonier descrierea completă a aparatului numit Pillenwerfer, care permitea submarinelor să dispară sub un ecran protector de zgomote înşelătoare. Valoroase informa-

ții s-au mai obținut în materie de instrumentar radar și de performanțe ale noilor tipuri de torpile.

În vara anului 1943, amiralul Dönitz își punea mari speranțe într-un sistem de ghidare acustică a torpilelor și într-o tactică nouă, care consta în atacarea navelor de escortă, mai curînd decît a cargourilor din convoaie. Grație anchetatorilor din *N.I.D.*, Amiralitatea a aflat la timp de aceste inovații, ceea ce i-a permis să ia contramăsuri energice.

Este interesant că, nu rareori, *N.I.D.*-ul avea de luptat cu scepticismul propriilor ofițeri superiori de stat major și de la Amiralitate. Cînd anchetatorii au comunicat că, din depozițiile prizonierilor reieșea că U-Boot-urile puteau intra într-o imersiune de peste 200 m, nu numai că nu li s-a dat crezare, dar au fost și mustrați pentru că s-ar fi lăsat trași pe sfoară. Abia după capturarea submarinului U-507 și după probele făcute cu el, s-a dovedit că informația fusese corectă; abia atunci s-au luat măsuri de reglare a detonării explozivelor antisubmarine la o adîncime de peste 185 m, considerată anterior ca nivel maxim la care puteau ajunge U-Boot-urile.

Un alt exemplu de incredulitate privește activitatea distrugătoarelor naziste din clasa Narvik în largul coastelor norvegiene și în zona care se întinde între Canalul Mînecii și Golful Gasconiei. În cîteva rînduri, prizonierii afirmaseră că ele erau dotate cu tunuri de 5,9 țoli (15 cm). Dar, specialiștii în construcții navale de la Amiralitate au declarat că nici o navă cu o deplasare de 2 400 tone nu poate avea la bord tunuri de asemenea calibru. Drept urmare, această informație nu a fost adusă la cunoștința comandanților de unități. Abia în iulie 1944, un distrugător german din clasa Narvik, eșuat pe coastele Bretaniei, a putut fi examinat, confirmînd prin armamentul de la bordul său declarațiile prizonierilor.

Dezmințirea lui Göbbels

Bineînțeles, prizonierii nu constituiau singura sursă de informații privitoare la asemenea probleme, dar numai ei puteau furniza descrieri amănunțite, în stare să-i satisfacă pe tehnicieni. Anchetatorii cereau marinarilor naziști căzuți în captivitate să le spună cum arăta cutare instalație sau cutare armă, cum funcționa, la ce servea. Firește, obiectivele interogatoriilor s-au modificat pe măsura desfășurării războiului. În 1940-1941, cînd amenințarea invaziei mai plana deasupra insulelor britanice, întrebările urmăreau să descopere în ce măsură era pregătită *Kriegsmarine* să facă față sarcinilor implicate de transportarea trupelor, de bombardarea instalațiilor defensive ale englezilor, de aprovizionarea cu arme și muniții etc. În 1944, în schimb, în lunile care au precedat debarcarea aliată în Normandia, pe primul plan se afla dispozitivul de apărare al Wehrmachtului. După 6 iunie 1944, pentru a accelera fluxul informațiilor, unități avansate de anchetatori, instruiți special de către amiralul Ramsey și colaboratorii săi, au operat în Franța, avansînd laolaltă cu trupele terestre anglo-americane. Specialiștii uneia dintre aceste unități au participat chiar la debarcarea în Normandia, împărțiți în trei echipe care lucrau pe cuprinsul capetelor de pod britanice: una la Cherbourg, o alta în peninsula Cotentin și ultima în porturile bretone de la sud de Brest. Colaboratori ai tuturor acestor trei echipe au intrat în Paris, odată cu Armata 3 a generalului Patton, instalîndu-se în fostul cartier general al amiralului nazist din Franța ocupată — palatul Rothschild din Bois de Boulogne. De acolo, înarmați cu un permis semnat chiar de Eisenhower, anchetatorii s-au răspîndit în celelalte porturi franceze, iar apoi în cele belgiene, olandeze și germane, pe măsura înaintării aliate.

Trebuie spus că, în cursul celui de-al doilea război mondial, un factor de o importanță covîrșitoare a fost cel ideologic. Nu toți soldații și ofițerii germani erau naziști; iar unii dintre ei îl urau pe Hitler din adîncul inimii. Interogatoriile luate unor astfel de prizonieri aveau darul să le cristalizeze rapid convingerile antifasciste, ba chiar să-i transforme în propagandiști printre tovarășii lor de captivitate. Iar o informație oferită spontan, dintr-o motivație politică bine întemeiată, avea o valoare incomparabil mai mare decît datele smulse prin diverse stratageme.

Conform regulamentului, nici un prizonier, nici măcar cel care dovedise un maximum de bunăvoință nu avea dreptul la un tratament privilegiat. Singurul beneficiu (acordat însă din motive de securitate) era cazarea într-o celulă individuală. Niciodată și în nici o împrejurare nu s-au făcut promisiuni pentru vreo răsplată, fie ea imediată sau după sfîrșitul războiului. Unele avantaje reveneau mai curînd prizonierilor refractari. De exemplu, pentru a-i convinge de minciunile propagandei naziste, anchetatorii îi plimbau prin Londra, arătîndu-le că distrugerile nu erau nici pe departe atît de mari cum pretindea Göbbels. Uneori li se oferea și o masă la cîte un restaurant mai ieftin, pentru a li se demonstra că în capitala britanică nu domnea „foametea" despre care vorbea presa hitleristă. Acestor practici li s-a pus însă capăt în 1944, cînd contabilii din *N.I.D.* s-au plîns că se cheltuiesc prea mulți bani cu „ospătarea din belșug a prizonierilor".

În tot cursul războiului, englezii au respectat cu strictețe prevederile Convenției de la Geneva, nu numai pentru că așa era just, nu numai pentru că așa era eficient, ci și din grija ca nu cumva o maltratare a captivilor germani să ofere naziștilor pretextul pentru a exercita represalii împotriva prizonierilor britanici aflați în mîna lor.

TITULESCU LA LONDRA

(Urmare din p. 22)

Săptămînile ce au urmat, am avut prilejul unor noi conversaţii cu directorul acestei importante instituţii culturale britanice — al cărei oaspete am fost —, cu ocazia cărora mi-a împărtăşit cîteva proiecte de viitor.

Ajuns (ca şi Magazin istoric) la vîrsta de 15 ani, Centrul nostru, mi-a spus Sir Donald, îşi propune să devină în anii ce vin un catalizator a ceea ce nu s-a explorat încă în dezvoltarea contactelor dintre cultura Angliei şi cea a celor patru ţări est-europene pentru care alcătuim programe, respectiv Bulgaria, Cehoslovacia, România şi Ungaria. Sîntem acum în tranziţie de la programe individuale la proiecte colective. Rămînem însă pe postul de pionieri în identificarea subiectelor de cooperare, de la istorie la film, de la medicină la agricultură. Avem în vedere cu România trei programe de acest fel: a) un simpozion la toamnă cu participarea a trei specialişti din fiecare dintre cele 5 ţări în domeniul traducerilor comparate. Este primul program multilateral şi deci cel mai ambiţios din cîte am avut pînă acum; b) o masă rotundă româno-britanică aici, la Londra, în continuarea celorlalte două de la Oxford şi Snagov pe tematică internaţională, respectiv a problemelor viitorului omenirii; c) un dialog româno-britanic consacrat subiectului Proteinelor naturale şi sintetice în creşterea animalelor, tot la noi în Marea Britanie. Desigur acestea sînt doar noile programe de grup cu România. Oricum, în ciuda limitelor impuse de situaţia economică mondială şi a fiecăruia dintre parteneri, nu intenţionăm să abdicăm de la devotamentul nostru pentru cauza cunoaşterii, înţelegerii, apropierii, cooperării a oamenilor de ştiinţă şi cultură. Este un scop pe termen lung, nu de conjunctură.

TELEGRAMĂ

Nr. _____

D = președintelui consiliului ministri

armand calinescu bucuresti =

6 suvrettastmoritz 643 44 8 21./03 =

Transmisa de _____ data _____ ora 9 m. 3 Timpul _____

In momentul cand vi se confera prima demnitate a statului roman reamintin mi cu placere tipuritul colaborarei noastre din trecut fac din toata inima cele mai calde urari pentru izbanda misiunea domnieivoastre in interesul scumpei noastre tari =- titulescu =

Vă rog afectuoase mulțumiri pentru sentimentele exprimate

p. Conformitate,

Sir Donald Logan. Sir William Harpham (fostul director între 1967 şi 1980), Doreen Berry (fost director adjunct între 1967 şi 1982) şi Zoe Keating, iată patru nume strîns legate de promovarea schimburilor culturale dintre Marea Britanie şi România şi alte ţări socialiste.

În sfîrşit, un document inedit înmînat la Cambridge de prof. arh. Barbu Călinescu vine să încheie suita acestor succinte referiri la omagiul adus lui Nicolae Titulescu de universitarii din Marea Britanie, ca unei personalităţi româneşti despre care Maurice Pearton spunea că **„a fost mai strălucit decît epoca sa, a fost un vizionar dar şi un clarvăzător, a ştiut să înţeleagă chiar dacă nu a fost înţeles"**. Este telegrama reprodusă mai sus şi trimisă de Titulescu din Saint Moritz în martie 1939 lui Armand Călinescu, cînd devenise prim-ministru şi pe care acesta a scris **„VII şi afectuoase mulţumiri pentru sentimentele exprimate"**.

Dacă ar fi să cuprindem într-o frază concluziile exprimate de numeroşii colegi britanici la capătul acestui turneu ştiinţific dincolo de Canalul Mînecii, ea ar fi: **istoria României de ieri şi de azi este acum mai binecunoscută, ca o parte componentă inseparabilă a istoriei continentului european.**

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

În primăvara anului 1945, forțele aliate întreprind o febrilă căutare a căpeteniilor fasciste, unele ascunse în Alpii Bavariei. În numărul trecut al revistei noastre, am reprodus un fragment din lucrarea Procesul de la Nürnberg **— aflată sub tipar la Editura politică, în versiunea românească a Adelei Motoc și Ilenei Bărbat-Sgarbură — care derula filmul capturării Reichsmarschallului Hermann Göring, a fostului cancelar al Reichului, Franz von Papen, și a călăului Poloniei, Hans Frank. Prezentăm în continuare împrejurările în care au fost făcuți prizonieri alți șefi naziști, răspunzători de tragediile anilor celui de-al doilea război mondial: Dönitz, Keitel, Jodl, Speer, Schacht, Seyss-Inquart, Streicher, Rosenberg și alții.**

Titlul și subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

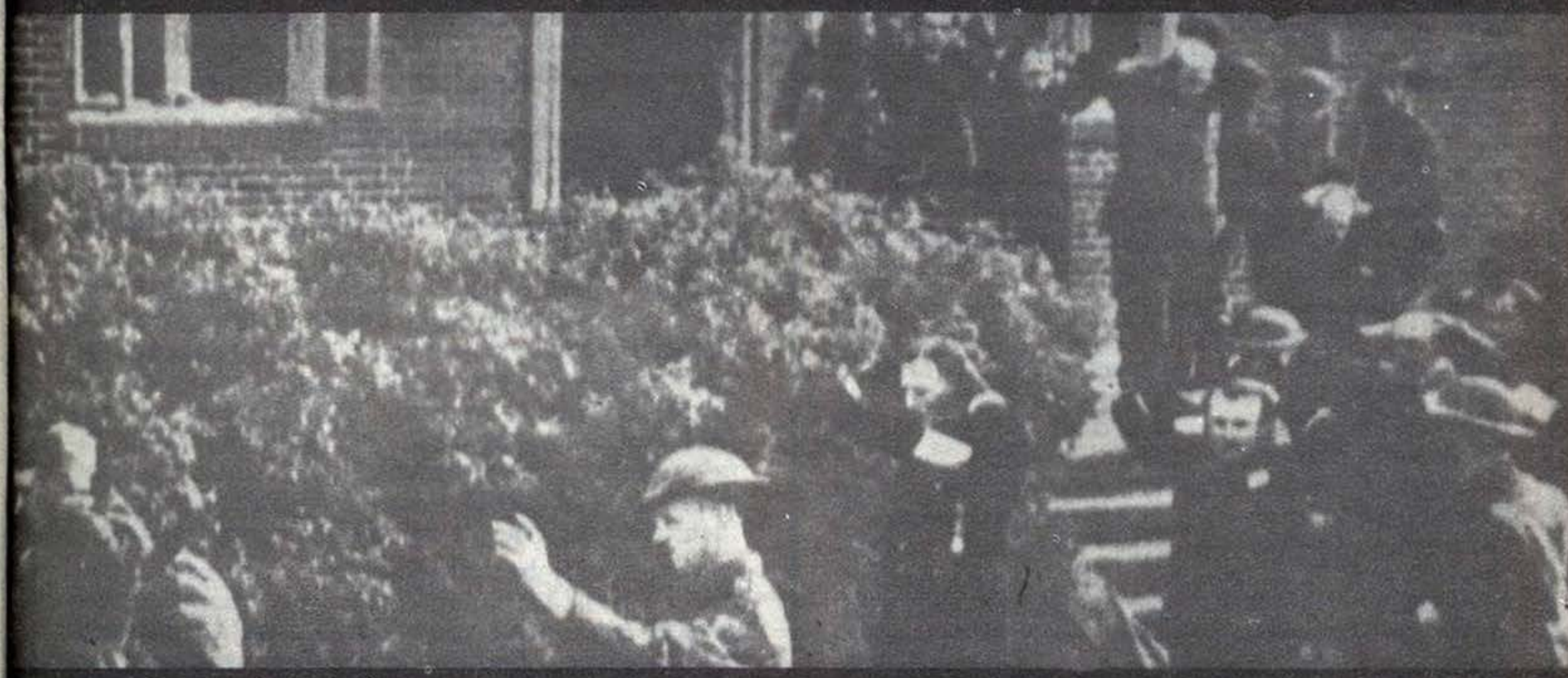

LA VÎNĂTOARE DE CRIMINALI NAZIȘTI

JOE HEIDECKER, JOHANNES LEEB

1 mai 1945. În jurul orei 22.30, postul de emisie Hamburg al Reichului surprinde Germania și omenirea cu următorul comunicat: „De la Cartierul general al Führerului se anunță că astăzi după-amiază, Führerul nostru Adolf Hitler, luptînd pînă la ultima suflare împotriva bolșevismului, a căzut pentru germani la postul său de comandă din Cancelaria Reichului. La 30 aprilie, Führerul a numit ca succesor al său pe amiralul Dönitz".

Cu acest comunicat, care încerca să prezinte sinuciderea lui Hitler drept moarte eroică, începe o piesă de teatru nouă într-un decor vechi, ferfenițit: seurta domnie a „președintelui Reichului", Karl Dönitz. În acest act final sînt implicați patru bărbați, care vor sta mai tîrziu în boxa acuzaților de la Nürn-

berg: amiralul Dönitz, comandantul suprem al marinei de război germane, Kriegsmarine; feldmareşalul Wilhelm Keitel, şeful Înaltului comandament al Wehrmachtului (O.K.W.), generalul-colonel Alfred Jodl, şeful statului major al operaţiunilor; Albert Speer, ministrul armamentului pînă la moartea lui Hitler.

În Germania domneşte haosul. Trupe americane, britanice, franceze şi sovietice ocupă rînd pe rînd ultimele rămăşiţe ale teritoriului Reichului. Pe şosele se scurg şiruri nesfîrşite de dezrădăcinaţi. În oraşe, covoare de bombe înăbuşă viaţa. Detaşamente dezmembrate ale Wehrmachtului rătăcesc spre vest. Fanatice comandouri de execuţie spînzură peste tot dezertori. Sar în aer poduri.

Dar la Flensburg (port la Marea Baltică) se guvernează. Aici nu sînt ruine, aici nu domneşte o atmosferă de apocalips, aici ordinea e la ea acasă. În strălucirea apusă a unor timpuri glorioase, batalionul de gardă al lui Dönitz mărşăluieşte prin faţa unei clădiri obscure, din cărămidă aparentă, a cărei faţadă aduce cu cea a unei şcoli dintr-un orăşel de provincie. Aici, în cartierul Mürwik al Flensburgului, s-au instalat guvernul german şi O.K.W.-ul. Este sediul ultimului conducător al Reichului.

În după-amiaza zilei de 2 mai 1945 căpitanul de corvetă Lüdde-Neurath, aghiotantul amiralului Dönitz, telefonează de la Flensburg, într-o problemă particulară, unei firme din Lübeck. Interlocutorul său îi cere să vorbească mai tare. „Nu aud nimic, urlă el în aparat, în stradă e mare gălăgie, trec tancuri după tancuri...“ „Ce fel de tancuri?“, întreabă Lüdde-Neurath. „Numai englezeşti. Vreţi să le auziţi?“ Şi cel din Lübeck îndreaptă receptorul spre fereastra deschisă. Astfel ia cunoştinţă conducerea superioară a Wehrmachtului despre intrarea britanicilor în acest port.

23 mai 1945, ora 10 fix

Soseşte şi momentul capitulării. La Cartierul general al mareşalului Montgomery, de lîngă Lüneburg, Dönitz îi trimite pe amiralul Hans Georg von Friedeburg, generalul Eberhard Kinzel, contraamiralul Gerhard Wagner şi încă trei ofiţeri. Montgomery primeşte, aproape fără un cuvînt, propunerea de capitulare. Conform acordului semnat puţin mai tîrziu de Friedeburg, cu începere de la 5 mai, ora 8.00, în toată zona de nord armele amuţesc. Friedeburg ia apoi avionul spre Franţa şi, la Reims, începe tratativele cu statul major al lui Eisenhower. În curînd, soseşte acolo şi generalul-colonel Jodl. O fetiţă care, seara tîrziu, încă se mai juca pe străzile întunecate ale Reimsului, îi vede pe Jodl şi pe însoţitorii săi oprindu-se în faţa Şcolii de meserii, unde se afla Cartierul general al aliaţilor. Copilul o ia la fugă strigînd: „Les Allemands! Les Allemands!“ (Nemţii! Nemţii!).

Vestea se răspîndeşte cu iuţeala fulgerului, mult mai repede decît anunţurile oficiale. Da, au venit nemţii, dar de data asta pentru nimic altceva decît pentru a semna înfrîngerea lor şi pacea Europei. Omenirea află mai întîi din gura unui copil că cei şase ani de mizerie, nenorociri şi moarte au luat sfîrşit.

Jodl tratează cu Bedell Smith, şeful statului major al lui Eisenhower, problema capitulării pe Frontul de est. Apoi îi trimite lui Dönitz următoarea telegramă: „Generalul Eisenhower insistă să semnăm chiar astăzi. În caz contrar..., toate tratativele vor fi întrerupte. Nu văd altă ieşire decît haosul sau semnarea“. În noaptea de 6 mai 1945, într-o clasă goală a Şcolii de meserii din Reims, se semnează capitularea fără condiţii. Corespondentul de război american Drew Middleton este unul dintre puţinii admişi să asiste la această clipă istorică. Iată ce transmite el: „În cameră se află o masă lungă de lemn, neacoperită. În faţa fiecărui loc stă un creion ascuţit, alături o scrumieră, deşi nimeni nu fumează. Sînt de faţă: generalul-locotenent Walter Bedell Smith (pentru generalul Eisenhower), generalul-maior François Sevez (pentru generalul Alphonse-Pierre Juin) şi generalul Ivan Susloparov (pentru comandamentul sovietic)“.

Jodl poartă Crucea de fier în gradul de cavaler. Chipul îi este arogant, ochii — ca de gheaţă. Înainte să semneze ia o poziţie rigidă, apoi spune în germană: „Numai cîteva cuvinte, domnule general. Prin această semnătură, poporul german şi Wehrmachtul rămîn exclusiv pe mîna învingătorilor. În acest ceas, nu pot decît să-mi exprim speranţa că învingătorul le va trata cu generozitate“.

Generalul Bedell Smith îl priveşte cu o mină obosită. Nu-i dă nici un răspuns. Urmează semnarea. Este ora 2 şi 41 minute. După aceea, Jodl este condus în biroul lui Eisenhower. Comandantul suprem american îl întreabă prin interpret: „Vă sînt clare toate prevederile din document?“ „Da“, răspunde Jodl. „Pe plan oficial, cît şi personal, spune Eisenhower, vă consider răspunzător de cea mai mică violare a vreunei clauze a acestei capitulări, inclusiv cele referitoare la capitularea oficială în faţa guvernului sovietic. Asta e tot“. Jodl salută, se răsuceşte pe călcîie şi pleacă. Războiul s-a terminat.

Cele petrecute a doua zi la Cartierul general sovietic de la Karlshorst (suburbie a Berlinului) nu reprezintă, de fapt, decît o confirmare. Feldmareşalul Wilhelm Keitel a venit cu avionul de la Flensburg la Berlin, pentru a semna acolo cel de-al doilea document al capitulării[1]. Este însoţit de generalul-colonel Paul Stumpff, pentru Luftwaffe, şi de amiralul von Friedeburg, pentru marina de război. La 9 mai 1945, zece minute după miezul nopţii, germanii sînt conduşi în sala tratativelor. La o masă mare stau mareşalul Jukov şi ministrul de externe sovietic Andrei Vîşinski. Alături, se află mareşalul de aviaţie britanic Sir Arthur Tedder, generalul american Carl Spaatz şi generalul francez Jean de

[1] *Magazin istoric*, nr. 4-5/1975.

Lattre de Tassigny. Pentru participanții germani, s-a pregătit o masă separată la intrarea în cameră.

„Keitel intră țanțoș și sigur de sine, scrie corespondentul de război american Joseph W. Grigg. Poartă uniforma de feldmareșal și păstrează pînă la sfîrșit aroganța sa prusacă. Aruncă pe masă bastonul de mareșal; se așază și privește indiferent înainte, în timp ce fotografii prezenți își văd de treabă. O dată sau de două ori își aranjează gulerul și își umezește nervos buzele". Mareșalul de aviație Tedder se ridică și i se adresează lui Keitel: „Vă întreb: ați citit acest document de capitulare fără condiții și sînteți gata să-l semnați?" Keitel ascultă traducerea, ia actul de capitulare de pe masă și răspunde: „Da, sînt gata". Mareșalul Jukov cere să i se spună lui Keitel să vină la masa mare și să-și pună semnătura. Grigg descrie scena astfel: „Keitel își ia ceremonios cascheta, bastonul de mareșal, mănușile, își pune încet și precaut monoclul la ochiul stîng; se îndreaptă spre masă, se așază și își scrie cu mișcări lente și neciteț numele". Semnează apoi și ceilalți. Îl cheamă pe translatorul rus și-i declară că, din cauza legăturilor proaste, ordinul de încetare a focului are nevoie de cel puțin 24 ore pentru a ajunge la trupele combatante în est. Translatorul e încurcat. Jukov se scoală în picioare indignat și spune rece: „Rog delegația germană să părăsească sala".

Bărbații se ridică. Keitel închide mapa, o strînge sub braț, schițează un salut vag, pocnind din călcîie, și iese. Peste cîteva zile, la 13 mai, va fi arestat la Flensburg.

Guvernul Dönitz se află tot la Flensburg. În ciuda capitulării fără condiții, el mai poate funcționa. Își face apariția o comisie de control, pentru a supraveghea măsurile de capitulare luate de O.K.W. În rest, zona Flensburg rămîne neviolată. Astfel, mica enclavă este unicul petec de pămînt unde, și după capitulare, soldați și ofițeri germani în uniformă și înarmați își fac serviciul cu zel. Dar arestarea lui Keitel îi arată lui Dönitz că sfîrșitul guvernării sale la Flensburg este doar o chestiune de zile. El dizolvă așa-numitul Werwolf[1] și, în cele din urmă, și partidul nazist pentru a-și demonstra bunele intenții. Dar sînt măsuri depășite.

În locul lui Keitel, Dönitz îl numește pe generalul-colonel Alfred Jodl. Este ultima sa acțiune oficială. La 17 mai, delegații sovietici se alătură Comisiei aliate de control de la Flensburg. „Guvernului Reichului" i se cere ca, pe 23 mai, ora 9.45 dimineața, să se prezinte la bordul vasului de pasageri german „Patria". „Împachetarea", este tot ce spune Dönitz cînd i se transmite acest ordin. Știe că se apropie sfîrșitul.

La ora stabilită, în barul de pe vaporul „Patria", se joacă ultimul act al Marelui Reich. La masă, solemni, se află generalul american Lowell Rooks, generalul englez de brigadă Foord, generalul-maior sovietic Truskov și translatorul newyorkez Herbert Cohn. „E destul de clar ce au de gînd", îi șoptește Dönitz lui Jodl. Toți se așază. „Domnilor, spune grav Lowell Rooks, am primit din partea generalului Eisenhower ordinul de a vă chema astăzi de dimineață la mine, pentru a vă anunța că guvernul Reichului și O.K.W.-ul vor fi făcuți prizonieri. Ca urmare, guvernul Reichului va fi dizolvat. Măsura se aduce la îndeplinire imediat. Din acest moment, fiecare dintre dumneavoastră trebuie să se considere prizonier de război. În momentul cînd veți părăsi acest loc, vi se va alătura un ofițer aliat, care vă va însoți la reședința dv., unde vă veți face bagajele, veți lua masa și vă veți pune la punct treburile".

„În timpul acestei ceremonii, scrie corespondentul de război Drew Middleton, care era de față, Jodl stă pe scaun, drept ca o lumînare, nasul i se înroșește și fața i se acoperă de mici pete roșietice. Își freacă tot timpul mîinile și-și trosnește degetele. «Mai aveți ceva de spus?» întreabă Rooks. «Orice cuvînt ar fi de prisos», replică Dönitz. Face impresia unui om distrus, remarcă Middleton, dar se străduiește să-și controleze ținuta. «Mai aveți ceva de spus?», se adresează Rooks și lui Jodl. «Orice cuvînt este de prisos», repetă mîrîind cel interpelat. Respiră precipitat și zgomotos".

Amiralul von Friedeburg stă apatic pe scaunul său și nu scoate o vorbă. Este cea de-a patra capitulare la care asistă în decurs de trei săptămîni. „Vă rog să-mi predați actele dv.", spune Rooks. Jodl bagă mîna în buzunar și, furios, aruncă pe masă documentele sale personale. „Well, gentlemen, spune Rooks și se ridică, atunci vă zic doar good bye". Jodl privește mecanic ceasul. Este zece fix.

Între timp, la Flensburg-Mürwik reședința guvernului Reichului și a O.K.W.-ului, se dezlănțuie uraganul. Huruie tancuri, infanteria înarmată pînă-n dinți și poliția militară britanică pătrund în enclava încă neatinsă. Generalul de brigadă Jack Churcher din Brigada 159, comandantul britanic al orașului Flensburg, urlă pe străzi, pînă se învinețește: „Îi căutăm pe tipii cu dungi roșii la pantaloni!" Trupele Diviziei 11 engleze de tancuri înaintează printre case cu baioneta la armă.

Atacul îi ia prin surprindere pe germani. Membrii cabinetului, cei care nu se aflau pe vasul „Patria", tocmai țineau o ședință. Contele Schwerin von Krosigk (ministru de finanțe) vorbește despre situația actuală, habar neavînd despre reala stare a lucrurilor. Ce-i drept, totul se lămurește cît ai bate din palme. Ușa se deschide brusc. În sala de ședințe năvălesc soldați britanici cu grenade de mînă și pistoalele gata de tragere. „Mîinile sus!" Membrii guvernului sar de pe scaune. Nimeni nu știe ce s-a întîmplat. Urmează cel de-al doilea ordin: „Jos pantalonii!" Soldații ăștia vorbesc serios. Repetă comanda. Nemții sînt dezarmați, după care începe o scenă grotescă: despuiat, guvernul Reichului este percheziționat, în căutarea pilulelor cu otravă.

[1] Formație secretă împotriva trupelor aliate, copiată de naziști după modelul Rezistenței antifasciste, dar care nu a avut decît o existență fictivă.

Capitularea Germaniei — un act in etape succesive: Montgomery citind actul de capitulare celor doi delegați germani...

În p. 41: *ultimul guvern al celui de-al treilea Reich este luat prizonier*

Bărbați, în indispensabili și pijamale, sînt purtați pe străzi. Secretarele stau cu mîinile sus, în fața țevilor revolverelor. Soldații scotocesc în sertarele cu rufe, în geamantane, servicte, dulapuri, întorc saltelele, golesc mapele de acte, pipăie trupurile, în căutare de arme ascunse, îi îmboldesc pe cei mai mocăiți, printr-un foc de revolver.

Acesta este sfîrșitul ultimului guvern al Reichului.

Un bancher nedumerit

O companie a Brigăzii 159 britanice din Divizia 11 a Armatei 1 năvălește cu vehiculele ei blindate în Glücksburg, situat în apropiere. Acolo își are birourile Albert Speer, ministrul economiei și producției în cabinetul lui Dönitz. Și el figurează pe lista criminalilor de război. Speer este o minte lucidă. Probabil că, în aceste zile, este singurul care apreciază situația rațional și cu sînge rece. La apariția comandoului însărcinat cu arestarea sa, calm, se lasă luat prizonier, schițînd chiar un zîmbet obosit. „Da, îi spune ofițerului britanic, a sosit, deci, sfîrșitul. E bine așa. Oricum totul nu mai era decît un spectacol de operă". „Operă comică?", întreabă englezul. Speer dă din cap resemnat.

În același timp, Karl Dönitz, președintele Reichului, luat prizonier de război, mai face cîțiva pași în sus și-n jos prin fața locuinței sale de serviciu din Flensburg-Mürwik. Și-a terminat de împachetat bagajele și acum așteaptă să fie transportat în lagăr. Lîngă el se află amiralul von Friedeburg. Cei doi bărbați merg în tăcere, cu mîinile la spate, pe cărarea din grădină. Apar mașinile. Prizonierii sînt luați, urmînd să ajungă la sediul poliției. De acolo se va organiza transportul.

Înainte de a-și părăsi birourile, Friedeburg îl întreabă pe paznicul său englez dacă poate să meargă puțin la baie. I se permite. Hans Georg von Friedeburg dispare în spatele ușii, pe care o închide în urma sa. Minutele se scurg. În mica odaie nu se aude nici o mișcare. Soldații încep să se neliniștească. Bat la ușă. Nici un răspuns. Dau cu pumnii. Liniște. Un caporal robust izbește ușa cu piciorul. Lemnul se face țăndări. Într-o clipă, englezii se află înăuntru. Jos zace, întins pe spate, ultimul comandant suprem al marinei de război germane. Corpul îi tremură sub efectul cianurii, ține ochii larg deschiși, dar nu mai este conștient.

Soldații ridică muribundul de pe podea, îl duc în camera alăturată, îl așază pe pat. Unul dintre ei iese, răcnind după un doctor, ca și cînd ar exista vreun remediu împotriva pilulelor morții. Amiralul von Friedeburg moare înainte de a răsuna primul strigăt de ajutor.

În acest timp, Dönitz, Jodl și Speer așteaptă în curtea poliției să fie luați. O mitralieră engleză stă îndreptată amenințător asupra lor. S-au strîns și cîțiva corespondenți de război, care încearcă să smulgă măcar un interviu, dar nu reușesc. La prima întrebare care i se pune, Jodl răspunde distant, glacial: „Sînt prizonier de război. Nu trebuie să declar decît numele, gradul și funcția mea. Nimic altceva". Reporterul zîmbește „Bine,

atunci spuneți asta!" Jodl, ca din pușcă: „General-colonel Jodl, șeful Înaltului comandament al Wehrmachtului". Sosesc camioanele militare, care, protejate de tancuri, duc prizonierii la aeroport. În acest moment, pentru Jodl, Dönitz și Speer începe drumul care se va sfîrși fie în închisoarea de la Spandau, fie la spînzurătoare, cu o escală în boxa acuzaților de la Nürnberg.

Cu mult mai nostim decurge luarea ca prizonier a unui alt acuzat de la Nürnberg: Hjalmar Schacht, fostul președinte al Băncii Reichului. Aparent, prizonieratul lui este o eliberare. În momentul capturării sale de către trupele americane, Schacht era unul dintre arestații lui Hitler. Lăsa în urma sa un

... Jodl semnînd la Cartierul general al lui Eisenhower, de la Reims...

lung drum prin închisori și lagăre de concentrare. În 1944, a fost arestat de Gestapo în legătură cu atentatul din 20 iulie împotriva Führerului[1]. Haltele sale au fost Ravensbrück[2], Moabit și, în cele din urmă, lagărul de exterminare de la Flossenbürg unde a șoptit celorlalți prizonieri: „De aici nu scapă nimeni cu viață". Prin ușa deschisă a unui hambar, el văzuse în curtea lagărului silueta unei spînzurători. În fiecare noapte, Schacht auzea strigăte și împușcături, foarte edificatoare pentru ceea ce se petrecea acolo. Într-o dimineață, în cursul unei plimbări cu deținuții, el a numărat 30 morți, purtați pe tărgi de la locul execuției. Abia mult mai tîrziu, a aflat Schacht de ordinul comandantului de la Flossenbürg ca importantul prizonier să fie împușcat de îndată ce aliații s-ar apropia de lagăr. Dar n-a fost să fie așa. În fața iminentei înfrîngeri, S.S.-iștii au încercat brusc să instaureze o atmosferă de blîndețe, poate pentru a se salva. Iată de ce, la apropierea americanilor, Schacht a fost dus împreună cu alți deținuți mai întîi la Dachau, apoi, mai departe, în Austria. În timpul unei escale la Prager Wildsee, el a fost eliberat de Armata 9, împreună cu o serie de alți deținuți și „prizonieri de elită" ai lui Hitler: conducătorul socialiștilor francezi, Léon Blum, ultimul cancelar federal al Austriei, Kurt von Schuschnigg, pastorul Martin Niemöller, industriașul Fritz Thyssen, regentul ungar înlăturat de la putere, Miklós Horthy, nepotul lui Molotov, Aleksei Kokoșin, generalii Franz Halder și Alexander von Falkenhausen, prinții Philipp de Hessa și Friedrich-Leopold de Prusia, căpitanul Peter Churchill, un văr al premierului britanic, francezii Edouard Daladier, Paul Reynaud, Maurice Gamelin și mulți alții.

„De ce v-a închis Hitler?", întreabă americanul pe Schacht. „Habar n-am", răspunde bancherul. De fapt el n-are habar nici de ce nu este eliberat acum, de ce rămîne mai departe sub arest. Altfel este tratat bine: primește o masă excelentă și chiar are voie să se plimbe nesupravegheat la Prager Wildsee. Apoi este din nou ridicat și dus la Anacapri. În cele din urmă, după mai multe transporturi, Hjalmar Schacht, geniul financiar cu guler tare ca pe vremea bunicii, ajunge în lagărul supraaglomerat de la Aversa, lîngă Neapole. La capătul drumului său, se află, deocamdată, închisoarea de la Nürnberg.

... și Keitel — la Berlin, în prezența delegației sovietice

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 6/1980; 1/1980.

După arestare, Dönitz, flancat de ministrul Speer și de generalul Jodl

În acest timp, în Germania, valul arestărilor cuprinde în tumultul său alte mii de oameni. Nu trece zi aproape fără ca un alt viitor acuzat la Nürnberg să nu cadă în plasă. Pe 6 mai, francezii arestează în zona lor de ocupație pe fostul „protector" al Boemiei și Moraviei, baronul Konstantin von Neurath. Cinci zile mai tîrziu, este arestat la Berlin succesorul lui Schacht, ministrul economiei Reichului, Walter Funk. La 15 mai, trupele americane îl prind în Austria pe Ernst Kaltenbrunner, șeful temutului Birou central al Siguranței Reichului. În schimb, în ciuda tuturor investigațiilor, superiorul său, S.S.-Führerul Heinrich Himmler, nu poate fi găsit. Parcă l-ar fi înghițit pămîntul.

Armata canadiană oprește o vedetă torpiloare germană. La bordul ei se află Arthur Seyss-Inquart, în acel moment încă „comisar al Reichului pentru Olanda ocupată". „A fost arestat calul troian al naziștilor", scrie un important cotidian american, cîteva zile mai tîrziu, cu privire la captura canadienilor. Ziarul amintește pe larg cititorilor săi că, în 1938, Seyss-Inquart, lider al național-socialiștilor vienezi, a contribuit substanțial la intrarea lui Hitler în Austria. La 3 mai, Karl Dönitz îi chemase la Flensburg pe toți conducătorii civili și militari ai zonelor încă ocupate, și anume Boemia, Olanda, Danemarca și Norvegia, pentru a-i instrui în vederea capitulării rapide, fără vărsare de sînge. Vremea proastă l-a reținut pe Seyss-Inquart la Flensburg mai mult decît prevăzuse. La 7 mai, cînd a vrut să se întoarcă, în sfîrșit, în Olanda, unica posibili-

tate rămînea drumul pe mare. Așa îl prind canadienii. Seyss-Inquart ajunge în Olanda, dar ca prizonier. În apropierea castelului în care și-a avut odinioară reședința de comisar al Reichului, i se amenajează o nouă locuință, într-un cort instalat pe un teren de fotbal părăsit, între bălțoace.

Vînătoarea de naziști continuă. Englezii pun sub arest la domiciliu pe Gustav Krupp von Bohlen und Halbach, șeful celui mai mare concern de armament german. Industriașul — slăbit de bătrînețe (are peste 75 ani) — trebuie să-și părăsească vechea locuință feudală și să se mulțumească cu casa grădinarului de pe domeniul seniorial. Aici se va hotărî în curînd dacă starea sănătății îi permite sau nu să compară la Nürnberg. Arestarea împuternicitului general pentru problemele forței de muncă, Fritz Sauckel, aproape că se pierde în vălmășagul de știri al acelor zile.

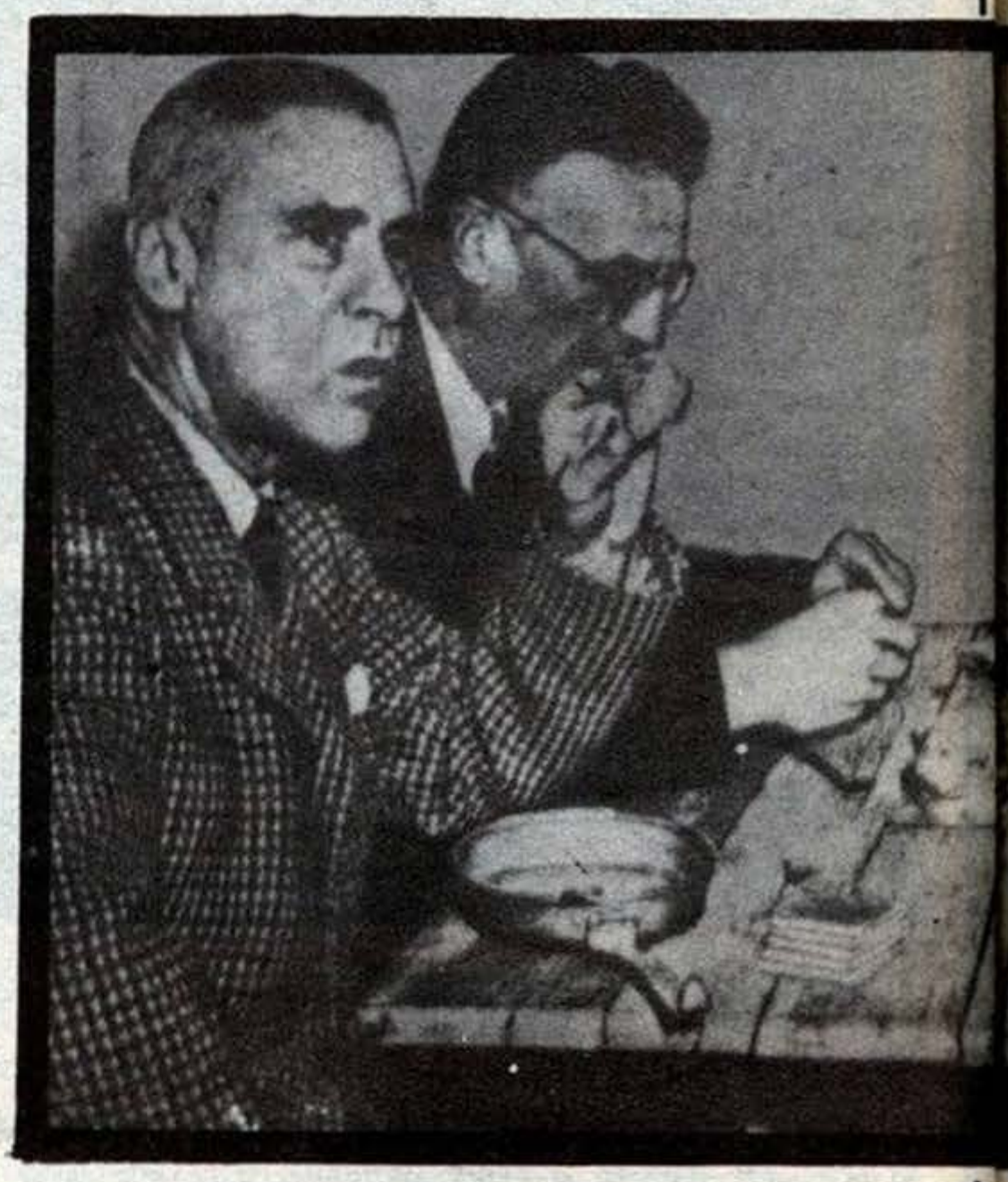

Patru acuzați la Nürnberg, stînd la masă. Frick, Seyss-Inquart, Streicher, von Neurath

Artistul se dă de gol

O nouă știre senzațională pe primele pagini ale ziarelor străine: arestarea dr. Ley! „Prinderea lui Ley este mai importantă decît cea a lui Göring — scrie, în legătură cu aceasta, *New York Times* —, căci Ley este omul care se afla în spatele Werwolfului". Werwolful, mișcarea germană de partizani, născută moartă, este în continuare supraapreciată. La fel — importanța lui Ley. Comandantul Frontului german al muncii nu mai era de mult atît de influent pe cît se credea peste hotare. Ley căzuse în patima beției și a luxului.

Baia sa, placată cu faianță neagră, avea robinete de aur. La autopsie, medicii i-au descoperit o gravă boală psihică. Discursurile lui erau primitive, confuze, rostite adesea cu greutate, gîngăvit. Odată, la o manifestație de masă, el a strigat cu mintea înceţoşată de alcool: „Fiihrerul meu, vă raportez: a sosit luna mai!"

Acum dr. Robert Ley încearcă să se ascundă în Alpii bavarezi. Îşi alege drept vizuină o cabană de munte, la sud de Berchtesgaden. Dar localnicii îi înştiinţează pe americani. Pe 16 mai, soldaţi din Divizia 101 aeropurtată pornesc la drum. Pătrund în cabană, ţinînd în mîini pistoale cu piedica ridicată. În întunericul dinăuntru un om stă ghemuit pe marginea unui pat. Îi priveşte pe intruşi cu ochi arzători. Maxilarul inferior îi atîrnă moale. O barbă nerasă de patru zile îi inundă faţa. Trupul i se scutură sub un tremur nervos. „*Are you Doctor Ley?*" Ley se ridică şi scu-

tură violent din cap. „M-mă c-confundaţi, bîiguie el. Eu mă nu-numesc dr. Ernst D-Distelmeyer". „O.K.!, aprobă americanul, făcînd un semn cu capul. Veniţi cu mine".

Comandantul Frontului german al muncii nu opune rezistenţă. Poartă o pijama albastră, peste care îşi aruncă o pelerină cenuşie din loden, încalţă nişte ghete maro, cu tălpi groase, şi îşi pune pe cap o pălărie verde tiroleză. În această costumaţie, îl ia în primire, la scurt timp după aceea, comandamentul diviziei din Berchtesgaden. Acolo i se face mai întîi o temeinică percheziţie, în căutare de fiole cu otravă şi lame de ras, apoi i se ia interogatoriul. „Nu sînteţi dr. Ley?" „N-nu. Iată a-actele mele". Sînt pe numele dr. Ernst Distelmeyer. Ofiţerul care îl interoghează îi pune în faţă cîteva fotografii ale lui Ley. „N-nu sînt eu", insistă Ley. „Am să vă spun ceva — îl asaltează americanul, vorbind o germană fără accent străin — ceva care o să vă uluiască. Fac parte din Serviciul secret şi misiunea mea în ultimii trei ani a constat exclusiv în supravegherea lui Robert Ley. Vă cunosc perfect". Ley păleşte şi mai tare. Apoi şopteşte: „Vă înşelaţi". „Bine", spune ofiţerul. Face semn unui soldat. Acesta iese şi se întoarce imediat, însoţit de un bătrîn. Este Franz Xaver Schwarz, în vîrstă de 80 ani, pînă mai ieri puternicul administrator al trezoreriei naziste, internat acum de americani (va muri în 1947, în lagărul de la Regensburg în Bavaria).

Schwarz nu ştie pentru ce a fost adus. Văzîndu-l pe prizonier, nu-şi ascunde consternarea. „Domnule doctor Ley! strigă el plin de compătimire. Ce faceţi aici?" Apoi îşi dă seama de greşala făcută şi priveşte neajutorat de la Ley la american, care zîmbeşte. „Ei — se întoarce ofiţerul spre Ley — vă mai numiţi Distelmeyer?" Comandantul Frontului muncii nu răspunde. Capul îi cade în piept. La un semn al superiorului său, soldatul american aduce în cameră un al doilea martor. Este Franz Schwarz, fiul trezorierului. „Îl cunoaşteţi pe acest om?" — este întrebat acesta. „Este dr. Robert Ley", spune Schwarz-junior fără înconjur. Intrînd, a intuit dintr-o privire situaţia şi ştie că nu are nici un rost să o salveze. „Ce mai spuneţi acum?", întreabă liniştit americanul. „Aţi cîştigat", răspunde Ley. Nu mai ridică capul din piept. În această atitudine, o porneşte greoi spre jeep. Locotenentul Walter Rice duce prizonierul la închisoarea din Salzburg.

Urmările a şase ani de război pentru poporul german

„Noi, naţional-socialiştii, vom merge mai departe", spune acolo Ley, la primul interogatoriu. A depăşit şocul arestării şi acum pozează în credincios al lui Hitler. Cel puţin vrea să dea această impresie. „Soarta mea nu prezintă nici o importanţă, continuă el (nu se mai bîlbîie, pentru că nu mai este agitat). Viaţa nu mai înseamnă nimic pentru mine. Puteţi să mă împuşcaţi pe loc. Nu mă impresionează".

Arestarea lui Ley trece pe planul al doilea, din cauza unei alte veşti, venite de la Cartierul general al Armatei 2 britanice, din zona germană de nord. Acolo încă mai este căutat intens S.S.-Führerul Himmler. În locul lui, urmăritorii dau de o altă căpetenie a partidului, ideologul naţional-socialist, Alfred Rosenberg, aflat de cîtva timp la Flensburg. A sperat, probabil, să găsească aici un nou cîmp de acţiune şi să se bucure de o oarecare protecţie din partea aliaţilor. Dar Dönitz a renunţat la colaborarea sa şi i-a dat de înţeles că ar trebui să se predea de bună voie englezilor. Rosenberg nu i-a urmat sfatul sau n-a putut să-l urmeze. O luxaţie a gleznei, cu care s-a ales fiind beat, a doua zi după convorbire, l-a imobilizat la pat. Aşa se face că a ajuns la Şcoala de marină de război de la Flensburg-Mürwik, care servea în această perioadă drept spital.

La 19 mai, tancuri şi infanterişti înconjură clădirea. Britanicii au ordin să scotocească spitalul în căutarea lui Heinrich Himmler. Nu-l găsesc, dar se consolează descoperindu-l cel puţin pe Rosenberg, pe care îl şi ridică. În noiembrie, filozoful partidului va sta pe banca acuzaţilor de la Nürnberg alături de ceilalţi criminali. Nu din cauza ideologiei pe care a răspîndit-o, ci a postului său de ministru al Reichului pentru teritoriile ocupate în Est.

După intermezzoul de la Flensburg, sudul Bavariei va deveni din nou scena marii vînători.

La 23 mai 1945, un jeep cu patru americani rulează în direcţia Berchtesgaden. Pasagerii fac parte din Divizia 101 aeropurtată. Maiorul Henry Blitt stă ghemuit pe bancheta din spate, priveşte peisajul şi se gîndeşte ce frumos ar fi să te plimbi pe aici în concediu... În portul lor local, muntenii au un aspect paşnic şi pitoresc. Păcat că toţi sînt nazişti cugetă, poate, Blitt. Iată, de pildă, pe bătrînul de pe terasa casei pe lîngă care tocmai trece jeepul. Stă la soare, cu faţa încadrată de o barbă albă. Lîngă el — un şevalet. Pe păşunea din apropiere răsună tălăngile vacilor.

Brusc, maiorul Blitt simte nevoia irezistibilă să bea un pahar cu lapte, lapte adevărat, cald, nu produsul steril pasteurizat, venit în pungi de carton de la New York. Ordonă şoferului să oprească. Americanii intră în casa ţărănească. Maiorul îşi primeşte laptele. Vorbeşte idiş, căci îi este limbă maternă, dar cu ea se descurcă bine în Germania. Aşa începe o discuţie cu bătrînul bărbos. „Cum merge, papa" „Bine, bine", răspunde acesta. „Eşti ţăran de pe-aici?" „Nu, spune bărbosul, doar locuiesc aici. Sînt artist, înţelegeţi, pictor..." „Ce părere ai despre nazişti?", întreabă Blitt rîzînd. Bătrînul face un semn cu mîna. „Nu mă pricep. Eu sînt artist, nu m-am ocupat niciodată de politică". „Dar semeni cu Julius Streicher", se amuză Blitt.

Ceva la omul acesta i-a amintit de mandatul de arestare al lui Streicher. Acum glumeşte. Dar bătrînul face ochii mari, iar pe faţă i se citesc uluirea şi groaza. Apoi întreabă cu voce slabă: „De unde mă ştiţi?" O pură întîmplare. Streicher ia în serios gluma maiorului şi se trezeşte demascat. Henry Blitt pricepe imediat. „Eu mă numesc Sailer", îi aruncă repede Streicher. Crede că îşi mai poate corecta greşeala. Dar este prea tîrziu. Maiorul dă ordinele necesare însoţitorilor săi. „Eşti arestat", îi spune lui Streicher. Pictorul ia o mutră întunecată. Din poza lui de artist nevinovat n-a mai rămas nimic. Dintr-o dată, pare mult mai bătrîn decît la cei 59 ani ai săi. Barba ciufulită şi părul nepieptănat, cămaşa fără guler, cu dungi albastre, şi pantalonii mototoliţi îi dau un aer neîngrijit. „Aş vrea doar să-mi pun alţi pantofi", îi spune lui Blitt. În ochii lui neliniştiţi lucreşte ura. „Poftim", îi răspunde maiorul.

Streicher se aşază într-un fotoliu. O femeie tînără, atrăgătoare, într-o rochie tiroleză mulată pe corp, îngenunchează în faţa lui, îi scoate ghetele, îi pune pantofii, îi leagă cu grijă şireturile. A auzit totul, dar nu scoate o vorbă. Cînd americanii îl iau pe Streicher, femeia rămîne în uşă. Nimeni nu ştie cum o cheamă.

Căpitanul Hugh Robertson şi soldatul How Howard Huntley îl flanchează pe prizonier. Maiorul Blitt se urcă lîngă şofer. Maşina porneşte în direcţia Berchtesgaden. Un corespondent american e de faţă la sosirea lui Streicher la comandamentul diviziei. „Julius Streicher, transmite acesta ziarului său, editorul cotidianului instigator antisemit *Der Stürmer*, cel mai mare duşman cunoscut vreodată al evreilor, a fost descoperit şi luat prizonier de un evreu".

Comisia de la Londra pentru cercetarea crimelor de război poate publica acum un bilanţ preliminar al marii vînători. Se dă de ştire că majoritatea conducătorilor nazişti a fost arestată. Mai lipsesc doi şi, după părerea aliaţilor, tocmai ei sînt cei mai importanţi: fostul ministru de externe al Reichului, Joachim von Ribbentrop, şi S.S.-Führerul Heinrich Himmler. Poliţia secretă mai cerne încă o dată, printr-o sită deasă, întreaga Germanie.

ŢARA CUCERITĂ DE SUB UNDA AMARĂ A MĂRII

După o vizită făcută în Olanda, Nicolae Iorga scria, în 1936, definind această ţară ca pe „o prelungire a continentului european în mare, prelungire topită în mare... şi recîştigată de la mare". Cuvinte care tălmăcesc cum nu se poate mai bine epopeea luptei poporului olandez cu stihiile Mării Nordului, din valurile căreia a cucerit şi a redat agriculturii aproape 40 la sută din teritoriul ţării. Harnici şi perseverenţi pînă la tenacitate, olandezii — marinari destoinici, agricultori, meseriaşi şi neguţători pricepuţi — au creat de-a lungul secolelor o civilizaţie şi o cultură dintre cele mai notabile. În paginile care urmează inserăm pentru cititorii Magazinului istoric **cîteva fragmente din istoria luptei pentru eliberare de sub dominaţia spaniolă şi a epocii următoare, cunoscută sub numele de „secolul de aur" al Ţărilor de Jos. Extrasele sînt preluate din monografia** Le Royaume des Pays-Bas, **publicată la Haga în 1971. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei** Magazin istoric.

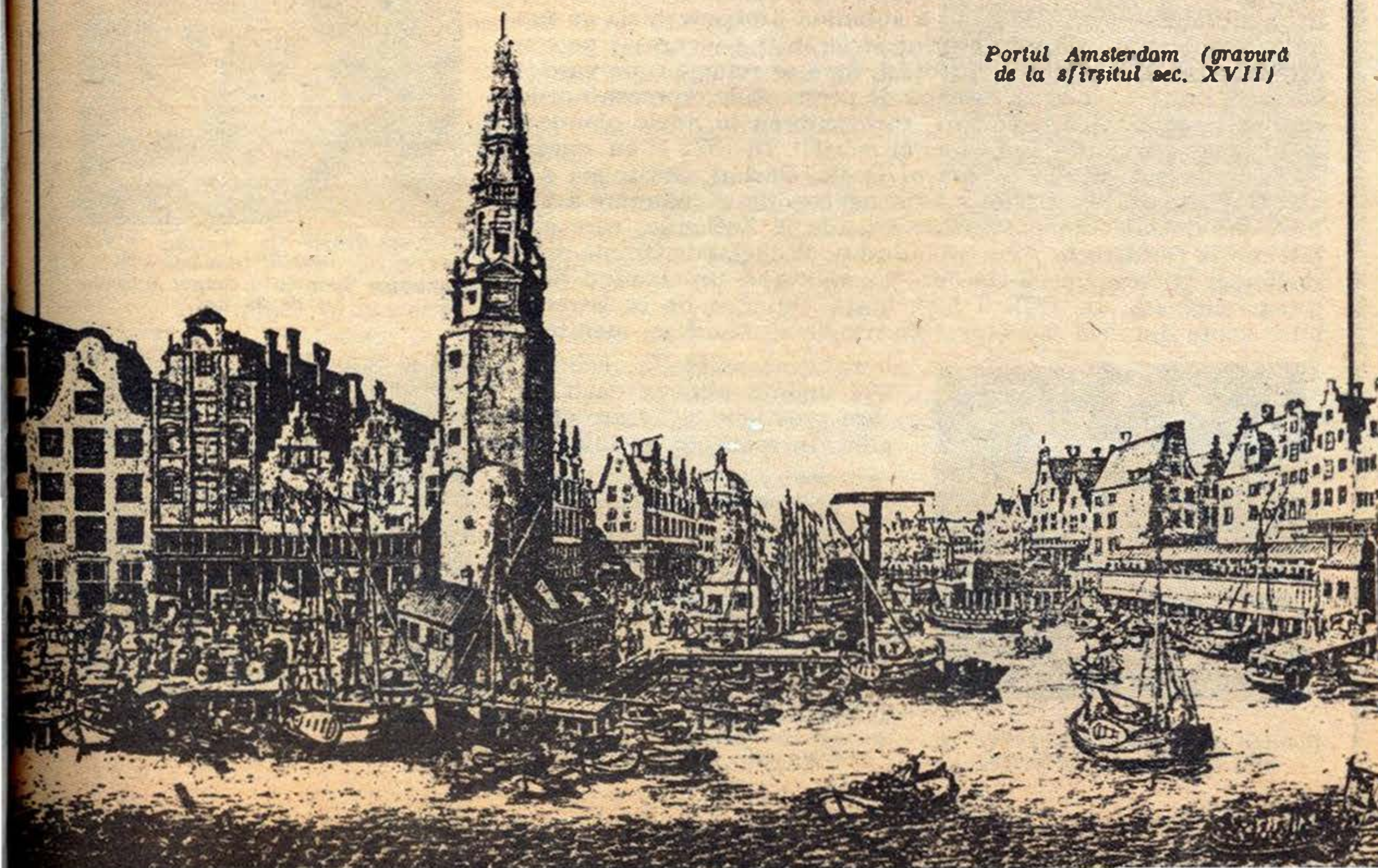

Portul Amsterdam (gravură de la sfîrşitul sec. XVII)

În timpul domniei lui Filip cel Frumos[1], dar cu deosebire în vremea îndelungatei domnii a lui Carol Quintul[2], Renașterea a atins apogeul în Europa. Erasmus[3] și-a publicat *Enchiridion militis christiani* (Manualul bunului creștin), lucrare de referință, consemnînd ascensiunea și perspectivele unei noi concepții filozofice — independența față de dogmele bisericii catolice — fără a fi totuși prin aceasta opusă religiei. Noua concepție s-a răspîndit rapid, declanșînd pînă și în sînul teologilor lupta împotriva concepțiilor religioase tradiționale. Dar de îndată ce autoritatea bisericii a fost fățiș contestată, împăratul a intervenit în sprijinul ei: au fost arși cîțiva eretici, s-au promulgat edicte severe.

Erasm din Rotterdam (c. 1466-1536) celebru umanist renascentist, ale cărui scrieri au deschis drum Reformei și care a fost în strînse legături cu filozoful transilvănean Nicolae Olahus

Succesorul său, Filip II (1556-1598), crescut și educat în Spania, cel mai mare dintre statele Imperiului romano-german, se formase în spiritul unei biserici atotputernice. O incompatibilitate fundamentală de natură spirituală îl izola de Țările de Jos[4], aflate în componența Spaniei, și care, în ochii săi, constituiau un stat în stat; în plus, această zonă se afla în plină efervescență spirituală.

Wilhelm I, Tăciurnul (1533-1584), unul din conducătorii revoluției burgheze din Țările de Jos împotriva dominației spaniole

Aplicarea riguroasă a edictelor religioase l-a incitat pe tînărul prinț Wilhelm de Orania să-i ceară lui Filip mai multă moderație. Prințul aparținea familiei conților de Nassau; unul dintre strămoșii săi purtase coroana Imperiului romano-german, alții dobîndiseră proprietăți întinse în Țările de Jos; el însuși moștenise principatul de Orania, aflat în acea zonă. Atitudinea adoptată față de Coroană i-a atras simpatia opiniei publice dar a trezit neîncrederea lui Filip.

Drept răspuns, acesta a repartizat în garnizoanele Țărilor de Jos trupele sale de elită. Iar cînd în fruntea lor regele l-a numit pe ducele de Alba[5], prințul de Orania nu s-a îndoit o clipă asupra semnificației persoanei alese. Pentru Țările de Jos, vremurile se arătau a fi complicate. Prințul conta însă pe sprijinul protestanților francezi. Calvin, conducătorul lor spiritual, avea discipoli și în Țările de Jos. Minoritatea aceasta activă trebuia să constituie forța de șoc a revoltei împotriva Spaniei.

Cînd ducele de Alba a preconizat instituirea unui sistem fiscal național, orașele în care calvinismul devenise preponderent au protestat împotriva acestor măsuri funeste pentru comerțul lor în plină înflorire. Prințul de Orania a instituit, în noua situație, o modalitate de a submina atotputernicia suzeranului spaniol; în calitate de prinț suveran, i-a încurajat pe concetățenii săi îndrăzneți și intrepizi, care se refugiau pe vase — adeseori furate — pentru a scăpa de persecuțiile reprezentanților regelui Spaniei. Acești corsari, care activau în apele olandeze, au căpătat denumirea de „calici ai mării"[6]. În 1572 ei au cucerit — în numele prințului — orașul Brille. Curînd, acestuia i s-au alăturat alte orașe; ulterior a avut loc cea dintîi adunare a Statelor provinciale din provinciile Olanda și Zeelanda, care s-au întrunit la Dordtrecht recunoscîndu-l pe Wilhelm de Orania drept stathuder (guvernator și conducător militar) și proclamînd libertatea religioasă. În 1579 a luat ființă Uniunea de la Utrecht, între șapte din cele șaptesprezece provincii olandeze, menită să le mențină unite „în vecii vecilor, ca și cum ele n-ar constitui de aici înainte altceva decît un teritoriu indivizibil". Totuși, fiecare provincie și fiecare oraș și-au menținut, neștirbite, privilegiile. În realitate, se înfăptuise o alianță militară care, mai tîr-

Frederic-Henric de Nassau (1584-1647), stathuder al Olandei, a luptat împotriva Spaniei în timpul Războiului de 30 ani

Cristian Huygens (1629-1695) renumit fizician și astronom

---

[1] Arhiduce de Austria, rege al Castiliei și prinț al Țărilor de Jos (1478-1506).

[2] Rege al Spaniei (1516-1556) și împărat al Imperiului romano-german (1519-1556). În timpul domniei sale Țările de Jos sînt încorporate la Spania.

[3] *Magazin istoric*, nr. 1/1968.

[4] Denumirea purtată în evul mediu de ținuturile situate pe cursul inferior al Rinului, pe Meusa, Escaut și litoralul Mării Nordului. Unele din posesiunile feudale de pe aceste teritorii (Flandra, Artois și altele din vest) făceau parte din regatul francez; altele (Olanda, Brabant și restul regiunilor din vest) — din Imperiul romano-german. La mijlocul sec. XV, Țările de Jos au ajuns sub stăpînirea ducilor Burgundiei. În 1477, ele au trecut în posesia Casei de Habsburg și, prin aceasta, în 1516, au fost anexate de Spania.

[5-6] *Magazin istoric*, nr. 4/1978; 8-9/1975.

ziu, avea să devină pivotul unității naționale. Exercitarea suveranității revenea Statelor generale; stathuderul devenea, în fapt, șeful noului stat.

În 1580, Filip a hotărît punerea prințului de Orania în afara legii. Drept răspuns, acesta a publicat *Apologia*, pe care a adresat-o Statelor generale, precum și tuturor curților europene. Ca urmare, Statele generale au încetat, în 1581, să-l mai recunoască pe Filip II drept suzeran, s-au declarat independente și au pregătit încredințarea drepturilor suverane prințului de Orania. În 1584 însă „părintele patriei" a fost asasinat de un ucigaș năimit de regele Spaniei.

Simon Stevin (1548-1620), matematician și inginer flamand, celebru prin lucrările sale despre hidrostatică și fracțiile zecimale

Savanți, negustori și corsari

În întreagă această perioadă tulbure, olandezii au continuat să desfășoare un comerț intens cu Peninsula Iberică, în ciuda opreliștilor impuse de autoritățile spaniole. Mai mult, tot Olanda a profitat de pe urma căderii Anversului, în 1585, în mîinile spaniolilor, deoarece numeroși negustori, meseriași, artiști și savanți s-au refugiat în provinciile nordice, care constituiau Uniunea de la Utrecht, aducîndu-și contribuția la întărirea Provinciilor Unite în lupta acestora împotriva monarhului spaniol. În 1609, Spania a fost silită să recunoască independența Republicii Provinciilor Unite.

Willebrord Snellius (1580 sau 1591-1626), cunoscut savant căruia i se atribuie descoperirea legilor refracției

Comerțul a intrat pe mîinile unor negustori intrepizi, hotărîți să-și apere cu curaj interesele. Ei și-au lărgit necontenit aria activității. De Moucheron a inaugurat, în 1577, ruta Mării Albe și a înființat, în 1584, o factorie la Arhanghelsk. Numai în cîțiva ani, Rusia nordică a devenit pentru comerțul olandez un debușeu vrednic de interes.

La sfîrșitul sec. XVI a căpătat amploare și ruta către sud: numărul marinarilor care deserveau vasele ce navigau spre Peninsula Iberică este apreciat între 25 000-30 000. Către 1590, navele comerciale au ajuns să străbată Mediterana. Unii dintre corăbierii olandezi, adăpostiți în locurile prielnice oferite de țărmurile Africii de Nord, au devenit pirați sau corsari. Dintre ei, Simon de Danser a deținut o asemenea putere încît i-a oferit regelui francez Henric IV (1589-1610), în lupta sa împotriva spaniolilor, o flotă de război alcătuită din 18 vase. Un altul, vestitul Soleiman Reis, pe adevăratul său nume Veenboer, a devenit comandantul flotei turcești, primind titlul de pașă.

Sweelinck (Jan Pieterszoon) (1626-1621), organist și compozitor care a îmbogățit literatura componistică a pianului și a artei vocale

În 1593, portul Enkhuizen armează o navă cu un echipaj de 25 oameni. Nouă luni mai tîrziu, această navă a revenit de pe coastele de vest ale Africii cu o încărcătură alcătuită din aur, boabe de piper și colți de elefant. Așa a început comerțul atît de prosper desfășurat pe litoralul Guineei.

Tot la Enkhuizen, pe atunci unul din porturile cele mai active ale golfului Zuiderzee, și-a început activitatea și legendarul Dirk Plomp, denumit și Dirk China. Jurnalul său de bord e bogat în consemnări importante despre insulele Indoneziei. Din același oraș a ridicat ancora, în 1598, Lucas Jansz Wagenaar pentru a conduce prima expediție olandeză și prin strîmtoarea Magellan. La Enkhuizen au trăit în acea vreme și Paludanus, unul din cei mai mari savanți ai republicii, precum și Jan Huyghen van Linschoten, care slujise ani îndelungați în India, în serviciul Portugaliei și acumulase informații de primă importanță pentru navigația comercială.

Michiel de Ruyter (1607-1676), amiral, unul dintre creatorii flotei de război olandeze

Alți doi corăbieri, Houtman și de Keyser, s-au reîntors în 1597 din Indii, la căpătul unei expediții, al cărei traseu urmase ruta indicată de Paludanus. De îndată, numeroase bastimente armate de mici companii, s-au lansat în cucerirea comorilor Orientului Îndepărtat. Meritul deosebit în unificarea acestor companii într-una singură — „Compania Indiilor Orientale"[1] — i-a revenit lui Van Oldenbarnevelt. În 1602 ea a dobîndit din partea Statelor generale monopolul comerțului la răsărit de Capul Bunei Speranțe.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2-3/1978.

Oamenii „deprinşi să lupte cu elementele nu s-au supus nici domnilor, nici regilor. Au fost loviţi şi de oameni, însă s-au eliberat ca şi de ape... Deşi patria lor e măsurată aşa de tare şi geometrizată, cu ape drepte şi numărate, cu copaci trecuţi în catastife ca şi vitele, deşi totul este inventariat de la casă pînă la cel din urmă fir de papură [ei] şi-au propus ca scop s-o descopere..., căci ţara lor e a lor într-o măsură mai mare decît alte ţări sînt ale altora. Două părţi din cinci au creat-o ei singuri din glod. Înaintea popoarelor europene, pe pămînturile pe care se află ele astăzi statornicite, au fost odinioară alte neamuri, — şi înaintea acestora altele. S-au perindat unde cresc uşor holde şi fructe pentru ei şi păşuni pentru vitele lor. S-au zugrumat unele pe altele pentru stăpînirea pămîntului aceluia. Pe cînd înaintea olandezilor, aici n-au stătut decît peştii şi dihăniile mării. Şi grîul pe care l-au scos din nomol, l-au sămănat ş-a fost cel dintîi grîu aici. Şi pomii pe care i-au plantat, şi florile pe care le-au răsădit au fost cele dintîi flori şi cei dintîi pomi. Şi tot ce se află pe acest pămînt e munca lor... Pentru libertate [poporul olandez] a luptat veacuri. A purtat armele împotriva multor regi şi sîngele i s-a amestecat cu apa ţării".

M. SADOVEANU,

Olanda, note de călătorie,
Bucureşti, 1926

Beneficiile comerciale au stimulat în Olanda lupta angajată împotriva mării încă din 950, cînd au fost construite primele diguri. Au fost construite morile care pompau apa de pe polderе[1] şi o trimeteau în canale.

Începînd din sec. XVI, efigia peisajului olandez a devenit moara de vînt: ea a permis desecarea lacurilor şi a furnizat terenurile fertile pentru culturi cerealiere şi creşterea vitelor. În întreaga lume s-a răspîndit faima inginerilor hidrologi olandezi: celebrul Leeghwater şi-a desfăşurat activitatea de-a lungul întregii coaste atlantice, de la Bordeaux pînă la gurile rîului Ems; un altul, Vermuyden, a lucrat, mai ales în Anglia. De Witt, Van der Pellen, Meyer şi mulţi alţi specialişti au colaborat la renumitul proiect de asanare a Mlaştinilor Pontine (la sud de Roma).

Nimic nu a mai putut opri dezvoltarea impetuoasă, prosperitatea comerţului. Statele generale au promulgat în 1614 un edict, prin care acordau un monopol comercial pentru patru ani aceluia care „descoperă noi strîmtori, porturi, ţări sau pieţe". Olandezii, care către jumătatea sec. XVII, sub conducerea amiralilor Tromp şi De Ruyter, au creat o puternică flotă militară, s-au avîntat pe numeroase căi maritime întemeind, printre altele şi Noul Amsterdam, mai tîrziu cucerit de englezi şi rebotezat New York. Comerţul întreprins pe coastele Africii Occidentale a dobîndit o importanţă de prim rang.

Pentru a conchide, să nu uităm „Compania Indiilor Occidentale"[2] cea care s-a străduit să lovească pe duşmanii republicii chiar în posesiunile lor coloniale. Ea n-a fost niciodată atît de importantă ca sora ei, „Compania Indiilor Orientale", deşi a acţionat pe coastele celor două Americi şi ale Africii Occidentale. Istoria acestei companii, în timpurile comerţului cu sclavi, a înscris multe pagini sumbre. Într-un singur an, de la 1624-1625, au fost armate 80 vase, dotate cu 1 500 tunuri, care transportau sclavi, şi se încrucişau în largul Atlanticului.

Secolul de aur al ştiinţelor şi artelor

Răstimpul în care Frederic Henric (1625-1647) şi-a exercitat mandatul de stathuder a intrat în istoria Ţărilor de Jos sub denumirea „secolului de aur". Primul loc în creaţia muzicală din acea vreme l-a ocupat Jan Sweelinck, tehnica sa componistică resimţindu-se pînă la Bach. Reputaţia sa incontestabilă de pedagog i-a adus numeroşi elevi din ţările protestante ale Europei Occidentale; în Germania a fost supranumit „maestrul organiştilor germani". Joost van den Vondel s-a bucurat de renumele celui mai mare poet al acestei epoci. Pamfletele sale surprind, încă, prin ascuţimea limbajului, chiar şi pe cititorul contemporan. Universitatea din Leiden, centru spiritual al calvinismului din provinciile nordice, a numărat curînd, printre membrii corpului didactic somităţi de talie internaţională. Acolo s-au format oameni de ştiinţă de talia unui Grotius, „părintele dreptului internaţional", sau Snellius, profesor de fizică şi matematici.

Ştiinţa s-a dezvoltat şi în afara Universităţii. De pildă, medicul savant Paludanus, a cărui colecţie ştiinţifică se bucura de un renume universal, practica la Enkhuizen. Matematicianul Simon Stevin, un prieten credincios al stathuderului Maurits de Nassau, şi-a pus cunoştinţele în slujba armatei. Printre ceilalţi oameni de ştiinţă s-au numărat şi geografi celebri — van Linsochosten, Lemaire şi Plancius, „tatăl geografiei olandeze", care au stimulat, prin lucrările lor, îndrăzneţele călătorii pe mările şi oceanele globului.

S-a dezvoltat, totodată, studiul limbilor străine, corolarul firesc al expansiunii maritime. Erasmus a publicat în 1516, traducerea în limba greacă a *Noului Testament*, ceea ce a înlesnit

(Continuare în p. 55)

[1] Porţiuni de teren smulse mării prin îndiguire şi drenare.
[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1978.

MICROISTORIE

DE LA HIPOCRAT LA DOCTORUL DAVILA

IOAN DRAGOMIRESCU

De cînd sînt folosite medicamentele? Cele mai vechi documente care aduc informaţii în această privinţă provenind de la sumerieni datează de acum aproximativ 6 000 ani. Astfel de ştiri găsim şi în lucrarea chineză Pentsao, **precum şi în cuprinsul unor tăbliţe de lut babiloniene şi asiriene, vechi de circa 4 500 ani, mai apoi în operele indiene** Rigveda **şi** Atharvaveda, **precum şi în papirusuri egiptene. Din mileniul I î.e.n. ne-au parvenit numeroase liste de leacuri inserate în opera persană** Zend Avesta, **a cărei primă parte era consacrată medicinei. În aceste epoci, tratamentul bolnavilor era dominat de elementul religios, incantaţia magică urmărind să alunge demonul despre care se credea că produce maladia. Scrierile citate enumeră şi diverse forme de leacuri utilizate: infuzii, pilule, unguente etc. preparate din plante, produse animale şi minerale.**

În perioada de început a Greciei antice, vindecarea bolilor consta într-un amalgam de rugăciuni şi remedii medicale. În operele homerice sînt citate, ca leacuri, diferite plante. Mai tîrziu, diferitele şcoli filozofice s-au ocupat şi de problemele medicinei. Dar cel care a acumulat observaţiile şi metodele folosite de preoţi şi de medicina populară, grupîndu-le, analizîndu-le şi încercînd să dea terapeuticii o fundamentare ştiinţifică, a fost celebrul Hipocrat din Cos (c. 460-375 î.e.n.), supranumit părintele medicinei.

Şcoala din Alexandria (sec. IV-III î.e.n.), din Egiptul elenistic, a marcat începutul separării terapeuticii în medicină generală, chirurgie şi farmaceutică. În această perioadă au fost scrise primele cărţi despre prepararea medicamentelor.

Dintre romani, Pliniu cel Bătrîn (24-79 e.n.), în Istoria naturală **— o sinteză a cunoştinţelor epocii — a dedicat cîteva volume tratamentului bolilor. Printre leacurile prescrise: saliva unui om care postea — ca antidot împotriva muşcăturii de şarpe; smocuri de păr de om, îmbibate în oţet, contra muşcăturii de cîine; cenuşa de corn de cerb împotriva bolilor de ochi. Pedanios Dioscoride (sec. I e.n.) a scris o carte de medicină, care a servit ca lucrare de referinţă pînă în epoca Renaşterii. Bazele studiului anatomiei umane, studierea şi clasificarea medicamentelor cunoscute pînă în vremea sa au fost opera medicului Galenus (130-210 e.n.), părintele farmaccuticei. De la el şi-au luat numele preparatele galenice, substanţe farmaceutice ce servesc la pregătirea reţetelor medicale: tincturi, pomezi, coliruri etc.**

În antichitate, doctorii şi-au preparat şi au aplicat singuri medicamentele. Deşi Hipocrat descrie un laborator farmaceutic, cercetătorii consideră că nu este vorba decît despre cabinetul doctorului, în care acesta şi-ar fi depozitat uncle leacuri. Nici mai tîrziu, în perioada Şcolii din Alexandria, medicina nu s-a separat complet de farmaceutică.

În evul mediu, arabii au creat o vestită şcoală de medicină şi au făcut din farmaccutică o specialitate distinctă. Cei mai cunoscuţi dintre aceşti savanţi au fost Geber (sf. sec. VIII-înc. sec. IX), Sabr-Ebn Sabel, autorul primului îndrumar farmaceutic denumit Krabadin **(850), unde erau enumerate medicamentele în funcţie de organul omenesc la care se aplicau, Ibn-Sina (latinizat, Avicenna) (c. 980-1037) — celebru medic persan care a scris lucrarea** Canonul medicinei **— un tratat despre medicină şi medicamente, Ibn-Roşd (latinizat Averroes) (1126-1198), care în lucrarea tradusă în latineşte cu titlul** Colliget **a făcut istoricul folosirii plantelor medicinale.**

Pornind de la premisa iluzorie că metalele ar fi constituite dintr-un fond preţios şi din adaosuri ca e le-a altera puritatea, alchimiştii au pretins că ar exista o substanţă — piatra filozofală — capabilă să transfo me metalele obişnuite în aur. Medicii arabi, care erau şi alchimişti, făcînd o paralelă cu corpul omenesc, au crezut că trebuie să existe o substanţă similară, care să purifice corpul omenesc de adaosuri — bolile — şi să menţină sănătatea veşnică. Alchimiştii nu şi-au ajuns scopul himeric pe care îl u măreau, dar au descoperit o serie de compuşi chimici (acidul nitric, acidul clorhidric, nitratul de argint) şi au perfecţionat metoda distilării — toate acestea aducînd contribuţii importante în medicină şi farmacie.

Un mare număr de termeni farmaceutici provin din limba arabă: alcool, alambic, julep (poţiune) etc. Medicii şi farmaciştii arabi au introdus o serie de ingrediente noi: camforul, santalul, cînepa, chihlimbarul, precum şi nitratul de argint, sulfaţii de aramă şi fier etc. Încă din sec. XII au funcţionat primele farmacii, unde se p epa au medicamente după o fa macopee oficială. Ele erau supuse supravegherii auto ităţilor, ca e vegheau asupra compoziţiei şi p eţu ilor medicamentelor.

În evul mediu timpuriu, în Europa Occidentală, numai mănăstirile au păstrat o serie de lucrări ale medicinei antice şi au continuat practica terapeutică. Carol cel Mare (728-814), într-una din ordonanţele sale, prescria mănăstirilor ce plante medicinale trebuiau cultivate. În sec. XI şi XII, în Regatul Neapole, la Salerno, a existat un centru laic, denumit *Schola Salernitana*, unde s-a practicat medicina şi au existat farmacii. Din acea epocă există liste de medicamente şi indicaţii pentru folosirea lor. Şcoala a fost transformată în universitate de către Frederic II (1220-1250),

(În p. 53:) *farmacie din sec. XVI*

Paracelsus şi una din reţetele sale

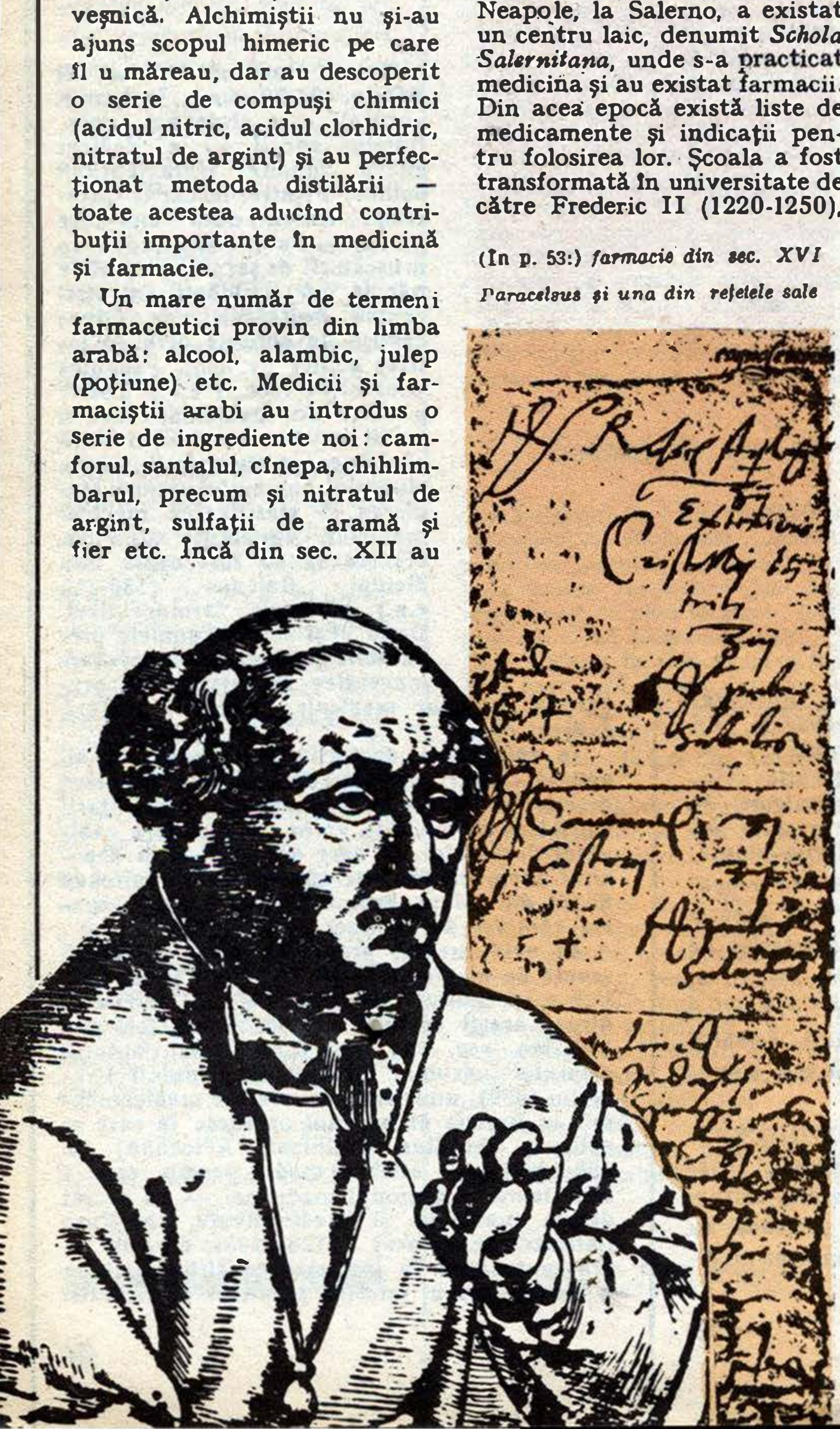

conducătorul Imperiului romano-german. Farmaciştii trebuiau să-şi probeze capacitatea printr-o atestare dată de Facultatea de medicină şi depuneau jurămînt că vor prepara medicamentele după îndrumarul oficial. Ei nu se puteau stabili decît în anumite localităţi şi erau supravegheaţi de doi inspectori pe oraş. Cont avenienţii erau pedepsiţi cu confiscarea bunurilor. Dacă inspectorii se făceau părtaşi la fraudă, erau pedepsiţi cu moartea.

Ideile alchimiştilor arabi au trecut în Europa. În această epocă a dominat concepţia medicului şi alchimistului elveţian Paracelsus (1493-1541), care susţinea că organismul uman este un compus chimic, iar bolile sînt alterări ale acestuia. El a introdus în tratament medicamente preparate din substanţe minerale. Concomitent, s-a dezvoltat studiul noilor plante medicinale aduse din Africa şi America, în urma descoperirilor geografice din sec. XV-XVII. În acest sens, la sfîrşitul sec. XV, a apărut un tratat de farmacologie al lui Saladin d'Asculo, intitulat *Compendium aromatariorum*, iar ulterior, lucrarea *Thesaurus aromatariorum* a farmacistului Paulus Suardo. Au fost preparate medicamente noi, pe bază de chinină, valeriană, beladonă. Pentru obţinerea unei acţiuni mai rapide şi mai eficace, în 1647, s-a încercat, prima dată, introducerea medicamentelor în injecţii intravenoase.

De-a lungul întregului ev mediu, farmaciştii au fost subordonaţi facultăţilor de medicină. În Franţa, ordonanţa lui Carol VIII, din 1496, prevedea controlarea laboratoarelor farmaceutice de către o comisie formată din decanul şi două cadre ale Facultăţii de medicină şi din conducătorul breslei farmaciştilor. Sistemul s-a generalizat apoi în toată Europa. Tutela a dus la dese conflicte între medici şi farmacişti. În această situaţie, în sec. XVII, medicul Guy Pantin (1601-1672) a încercat să-i ruineze pe farmacişti, convingîndu-şi pacienţii să-şi prepare singuri medicamentele după cartea *Le médecin charitable* (Medicul generos), scrisă de el, dar publi-

cată sub alt nume. În fața constrîngerilor, în 1631, farmaciștii s-au supus doctorilor, manifestîndu-și dorința „de a restabili legăturile de prietenie cu medicii, înțelepții noștri părinți și maeștri". Accesul la exercitarea profesiei de farmacist era dificil: învățăcelul trebuia să facă patru ani de ucenicie, după care alți șase ani de asistență pe lîngă un „maestru". Apoi, pentru a primi titlul de farmacist, candidatul, dădea două examene și o lucrare practică constînd în prepararea a cinci medicamente.

Încă din antichitate, farmaciștii au fost concurați în vînzarea medicamentelor de către negustorii de leacuri populare, stabili sau ambulanți, care vindeau, pe lîngă ierburi medicinale, tincturi și parfumuri. Mai tîrziu, în evul mediu, pînă în sec. XVII-XVIII, acestei concurențe i s-a adăugat cea a băcanilor, care comercializau și ingrediente farmaceutice: plante aromate, ierburi, rădăcini, rășini și chiar leacuri mai simple. Pentru a-și comercializa medicamentele, farmaciștii au trebuit să expună public auditoriului proprietățile medicamentelor pe care le preparau pe loc, de față fiind și un medic. Așa a procedat, de pildă, în 1707, la Lyon, cunoscutul botanist și farmacist Christophe de Jussieu. Procedeul este atestat și în Italia, la Veneția și Genova. Abia după 1777, cînd Ludovic XVI a permis crearea primului colegiu al farmaciștilor, aceștia au ieșit de sub tutela medicilor, iar farmaciile au devenit singura sursă autorizată cu aprovizionarea populației cu medicamente. Începuturile chimiei moderne, reprezentate prin Lavoisier (1743-1794) și Lomonosov (1711-1765), au influențat și dezvoltarea farmaceuticii. În perioada care a urmat au apărut specialiști de renume, ce au creat premisele industriei medicamentelor.

(Continuare în numărul viitor)

ȚARA CUCERITĂ DE SUB UNDA AMARĂ A MĂRII

(Urmare din p. 52)

studiul filologic al *Bibliei*. Au fost tălmăcite apoi cărți din alte limbi vechi: ebraica și araba.

Încă din 1617, Universitatea din Leiden a avut o tipografie specializată în limbile străine, a cărei activitate nu s-a întrerupt pînă în ziua de azi. În acea epocă s-au stabilit acolo editori și tipografi de faimă mondială, care au scos cărți și atlase. Se citeau cu asiduitate cărți religioase, dar și descrieri de călătorii fantastice sau autentice, ceea ce printre altele, a înlesnit cunoașterea lumii. În jurul anului 1609, Broer Janszoon, „fost cronicar în armata Excelenței Sale princiare" scotea o gazetă, la Amsterdam, în fiecare vineri.

Universitatea din Leiden, dar și cele din Groningen, Franeker și Harderwijk erau frecventate de studenți străini, cîteodată tot atît de numeroși ca și cei olandezi.

Influența stilului arhitectural olandez s-a resimțit la Riga, Narva și chiar în Suedia, unde și astăzi mai dăinuie locuințe construite pentru negustorii bogați. Amsterdam, înconjurat aidoma unui hemiciclu de canalele demne de admirat, este un exemplu magnific al urbanismului acelor vremuri. Arhitecții care l-au construit sînt Jacob van Campen, Pieter Post, Hendrik de Keyser, Vingboons și numeroși alții. Jacob van Campen a înălțat primăria orașului, devenită ulterior palat regal, unul din giuvaerurile capitalei. Prințul Jan Maurits de Nassau și-a edificat la Haga, după planurile lui Pieter Post, un palat splendid, cunoscut în zilele noastre sub denumirea *Mauritshuis* și care adăpostește una din cele mai strălucite colecții de artă plastică olandeză create în sec. XVII.

După revocarea edictului de la Nantes (1685)[1], numeroși protestanți francezi s-au refugiat în republica olandeză, imprimînd economiei un nou avînt. Industria, deși frînată de existența organizațiilor de breaslă, a început să înlocuiască meșteșugurile. Ea concura chiar și articolele de modă ale industriei franceze, mătasea și catifeaua. Faima industriei olandeze era atît de mare încît țarul Petru cel Mare a considerat nimerit să o cunoască îndeaproape, rămînînd incognito în Olanda o anumită vreme.

Mijlocul sec. XVIII a marcat ivirea unui conflict între oligarhia aflată la putere și popor, care și-a luat drept protector un prinț din Casa Orania-Nassau. Acesta a devenit, începînd din 1747, stathuder al tuturor provinciilor. De atunci înainte această demnitate a devenit ereditară; așa a început să se deseneze unitatea reală a țării.

În românește de
Sergiu STANCIU

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1973.

august 1932

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREŞTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● In 1932 se împlinesc — cum notează presa vremii — „75 ani de la introducerea mărcii [poştale] româneşti", începutul acestei acţiuni făcîndu-se în Moldova. Rememorînd momentul, Dimineaţa, din 19 august, scrie: „Pînă în 1857, poştele române erau exploatate de antreprenorii de diligenţe. Aceştia arendau pe un timp mărginit dreptul de exploatare a serviciilor ce azi sînt atribuite exclusiv statului. Ultimul arendator, Teodor Ghica, renunţă la contractul avut cu statul şi cedează trăsurile şi accesoriile ce formau activul diligenţelor de la Iaşi şi din întreaga ţară, toate trecînd în posesiunea statului. Dregătorii ţării din 1857, influenţaţi de reforma engleză din 1840 (care legiferă că orice scrisoare simplă trimisă în interiorul Englitorei să fie taxată cu 1 penny), au înţeles nevoile timpului şi au răscumpărat contractul de arendă de pe atunci".

Odată cu „monopolul statului asupra trimiterilor poştale", se stabileşte pentru scrisorile interne şi „francar prin mărci poştale, în caz cînd taxele se achită la prezentare, şi fixarea celor ce urmează a se încasa la destinaţie (scrisori porto)". La început taxa respectivă se notează cu mina mărcile poştale apărînd „peste, vreo 6-7 luni mai tîrziu".

Universul consemnează momentul, consacrînd un articol, în numărul său din 23 august, primelor mărci ale Unirii: „După unirea principatelor, timbrele moldoveneşti au circulat cu aceeaşi putere şi în Muntenia, pînă în mai 1862, cînd au fost puse în circulaţie primele mărci cu em-

Cu *Sofia Nădejde despre vechea mişcare socialistă*. Iată una din primele relatări care ne reţine atenţia din paginile presei bucureştene de acum cinci decenii. Este vorba de o convorbire cu cunoscuta militantă socialistă, apărută în *Adevărul* din 3 august: „Nu fără emoţie — scrie reporterul ziarului — am păşit pragul casei doctorului I. Nubert din Iaşi, pentru a revedea, după atîta amar de vreme, pe Sofia Nădejde, pe acea bună şi sfătoasă *coană Pica*, aşa cum e cunoscută din vechea mişcare socialistă".

Rememorînd momente din trecut, Sofia Nădejde se referă la activitatea desfăşurată de socialişti la sate „pentru a lumina pe săteni", la contribuţia adusă de mişcarea socialistă la înfăptuirea unor mari deziderate ale maselor populare. „Noi am lămurit ţăranilor ce urmăream şi care a fost rostul politicii noastre sociale. Noi n-am făgăduit nimic şi n-am urmărit nimic pentru noi. Ceea ce pentru noi au fost idealuri — considerate de partidele politice ca primejdioase şi anarhice — sînt astăzi realităţi sociale: votul universal, împroprietărirea ţărănimii, legile agrare, opt ore de muncă, legislaţia muncitorească, protecţia lucrătorilor minori şi a femeilor în ateliere şi stabilimente industriale, asigurările muncitoreşti, repausul duminical, obligativitatea învăţămîntului primar, înmulţirea şcolilor la sate, emanciparea femeii — într-un cuvînt cea mai mare parte a reformelor sociale necesare unui stat civilizat şi unui popor luminat, sînt astăzi în vigoare".

Despre „primele manifestări ale ve hilor luptători", Sofia Nădejde aminteşte, între altele, că „Gherea a fost acela care a îndrumat mişcarea înspre doctrina marxistă şi Ion Nădejde a propagat-o prin *Contemporanul*, *Revista Socială*, *Critica socială* şi prin [alte] ziare şi publicaţiuni socialiste, după cum împreună cu Morţun, Mille, Lascăr Veniamin a agitat lupta legală pentru apărarea intereselor ţărăneşti. La apariţia ziarului *Lumea Nouă*[1] am fost chemaţi la Bucureşti, încredinţîndu-se lui Ion Nădejde nu numai conducerea ziarului dar şi greaua misiune de a organiza muncitorimea din Capitală şi din alte oraşe industriale. Ne-am vîndut căsuţa din Sărărie şi ne-am mutat la Bucureşti".

„În timpul convorbirilor" despre „personalităţile care au ilustrat vechea mişcare", cum scrie reporterul ziarului, este amintit şi numele lui Emines u, pe care Sofia Nădejde l-a cunoscut puţin,

[1] Organ al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România; a apărut la Bucureşti în perioada noiembrie 1894-octombrie 1900.

Pe o stradă din Bucureşti acum cinci decenii

„deşi era idolul nostru al tuturora, mai ales pentru *Împărat şi proletar*. L-am găsit odată la masă, la V. Morţun, care locuia pe Sărărie. Eminescu era după prima boală; părea încă suferind şi melancolic şi vorbea puţin"[1].

Despre legăturile pe care marele poet le-a avut cu mişcarea socialistă să reţinem şi o altă relatare apărută tot în *Adevărul*, de astă dată din 16 august, şi intitulată *Eminescu şi prietenii săi socialişti*: „Fără a fi propriu-zis în mişcarea generoasă a «contemporaniştilor» şi fără a se număra măcar printre colaboratorii revistei, Eminescu a intrat în strînse raporturi prieteneşti cu unii dintre scriitorii şi cărturarii socialişti. Apropierea s-a făcut, desigur, şi după apariţia studiului critic eminescian publicat de Gherea în *Contemporanul* (nr. 9, an V, martie 1887). Cu vreo patru a i înainte de apariţia studiului lui Gherea, adică în 1883, V.G. Morţun publicase şi el în revista *Dacia viitoare*, sub pseudonimul Spancioc, un studiu asupra poeziilor lui Eminescu, pe care l-a editat, ca şi pe Creangă. Poetul vizita casa lui V.G. Morţun de pe uliţa Sărăriei, unde adesea era ospătat şi unde făcuse cunoştinţă cu literaţii şi prietenii *Contemporanului*".

Pe plan politic, primele zile din această lună august 1932 se desfăşoară, ca şi ultimele zile ale lunii precedente, sub semnul incertitudinii în ceea ce priveşte componenţa guvernului. Şefii P.N.Ţ., ar dori ca în fruntea noului cabinet să se afle însuşi Iuliu Maniu, revenit la conducerea partidului după o retragere ce a durat aproape doi ani, timp în care presa a făcut numeroase încercări de a explica motivele atitudinii liderului politic. De ce s-a retras, de ce a revenit? Greu de spus chiar şi în legătură cu ultimele decizii ale şefului P.N.Ţ. „Aceasta — scrie *Adevărul* din 2 august — fiindcă nu se cunosc motivele reale care l-au făcut pe d. Maniu ca sîmbătă [30 iulie] la prînz să refuze cererea majorităţii parlamentare de a relua conducerea partidului, iar duminică [31 iulie] la prînz, 24 ore mai tîrziu, să accepte invitaţia pe care i-o făcea comitetul executiv al partidului".

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele orto rafice actuale, scrierea din originale.

Cronică măruntă

blema ambelor principate, capul de zimbru al Moldovei, alături de acvila cu crucea în cioc a Munteniei". În aprilie 1862, la cererea directorului poştei din Moldova, ministrul de finanţe din Bucureşti a dispus „să se graveze un nou model care să conţină atributele celor două principate. Alături de capul de zimbru, a fost aşezat, în stînga, vulturul încoronat şi cu crucea în cioc. Valoarea a fost scrisă în litere latine. Noile timbre au apărut spre sfîrşitul lunii mai, de valorile 3,6 şi 30 parale".

● A apărut publicaţia legală scoasă de P.C.R. Bluze albastre, anul I, nr. 4, revistă de literatură proletară. Întruneşte eseuri, nuvele, poezii, cronici, semnate de Ilie Cristea, Alexandru Sahia, Vladimir Maiakovski.

● Profesorul american T.W. Riker, de la Universitatea din Texas, autorul unei importante cărţi de istorie asupra României, The Making of Romania (Făurirea României) apărută recent, a sosit în ţară. D-sa s-a interesat îndeosebi de viaţa familială a ţăranilor noştri şi, părăsind ţara, şi-a exprimat impresiile cele mai bune despre România, pe care a vizitat-o acum întîia oară. (1 august)

● Ce-aţi face dacă aţi cîştiga un milion de lei la Loteria Statului? Iată titlul noii anchete deschise de Gazeta medicală. Cele mai bune răspunsuri vor fi premiate. Premiile sînt în valoare de 3 000 lei.

● Camera. Cînd va fi primul scandal din această sesiune? Scandalul nr. 1 îşi are savoarea lui particulară, îşi are psihologia lui specială. Deputaţii nu se

august 1932

Comemorarea, la Mărăşeşti, a 15 ani de la celebra bătălie din august 1917

Cronică mărunţă

cunosc încă. Nu se ştie precis, cu excepţia cîtorva reputaţii deplin stabilite, care este bun de gură şi care bun de pumn. (Adevărul. 4 august)

● Ultime apariţii în „Biblioteca Dimineaţa": P. Zarifopol — Încercări de precizie literară; Ş. Alehem — Societatea veselă; Em. Gârleanu — Nuvele; A. Cehov — Pavilionul nr. 6; B. Björnson — Synnöve Solbakken; J. Valles — Amintirile unui student sărac. (6 august)

● La Mărăşeşti au loc festivităţi prilejuite de comemorarea a 15 ani de la celebra bătălie din vara anului 1917. (8 august)

● Ieri, locuitorii din str. Lînăriei şi dr. Istrate au ţinut o întrunire spre a protesta împotriva proiectului municipalităţii Bucureşti de a prelungi pe încă 20 ani funcţionarea liniei ferate, care trece pe aceste străzi spre abatorul comunal.

● A apărut lucrarea Alte orizonturi, de H. Sanielevici: „[Autorul] are în cultura noastră un rol special: sapă în stîncă şi extrage bulgări de aur, cari prefăcuţi în monedă deservesc circulaţia de îdei a ţării". (9 august)

● Sonda de la Moreni a societăţii „Creditul Minier" continuă a erupe cîte 200 vagoane pe zi. Tot ţiţeiul se captează în bataluri [gropi de dimensiuni mari]. Pădurea din jurul ei a fost defrişată şi toate măsurile au fost luate spre a se evita un accident nenorocit. (10 august)

● Şerban Cioculescu despre Viaţa lui Mihai Eminescu de G. Călinescu publicată la Cultura Naţională: „Oricîte obiecţii de detaliu i s-ar aduce, este neîndoios o foarte frumoasă monografie,

Mulţi consideră că revenirea lui Maniu la conducerea P.N.Ţ. ar fi un semn al dorinţei sale de a prelua şi conducerea noului cabinet. Dar, ca de obicei, şeful naţional-ţărăniştilor întîrzie să se pronunţe, iar colaboratorii săi apropiaţi vor să lase impresia că nu le-ar surîde rolul de şefi de guvern. La 10 august, acelaşi ziar *Adevărul* notează nu fără ironie: „D. Vaida nu vrea să formeze guvernul parlamentar — a declarat-o. D. Mihalache nu primeşte această însărcinare — a spus-o cu hotărîre. D. Maniu, oficios, n-a spus încă nimic, dar prietenii săi afirmă că nici d-sa nu primeşte. Atunci? Rămîne ţara fără guvern? Poate n-ar fi rău, căci multe rele pornesc de la guvern. Dar se pare că chestiunea — totuşi destul de importantă — va fi soluţionată în ultimul moment şi d. Maniu îşi va lua marea răspundere".

Dar, în sfîrşit, a doua zi se anunţă constituirea guvernului avîndu-l în frunte tot pe Vaida-Voevod, care deţine şi portofoliul externelor. „După ce — notează N. Iorga în memoriile sale — o noapte şi o zi înainte de-amiazi au fost întrebuinţate cu hărţuielile în birou, se constituie noul ministeriu. Vaida, care se declară pe sine *homo regius*, compune un ministeriu, cu Gusti, dar fără Amza, în care intră şi Madgearu şi Ioaniţescu şi — la justiţie, cu toate protestările sale, — M. Popovici, care... răstoarnă pe Potîrcă. Ăsta este *definitivul*".

Comentarii asemănătoare întîlnim şi în paginile presei: „La capătul unor lungi, enervante şi inutile discuţii, scrie, de exemplu, Tudor Teodorescu Braniştе într-un articol apărut în ziarul *Dimineaţa*, din 13 august, după întrevederi care începeau la Tîrgu Jiu, continuau la Sinaia şi se prelungeau la Bucureşti, s-a alcătuit, în sfîrşit, noul guvern Vaida". Deşi pertractările care au precedat formarea guvernului au durat destul de mult, soluţia la care se ajunge nu pare — din multe puncte de vedere — viabilă. Aceasta se vede şi din faptul că primul act al noului cabinet este marcat de ceea ce autorul articolului menţionat numeşte „incidente comice": doi dintre miniştri — nemulţumiţi cu funcţiile încredinţate — refuză să depună jurămîntul, unul din ei „dejunînd liniştit la Continental, în vreme ce oamenii guvernului îl căutau ca să-l ducă la Palat. Şi — ca şi cînd atît nu ar fi fost de ajuns — adaugă Tudor Teodorescu-Braniştе —, zece subsecretari de stat apar deodată pe banca

AVENTURA HITLERISTĂ

GERMANIA. — Am vrut să-i cunosc pe hitleriști și m'au stâlcit în bătăi... Acu îi cunosc...

Desen satiric antihitlerist în ziarul Dimineața

Peisajul bucureștean se îmbogățește cu un nou edificiu: Palatul telefoanelor

ministerială, într-o epocă de mizerie cumplită, cînd ar fi fost necesare cele mai crîncene economii începînd, firește, de sus".

Universul din 13 august comentează pe același ton: „După o lungă și penibilă gestație, s-a ajuns, în fine, la constituirea unui al doilea guvern Vaida. Am fi dorit ca noul guvern să apară în fața țării ca o forță politică de mîna întîi, nealterat de patimi meschine și neadumbrit de echivocuri și mistere. Or, constituirea noului guvern a fost precedată de două elemente negative, de natură să neliniștească de la început opinia publică și să-i știrbească încrederea în autoritatea și capacitatea de guvernare pozitivă a noii formațiuni. Primul element negativ a fost refuzul d-lui Maniu de a lua răspunderea situației, ca șef de guvern. Al doilea element negativ a fost lupta de întîietate angajată între fruntașii național-țărăniști, cu prilejul repartizării portofoliilor. La aceste două elemente se adaugă, din nefericire, și componența însăși a noului guvern. Și ea inspiră unele îngrijorări!"

Apariția cărții lui N. Iorga, *Doi ani de restaurație*, în care istoricul se referă la perioada scursă de la înscăunarea lui Carol II ca monarh al României, incluzînd, bineînțeles, și guvernarea Iorga-Argetoianu[1] stîrnește o serie de comentarii în cercurile politice. La 3 august, de exemplu, istoricul notează în *Memoriile* sale: „Țopa-mi spune că Amza și Valeriu Pop au vorbit cu regele de mine. A cetit broșura. Nu se crede jignit. Era mai bine să apară mai tîrziu, *peste vre-o doi ani*. Știe că neajunsurile regimului trecut nu vin de la mine, ci de la Argetoianu. Pop i-a spus că în orașe popularitatea regelui scade".

Printre cei mai nemulțumiți de apariția lucrării menționate este C. Argetoianu, principalul „colaborator" al lui Iorga în coaliția guvernamentală condusă de istoric: „Argetoianu a vorbit la Cameră — scrie Iorga la 28 august, în memoriile amintite —, făcînd haz pe chestia *destăinuirilor* mele, care ar fi neîngăduite, și a *enormei* opere pe care am făcut-o la Instrucție. De la un astfel de om mă așteptam să fie și mai jos în acest domeniu".

De altfel în privința loialității lui C. Argetoianu în colaborarea sa cu N. Iorga este semnificativă și următoarea însemnare făcută de istoric la 11 august: „Cineva îmi povestește despre vizita lui Arge-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1981.

Cronică măruntă

documentată, sintetică și literară". (Adevărul)

● Uzinele comunale au luat dispoziția ca pe viitor să nu mai trimită avize de plata apei consumate ei, în cazul cînd nu se va achita apa, se va închide. Acest sistem de a lipsi locatarii prin surprindere este o bătaie de joc. (Universul)

● Clara Zetkin, aleasă deputată în Reichstagul german din partea partidului comunist, prezidează adunarea, fiind cea mai în vîrstă. Pentru prima dată în istoria parlamentelor, o femeie este aleasă președinte. (Realitatea ilustrată)

● Pe bulevardul Pake (acum parte din b-dul Republicii), una din frumoasele artere ale Capitalei, cu foarte multe imobile relativ noi și multe în plină construcție, serviciul ridicării gunoaielor se face acum, în toiul verii și al căldurilor, numai de două ori pe săptămînă. Și uneori, chiar adesea, se întîmplă că d. gunoier fiind — afirmă el — mobilizat pentru oarecari corvezi, vine numai simbăta, adică o dată într-o săptămînă. (11 august)

● A apărut lucrarea istoricului Al. Lapedatu Viața politică internă a Principatelor Unite sub Alexandru Ioan Cuza.

● Constatări. Pînă ieri, Partidul Național-Țărănesc avea program, dar n-avea guvern! Ieri, cînd și-a format guvernul, a constatat că n-avea program. (Adevărul, 13 august)

● În cursul săptămînii viitoare, vor sosi în țară o parte din monedele de argint în valoare de 100 lei, comandate la monetăriile din Franța și Anglia. Precum se știe, valoarea totală a acestor

august 1932

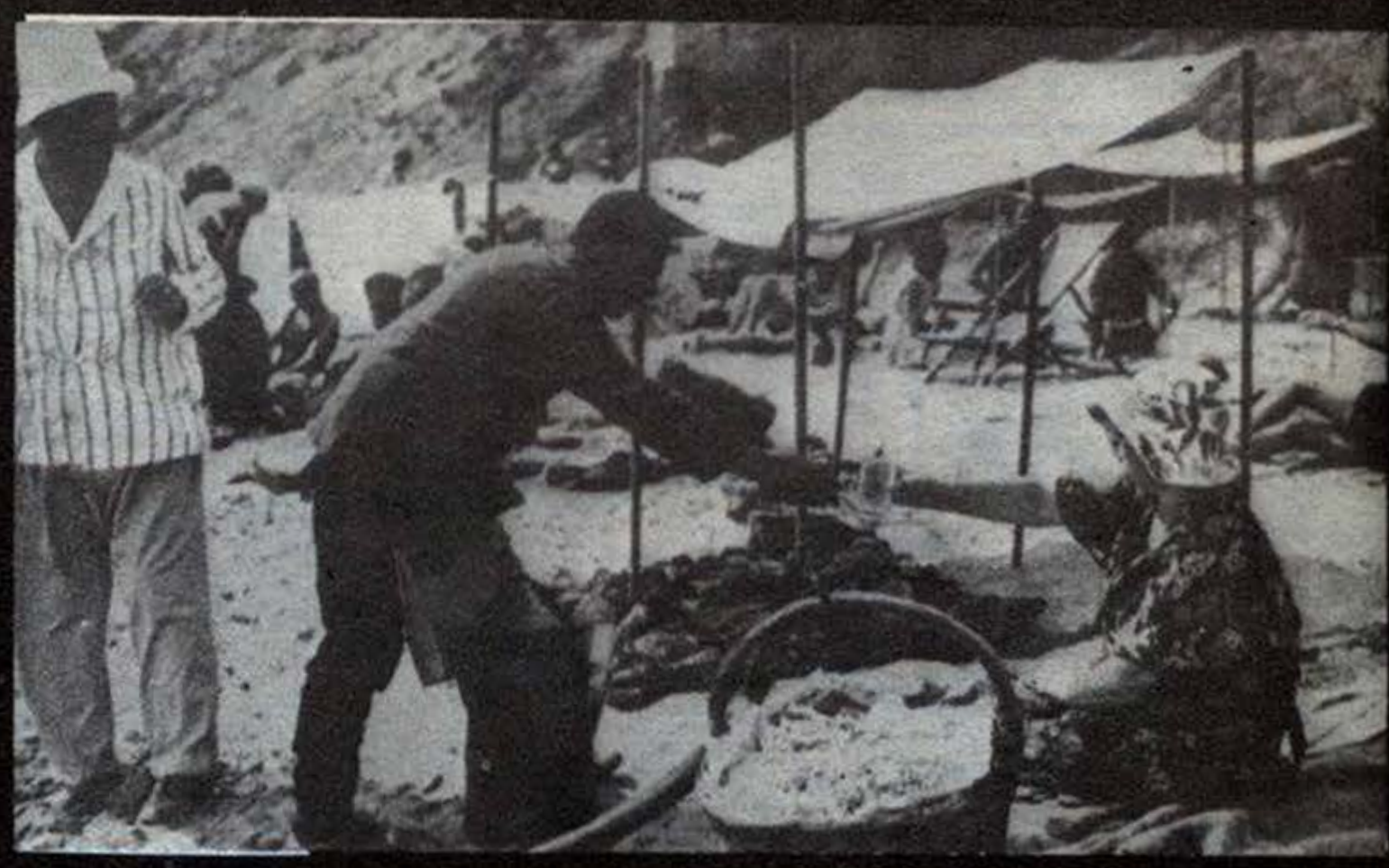

Plaja Eforie
acum
o jumătate
de secol

Cronică măruntă

monede este de un miliard opt sute de milioane lei.(14 august)

● Primăria Sectorului I Galben a schimbat numele bulevardului Plăcintei în bulevardul lt. av. Beller.

● Pe locul unde se află astăzi minunata grădină a Cișmigiului se răsfăța în lumina lincedă a soarelui o baltă infectă, formată din revărsarea Dîmboviței în șuvițe șerpuitoare pînă sub malul bisericii Sărindar (pe locul de azi al Casei Centrale a Armatei), ctitorie a lui Matei Basarab. Dealtfel balta făcea parte din vatra satului Gorgani, trecută apoi ca mahala a Bucureștiului.

● Într-o comună s-au descoperit niște falsificatori de monede. Jandarmeria trebuia să trimită la reședința din județ banii confiscați, unde urma să se desfășoare cercetările de rigoare. În acest scop, s-a telegrafiat șefului de post să aducă banii. Acesta a răspuns telegrafic: „Reținut serviciu, imposibil să vin. Expediat banii astăzi, prin mandat". (Realitatea ilustrată)

● Astăzi sînt în Rusia (Uniunea Sovietică) de trei ori mai multe ziare decît în timpul imperiului și de zece ori mai mulți cititori. (Universul, 19 august)

● La mănăstirea Bistrița se dezgroapă mormîntul domnitorului Alexandru cel Bun, de la a cărui moarte se împlinesc 500 ani. Se constată că atît mormîntul domnului, cît și cel al soției au fost jefuite. Prof. dr. V. Drăghiceanu presupune că aceasta s-a întîmplat la restaurarea mănăstirii sub Alexandru Lăpușneanu.

● La Paris se află o clinică pentru păpuși, unde se poate

toianu la Roma. Se prezenta ca adevăratul șef al guvernului, pe lîngă șeful nominal, un *universitar*, și punea în vedere apropiata sa instalare ca președinte [al guvernului]".

Fostul ministru de finanțe în guvernul Iorga continuă să se bucure și de atenția presei. *Universul* din 28 august, referindu-se la o cuvîntare a lui Argetoianu în Camera deputaților, în care acesta a excelat în ceea ce ziarul numește „giumbușlucuri argetoianiste", scrie: „Parcă nu d-sa ar fi fost vistiernicul de pînă ieri, care a avut răspunderea economică a trecutei guvernări! Doar un amănunt mărunt i s-a amintit din isprăvile lui economice.

— În timp ce învățătorii cu salariile neplătite se spînzurau din pricina mizeriei, ai dat Jockey-Clubului 12 milioane lei!, i-a strigat profesorul [Const. C.] Giurescu.

Cinicul fost vistiernic, derutat, și-a întrerupt o clipă seria giumbușlucurilor sale de șuetar superficial — dar drept răspuns n-a îngăimat nici o scuză".

Și fiindcă am amintit de *Memoriile* lui Iorga, să reținem și cîteva din notele sale privind cercetarea istoriei. La 1 august, istoricul consemnează: „Mi se vorbește de frumoasele descoperiri la Metohul Sf. Mormînt din Constantinopol: și un jurnal de casă al lui Nicolae Mavrocordat și o cronică a războiului din 1716 de Mitrofan Gregoras". Iar la 26 august scrie următoarele: „M. Berza îmi comunică descoperirile de la Muntele Sinai. A găsit un portret necunoscut, cu inscripție latină, al lui Brîncoveanu tînăr, trei *Evanghelii*, una din Suceava secolului al XVI-lea, alta de la Putna și admirabila operă miniaturistică a mitropolitului Luca, însemnări de pelerini pe o *Biblie* din 1688 și ciorna unei scrisori a călugărilor către Ruxandra Lăpușneanu".

Salarii și pensii neplătite cu lunile. Este unul dintre efectele crizei economice ce bîntuie întreaga lume capitalistă și de care presa bucureșteană continuă să se ocupe și în august 1932: „La minele de cărbuni din comuna Vulcan, scrie, de exemplu, *Universul*, din 12 august, există de mai multă vreme mare fierbere printre muncitori, și în repetate rînduri inspectoratul muncii din Brașov a fost nevoit să intervie spre a aplana conflictele dintre muncitori și direcția minei. Muncitorii erau neplătiți de la 15 mar-

Spectacol velocipedonautic la Serbările Mării

Un nou film cu Elvira Popescu

tie. Cantina, care funcţiona la Vulcan, refuză să le mai dea alimente pe datorie. După o scurtă perioadă de agitaţii, lucrătorii au declarat din nou grevă. Greviştii cer direcţiei să le plătească restanţele. Aceste sume se ridică în total la 2 milioane lei".

La rîndul său, *Adevărul*, din 24 august, notează: „După repetate greve şi agitaţii ale lucrătorilor din uzinele de fier şi minele de cărbuni — proprietatea societăţii Reşiţa — pentru plata salariilor şi curmarea concedierilor —, iată acum că şi pensionarii respectivi s-au pus în mişcare, reclamînd, în cadrul unor întruniri, imediata achitare a pensiilor rămase restante de 6 luni. Acestor întruniri le-a urmat o intervenţie la prefectul judeţului Caraş, care, neavînd nici un efect pozitiv, a dus la mărirea nemulţumirei şi hotărîrea ca toţi pensionarii să plece, în corpore, pe jos, din Banat, pînă la Bucureşti, pentru a se prezenta regelui şi a-i cere protecţia. Autorităţile au datoria să intervină mai înainte ca armata aceasta să intre pe porţile Capitalei".

Pe fundalul unor puternice frămîntări politice interne care au caracterizat ultimele două luni ale guvernării cabinetului condus de Gyula Károlyi, în Ungaria se intensifică măsurile represive împotriva forţelor democratice şi se manifestă tot mai zgomotos organizaţiile de dreapta, promotoare ale politicii agresiv-revizioniste. *Adevărul* din 3 august inserează această ştire semnificativă: „Ziarele maghiare din Ardeal publică articole de vehement protest contra execuţiilor sîngeroase de la Budapesta. La Oradea şi în alte oraşe din Ardeal au fost lipite, pe zidurile caselor şi în localuri publice, manifeste drastice, cu următorul cuprins: «Boicotaţi Ungaria magnaţilor criminali! ...Să piară regimul ucigaşului Horthy! Blestemat să fie acel maghiar care mai gîndeşte iredentist! Nici o revizuire [de frontiere] în favoarea Ungariei. Datoria noastră, a maghiarilor din Ardeal, este să luptăm alături de români contra oricărei tendinţe revizioniste»".

Rubrică de:

Cristian POPIŞTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

citi actualmente următorul afiş: „Clinica e închisă în timpul lunii august. Micile mame, care au un copil bolnav în acest timp, vor face în fiecare zi păpuşii un masagiu uşor pe partea suferindă cu o cîrpă uscată de mătase. În acest chip vor putea aştepta fără grijă redeschiderea clinicii" (Dimineaţa, 20 august)

● În şedinţa de ieri a Camerei, a debutat d. Demostene Botez, deputat de Iaşi. La tribuna Parlamentului, d. Demostene Botez a făcut aceeaşi impresie de sincer element de stînga, care îşi afirmă cu curaj părerile. E un debut remarcabil. (21 august)

● Societatea Naţiunilor a stabilit o statistică a populaţiei globului. În momentul de faţă, există 2 miliarde şi 12 milioane de fiinţe omeneşti pe planeta noastră, dintre care 1 103 milioane în Asia, 506 milioane în Europa, 252 milioane în America, 142 milioane în Africa, 9 milioane în Oceania. Pămîntul numără 20 milioane de locuitori mai mult ca în 1930 şi 301 milioane mai mult decît în 1913.

● De cîtăva vreme, numeroşi cetăţeni ai urbei Budapesta poartă la butonieră o insignă în formă de inimă, pe care sînt gravate cuvintele: „Şi eu ştiu să mă plîng". Astfel, dacă cineva vine să se plîngă la ei de criza economică, de nenorociri conjugale sau de destrămarea moravurilor, drept orice răspuns ei îi pun sub ochi insigna în chestiune.

● Producţia de petrol a Uniunii Sovietice, în primele şapte luni ale anului acesta, a fost de 13 092 800 tone, în creştere cu 564 000 tone faţă de producţia din epoca corespondentă a anului trecut. (Dimineaţa, 28 august)

POSTA MAGAZIN ISTORIC

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la Căsuţa poştală nr. 1-702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor pubilcate.

— Cititorii care doresc să primească răspuns în scris la întrebările adresate redacţiei sînt rugaţi să includă în scrisorile lor un plic timbrat, pe care să-şi scrie adresa completă.

OMAGIU TITULESCU

F. NICOLAE, din Bucureşti, ne semnalează un articol apărut în ziarul turc Baris la 17 martie 1982 şi consacrat lui Nicolae Titulescu, de la a cărui naştere s-au împlinit o sută de ani (Magazin istoric, nr. 1-6/1982). Articolul este semnat de Necip P. Alpan, autorul cărţii România de ieri, de azi, de mîine şi Ceauşescu, Ankara, 1976 şi prezintă principalele momente din viaţa şi activitatea marelui diplomat român. Sînt relevate calităţile de om politic ale lui Titulescu, eforturile sale pentru o mai bună înţelegere între naţiuni, contribuţia adusă la întărirea legăturilor dintre România şi Turcia.

Autorul îl consideră pe Nicolae Titulescu unul dintre primii zece diplomaţi care au activat în lume în prima jumătate a sec. XX.

TABLOU ISTORIC

CORNELIU TAMAŞ, directorul Filialei Arhivelor statului din Rîmnicu Vîlcea, ne trimite fotografia de mai jos, după tabloul Burebista alungînd celţii, de prof. Doru Biaj, din Timişoara, veteran din războiul antifascist.

PUBLICAŢIILE PARTIDULUI

Citind în Bucureşti, acum 50 ani, am întîlnit, în nr. 11/1981 şi publicaţia Spre stînga, scoasă în mod legal, de P.C.R. Aş vrea să cunosc ce alte publicaţii legale şi ilegale edita P.C.R. în acea perioadă? ne solicită DUMITRU TEODORESCU, din Iaşi.

În anii crizei economice ce cuprinsese şi România, odată cu întreg sistemul capitalist, P.C.R. a desfăşurat o bogată activita e revoluţionară în rîndurile maselor. În cadrul acesteia, un loc distinct îl deţinea publicistica, răspîndirea cuvîntului partidului atît prin publicaţii legale cît şi ilegale. Volumul Presa P.C.R. şi a organizaţiilor sale de masă (prezentare bibliografică) înregistrează pentru anii 1931-1933 peste 80 publicaţii scoase de P.C.R., atît în limba română cît şi în limbile naţionalităţilor conlocuitoare. Amintim, pe lîngă Scînteia, cîteva titluri: Brazda, Frontul muncii, Lupta de clasă, Ostaşul roşu, Ţăranul asuprit, Acţiunea comunistă, Bolşevicul încătuşat, Viitorul social, Frontul evenimentelor culturale şi sociale, Korunk, Secera şi ciocanul, Şoferul proletar, Veac nou, Viaţa muncitoare.

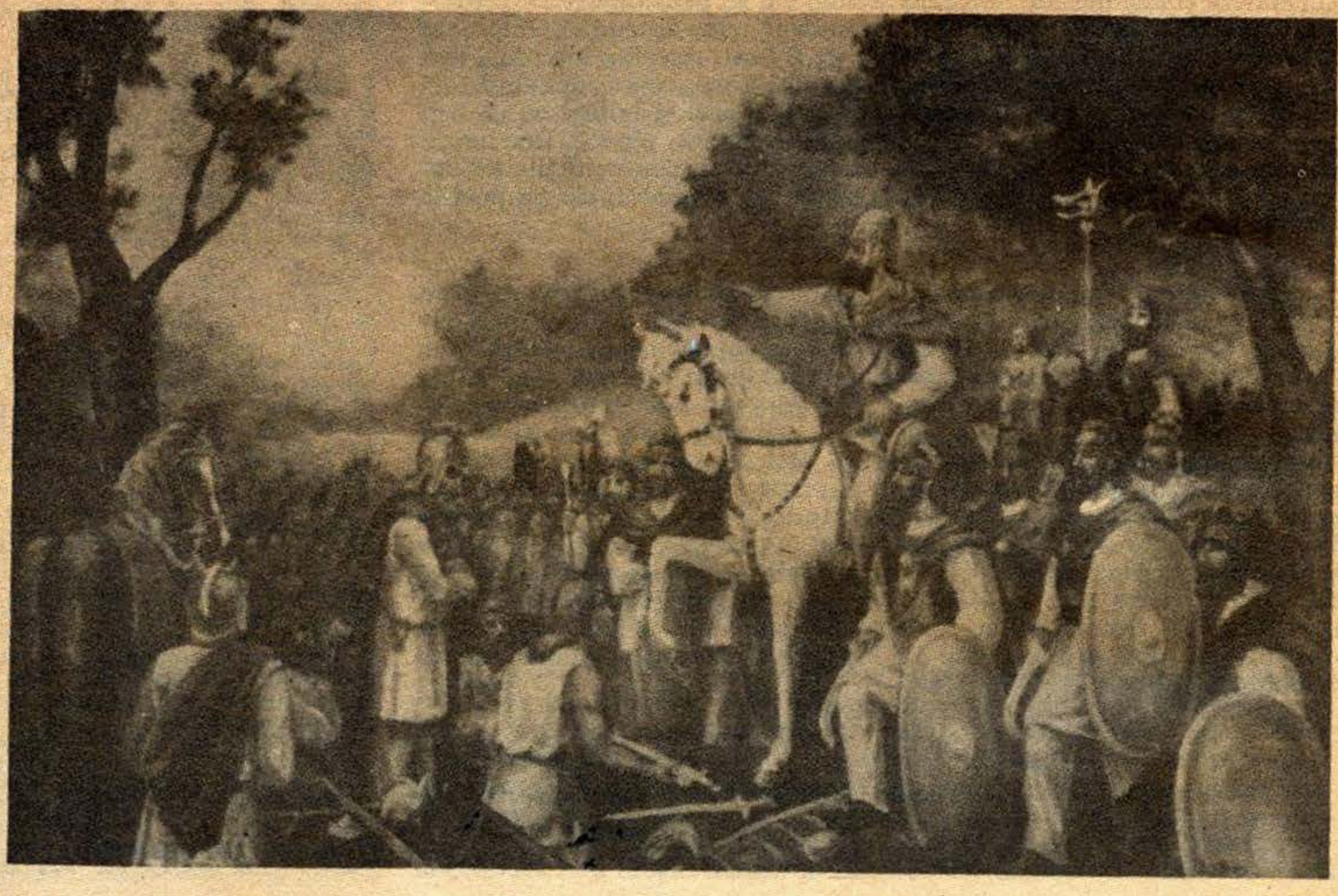

ARTICOLE ŞI... STATISTICĂ

Împlinirea a 15 ani de apariţie a revistei continuă să fie evocată în scrisorile multor cititori. Iată câteva fragmente din cea semnată de prof. DUMITRU LENGHEL, din Baia Mare, cu regretul că spaţiul nu ne îngăduie o mai amplă citare: Ca profesor de istorie, am găsit şi găsesc mereu în paginile revistei probleme interesante folositoare la clasă. Am citit cu interes cele scrise de corespondentul Nicolae I. Bărbieru, din Piteşti (nr. 4/1982) despre evidenţa pe care a întocmit-o cu subiectele abordate în revistă. Eu am încercat altceva. Am început să ordonez articolele, notele, răspunsurile de la Poşta Magazin istoric pe probleme.

Iată câteva din temele abordate de revistă în selecţia corespondentului nostru: Ţărănimea în istoria României (peste 90 articole), Unirea din 1859 (peste 70 articole), Independenţa — 1877 (peste 40), Primul război mondial (peste 90). Deosebit de interesante şi folositoare pot fi considerate rubricile Documente străine despre români, Dicţionar istoric. Aşa vă place istoria? Cronici de familie, Interviuri (peste 60). Primii... Începuturi... Cei mai vechi... (peste 74 premiere în Magazin istoric): Primii deputaţi comunişti în Parlamentul României; Cea mai veche menţiune tipărită despre Dacia; Începuturile miniaturisticii române.

Este încă un merit al revistei, intrate în al 16-lea an, că ne dă informaţii sigure şi de amănunt, pe care mai greu le-am găsi într-o lucrare de sinteză sau de strictă specialitate. Felicit redacţia şi colaboratorii pentru că nu au uitat ce au promis cititorului încă de la primul număr şi Magazin istoric, îmbunătăţindu-şi an de an conţinutul, diversificîndu-i, a devenit o revistă căutată.

EXEMPLAR RECUPERAT

Prof. dr. doc. A PĂUNESCU PODEANU, Institutul de medicină, din Bucureşti, ne scrie: În luna aprilie a.c. v-am adresat o scrisoare rugîndu-vă a mă ajuta să-mi procur un exemplar din nr. 3/1982 pe care, deşi abonat, nu l-am primit.

Vă anunţ că — prin Direcţia de poştă a municipiului Bucureşti — am primit exemplarul dorit. Ştiu că datoresc această amabilitate din partea organelor poştale superioare intervenţiei dv. De aceea vă mulţumesc din toată inima şi vă rog să primiţi întreaga mea consideraţie atît pentru bunăvoinţa pe care aţi arătat-o în soluţionarea sesizării mele, cît şi pentru înalta ţinută şi deosebitele calităţi ale revistei, fapt pentru care rămîn, mai departe, un fidel cititor şi admirator al ei.

Din cazul semnalat de corespondentul nostru, cu toate peregrinările, desigur incidentale ale respectivului număr, se desprinde concluzia că modalitatea cea mai bună de a vă asigura primirea cu regularitate, număr de număr, a revistei este abonamentul.

Abonamentele la Magazin istoric se pot face în fiecare lună, la toate oficiile poştale şi la toţi factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc. de la oraşe şi sate.

Preţul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei; pe 6 luni — 36 lei; pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poştală de remitere la domiciliu. Această taxă nu se percepe în cazul în care abonatul primeşte revista la locul de muncă.

Nicolae MINEI

În numărul viitor, concursul Magazin istoric, *ediţia a II-a 1982:* 15 din 45.

Bibliografie: colecţia revistei pe anii 1981 şi 1982.

Nu uitaţi! Regulamentul şi prima serie de întrebări în nr. 9/1982.

CLIO ANUNŢĂ

La Brooklyn College din New York

Cea de-a 10-a conferinţă a programului **Societatea în schimbare** susţinut de Colegiul Brooklyn din New York a reunit, anul acesta, între 3 şi 5 mai, oameni de ştiinţă din Anglia, Austria, Bulgaria, Canada, Danemarca, Grecia, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria şi S.U.A. Tematica reuniunii a fost **Război şi societate în Europa Centrală şi de Est în epoca creării statelor naţionale 1856-1870.** S-au luat în dezbatere principalele evenimente ale epocii în această arie a continentului: unirea principatelor române (1859), insurecţia poloneză din ianuarie 1863 şi dualismul austro-ungar, încheiat în 1867. Desfăşurarea acestor evenimente şi influenţa lor pe arena internaţională au constituit substanţa comunicărilor prezentate şi a discuţiilor purtate într-un spirit ştiinţific elevat, caracterizat de colegialitate.

România, participantă la acest program, a fost prezentă printr-o delegaţie condusă de generalul-maior dr. Ilie Ceauşescu. Istoricii români au prezentat comunicări în care au relevat impactul reformelor militare ale lui Al. I. Cuza asupra societăţii româneşti, locul organismului militar în procesul de formare şi modernizare a statului naţional român, relaţiile externe şi sprijinul acordat de România mişcărilor de emancipare naţională din ţările învecinate, reflectarea în mentalitatea colectivă românească din Transilvania a războaielor epocii. Totodată, distinşi oameni de ştiinţă din S.U.A. — Barbara Jélavich, St. Fischer-Galaţi, Radu Florescu — au susţinut comunicări interesante privind problematica românească a epocii.

În cursul conferinţei din acest an, istoriei României i-au fost dedicate două secţiuni (**panels**), frecventate cu interes de participanţi.

Discuţiile pe marginea comunicărilor româneşti au fost foarte vii, prilejuind un fructuos şi util schimb de opinii între specialiştii români şi străini.

Participanţilor la conferinţă le-a fost distribuit cel de-al doilea volum intitulat **Război şi societate,** care reuneşte comunicările prezentate în timpul conferinţei din 1980. În sumarul acestuia se întîlnesc prestigioase contribuţii româneşti (general-maior dr. Ilie Ceauşescu, colonel Constantin Căzănişteanu, dr. Florin Constantiniu).

Reuniuni asemănătoare având bineînţeles ca teme alte momente istorice din perioada cuprinsă între a doua jumătate a sec. XIX şi primele decenii ale veacului nostru vor fi organizate şi în anii următori.

M.E.I.

CONTENTS (Romanian History) I. POPESCU-PUŢURI 17 Years Ago — The IX-th Congress of the R.C.P. ● E. PREDA The August 1944 Insurrection — International Sequels ● 1912. Th XI-th Congress of the Workers Movement ● E. CONDURACHI Ancient Treasures ● GH. DAVID Peter the Lame (II) ● G.G. POTRA Titulescu talks to Journalists ● C. POPIŞTEANU Titulescu in London ● THE XV-th ICHS: Ding Weizhi (P.R. of China) on Historical Truth ● D.B. FUNDERBURK The Tilea Affair (IV) ● In Bucharest, 50 Years Ago (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. POPESCU-PUŢURI Il y a 17 ans — Le IX-e Congrès du P.C.R. ● E. PREDA L'Insurrection d'août 1944 — implications internationales ● 1912. Le XI-e Congrès du mouvement ouvrier ● E. CONDURACHI Trésors anciens ● GH. DAVID Pierre le Boiteux (II) ● G.G. POTRA Titulescu parle aux journalistes ● C. POPIŞTEANU Titulescu à Londres ● LE XV-e CISH: Ding Weizhi (R.P. de Chine) sur la vérité en histoire ● D.B. FUNDERBURK L'Affaire Tilea (IV) ● À Bucarest, il y a 50 ans (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ IX Съезд РКП-17 лет ● Е. ПРЕДА Вооружённое восстание в августе 1944 г. — международные последствия ● 1912. XI Съезд рабочего движения ● Е. КОНДУРАКИ Старинные сокровища ● Г. ДАВИД Пётр Хромой (II) ● Г.Г. ПОТРА Титулеску говорит журналистам ● К. ПОПИШТЯНУ Титулеску в Лондоне ● XV МКИН: Динг Вейзи (КНР) об исторической правде ● Д.Б. ФЭНДЕРВЭРК Дело Тиля (IV) ● В Бухаресте, 50 лет тому назад (II)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. POPESCU-PUŢURI Der IX. Kongress der R.K.P. — 17 Jahre ● E. PREDA Der bewaffnete Aufstand im August 1944 — internationale Verwicklungen ● 1912. Der XI. Kongress der Arbeiterbewegung ● E. CONDURACHI Uralte Schätze ● GH. DAVID Peter der Hinkende (II) ● G.G. POTRA Titulescu spricht zu den Journalisten ● C. POPIŞTEANU Titulescu in London ● Der XV. C.I.S.I.: Ding Weizhi (Chinesische V.R.) über die geschichtliche Wahrheit ● D.B. FUNDERBURK Der Fall Tilea (IV) ● In Bukarest, vor 50 Jahren (II)

SUMARIO (Historia rumana) I. POPESCU-PUŢURI El IX°Congreso del P.C.R. — 17 años ● E. PREDA La insurrección de agosto de 1944 — implicaciones internacionales ● 1912. El XI°Congreso del movimiento obrero ● E. CONDURACHI Tesoros remotos ● GH. DAVID Pedro el Cojo (II) ● G.G. POTRA Titulescu habla a los periodistas ● C. POPIŞTEANU Titulescu en Londres ● EL XV° C.I.C.H.: Ding Weizhi (R.P. China) sobre la verdad histórica ● D.B. FUNDERBURK El caso Tilea (IV) ● En Bucarest, hace 50 años (II)

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

2

62427

Hec. ut sanguis demanet cuiusdā capō leuiorem faciat.
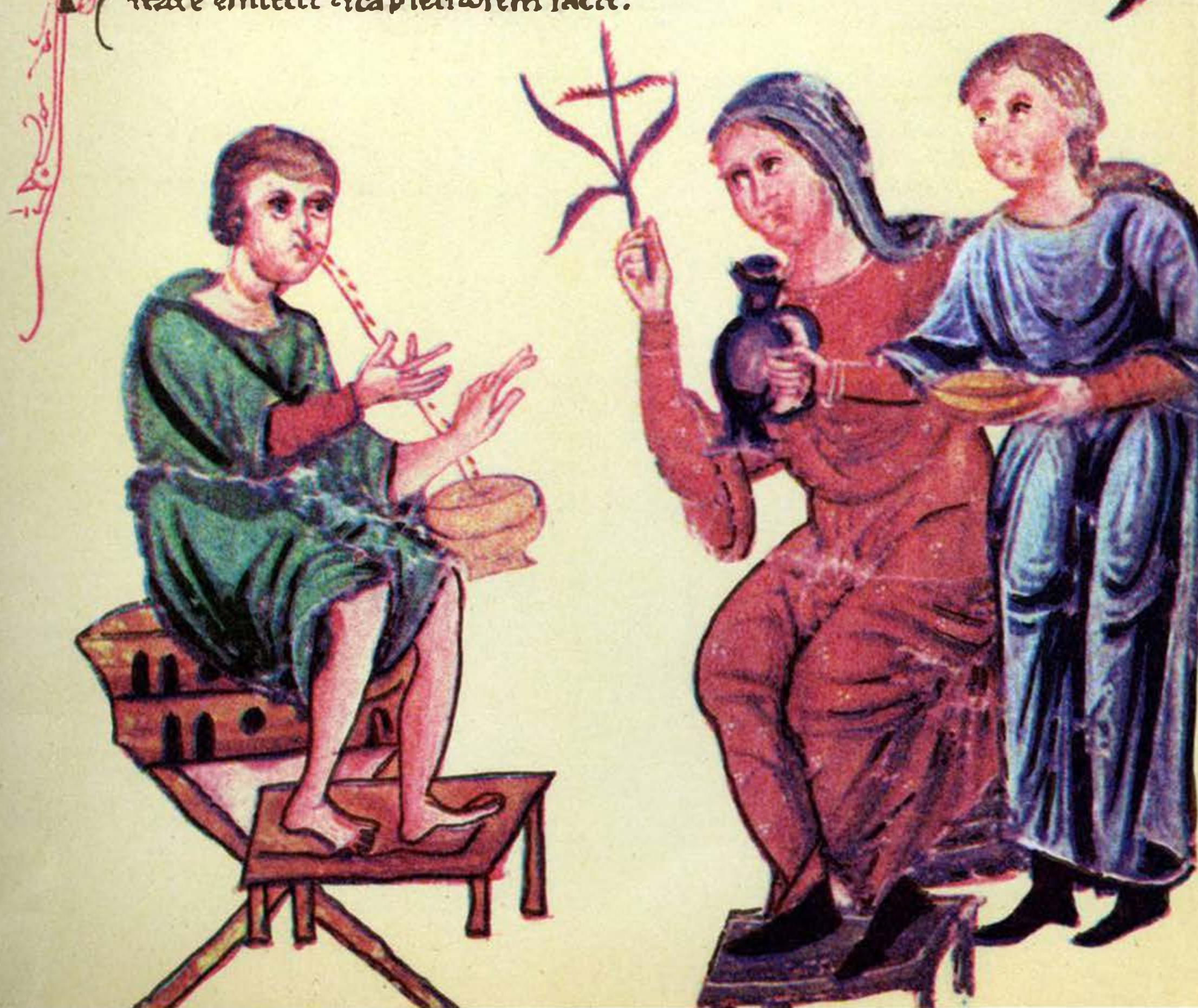
Hec habet sanguinarium hominē. mittit continuo sanguinē et mirabili
ritate emittit a capō leuiorem facit.